

๗ ๕๗๖ ๑๒๕๐๖

สมญาภิธานรามเกียรติ์

อนุสรณ์ในการฉาปนกิจศพ

นางพิชิตผลการ

(เหลียม กระจับจรรยา)

ณ ลุ่สานหลวงวัดเทพศิรินทราวาส

วันพฤหัสบดีที่ ๑๕ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๕๕

อนุโมทนา

บุตรและธิดานางพิพิธพัศการ (เหตียม กัรติบุตร) ได้แต่งตั้งความจำนง
มายังข้าพเจ้า ใคร่จะขออนุญาตพิมพ์หนังสือสมญาภิธานรวมเกียรติ ซึ่งคุณพระดาร์
ประเสริฐ (ศรี นาคะประทีป) ตามข้าพเจ้าเป็นผู้เรียบเรียง เพื่อแจกในงานศพนาง
พิพิธพัศการผู้มารดา

ข้าพเจ้ามีความยินดีขออนุญาตและอนุโมทนาด้วย กุศลบุญราศี ทักษิณานุประทาน
ซึ่งบุตรและธิดานางพิพิธพัศการ ได้บำเพ็ญและจัดพิมพ์หนังสือแจกจ่ายเป็นสาธารณ
ประโยชน์ หากนางพิพิธพัศการ จะทราบด้วยญาณจิตทางใด ๆ ขอจงรับอนุโมทนา
ด้วยกุศลนี้ เพื่อสำเร็จประโยชน์และอำนวยอริยวิบุลยคุณตามคตินิยมในสัมปรายกพ
ณนเทอญ.

ศิริสารประเสริฐ

(นางศิริสารประเสริฐ)

คำนำ

หนังสือตำนานรามเกียรติ์เป็นหนังสือที่หาอ่านได้ยากในสมัยนี้ เคยพิมพ์
มาแล้วเพียงครั้งเดียวมานานมาแล้ว ท่านผู้ประพันธ์ ได้อธิบายบทบาทโดยย่อของตัวละคร
ในเรื่องรามเกียรติ์ไว้ครบถ้วนทุกตัว ทำให้ผู้อ่านและศึกษาเรื่องรามเกียรติ์ เข้าใจเรื่อง
และจำตัวละครได้ง่ายขึ้น ผู้อ่านตำนานรามเกียรติ์ย่อมได้ทั้งความเพลิดเพลินและ
ความรู้ในเรื่องรามเกียรติ์อย่างกว้างขวาง ผู้ประพันธ์ได้เพิ่มข้อความเกี่ยวกับรูปร่าง
ลักษณะของตัวละครต่าง ๆ ซึ่งไม่ปรากฏอยู่ในเรื่องรามเกียรติ์เข้าใจในหนังสือนี้ นับ
ว่าตำนานรามเกียรติ์เป็นหนังสือที่มุกคุณค่าแก่ดวงวรรณคดีไทยอย่างยิ่งเรื่องหนึ่ง

นางพิชิตพัศการ (เหตยม ภริยาบุตร) เมื่อครั้งยังดำรงชีวิตอยู่ เป็นผู้ตั้งใจ
อ่านและฟังหนังสือวรรณคดีไทย อาทิ ขุนช้างขุนแผน อิเหนา พระอภัยมณี ราม—
เกียรติ ฯลฯ อยู่มาก เพื่อประโยชน์แก่การศึกษาวรรณคดีไทย และเพื่อเป็นอนุสรณ์
ในการอุปถัมภ์นางพิชิตพัศการ จึงได้นำความคิดที่จะจัดพิมพ์หนังสือ ตำนาน
รามเกียรติ์ซึ่งคุณพระสังวรประเสริฐ (นาคะประทีป) เป็นผู้ประพันธ์ไปหารือกับคุณ
นายศิริสังวรประเสริฐ ภริยาของท่านผู้ประพันธ์ ซึ่งท่านก็ได้อนุเคราะห์ อนุญาตให้จัด
พิมพ์ขึ้นด้วยความเต็มใจ จึงขอขอบพระคุณอย่างยิ่งได้ ณ ที่นี้ด้วย

อิทธิประโยชน์อันได้อนิจงบังเกิดตนจากหนังสือ ของจงบรรดาให้รู้ถึง
นางพิชิตพัศการ ในสมัยปรายภพนั้นเทอญ.

บุตรและธิดา เจ้าภาพ

นางพิพิธพัสดุกา (เหลียม กิรติบุตร)

หมตอายุ 15/03/2565

ชาติะ ๑๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๓๔

มรณะ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๕

ประวัติ

นางพิชิตพัศกักร (เห็ดยม กวีตบุตร) เป็นบุตรคนสุดท้าย ของนายซัง (หมอซัง) เดชะวงนิช และนางบุญรอด เดชะวงนิช เกิดเมื่อวันที่ ๓๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๕ มีพี่น้องบิดามารดา ๓ คน และถึงแก่กรรมหมดแล้ว คือ

๑. นางสุดใจ เดชะวงนิช
๒. นายตั้งกรวย เดชะวงนิช
๓. คุณหญิงพิชิตพิทยาพรรณ (แจ่ม พุกกระเวศ)

เมื่อเยาว์วัย ได้รับการศึกษาจาก บิดามารดาและ จากโรงเรียนใกล้บ้านเท่าที่สภาพการศึกษา ขนบธรรมเนียมประเพณีในสมัยนั้นจะอำนวยให้ ตลอดระยะเวลาเยาว์วัย ได้พยายามสนใจศึกษาและปฏิบัติหน้าที่ การงานดีเป็นบุตรที่ดีของบิดามารดา และเป็นน้องที่มารักนาเอ็นดูของพี่ ๆ ทั้งไปและเป็นเพื่อนสนิทกับเพื่อนบ้านเรือนเคียง ครั้นด้วยอันสมควรที่จะควรเรียน ก็ได้ทำการสมัครตามประเพณีนิยม กับ ข้าราชการ โท พระพิชิตพัศกักร (เฮ้ง กวีตบุตร) เกิดบุตรธิดารวม ๘ คน คือ

๑. นางพจนา นิตธีร์
๒. พ.ศ.จ. ประจวบ กวีตบุตร
๓. นายประสิทธิ์ กวีตบุตร ขรรณศาสตร์บัณฑิต
๔. นางจิตติมา นิตธีร์
๕. นายประเทือง กวีตบุตร ขรรณศาสตร์บัณฑิต
๖. นายประทีป กวีตบุตร วิศวกรรมศาสตร์บัณฑิต
๗. นางดาวนงตักษณ กวีตบุตร แพทยศาสตร์บัณฑิต
๘. นายภักดี กวีตบุตร

ระหวางชีวิตการครองเรือน นางพิชิตพัศกักร ได้ปฏิบัติตน เป็นแม่ที่มารักและหาเคารพบูชาของลูก เป็นภรรยาที่รักและเกรงใจของสามีและเป็นแม่ที่รักแก่ญาติมิตรผู้เคารพนับถือไป นอกจากนี้หาทำกุศลการบ้านเรือนและอบรมสั่งสอนบุตรธิด

เป็นส่วนใหญ่แล้ว นางพิพิธพัศการ ยังเป็นผู้ให้กำลังใจและกำดั่งงานแก่สามีในการประกอบอาชีพ เป็นที่ยอมรับกันอย่างชัดแจ้งในหมู่พ่อค้าและญาติมิตรว่า นางพิพิธพัศการเป็นภรรยาที่มีความสามารถ ไม่เฉพาะแต่การบ้านเรือนและการสมาคมเท่านั้น แม้การค้าก็มีความสามารถไม่แพ้ใคร โดยได้ช่วยเหลือสามีทำการค้าและการเดินเรือทางทะเลรับส่งสินค้าและคนโดยสาร ระหว่างกรุงเทพฯ - ชลบุรี. กรุงเทพฯ - บ้านดอน ตลอดจนและแม่เมือสามีถึงแก่กรรมไปแล้ว นางพิพิธพัศการก็ยังดำรงความจำเป็นงานน้อยตามจำพวักต่อไปด้วยดีได้ จนบจนอายุเข้าเกณฑ์ชราจึงได้ยอมวางมือ

การที่นางพิพิธพัศการต้องดูแล้วยกกับการบ้านเรือน และการดูแลการค้าโดยจำพวัก มิเห็นแก่เหน็ดเหนื่อย ก็โดยมีจุดมุ่งหมายอย่างเดี่ยคือ เพื่อการศึกษาอย่างดีเยี่ยมแก่บุตรธิดาทุกคน ซึ่งยังอยู่ในวัยศึกษาด้วยกันทั้งนั้น พยานแห่งอุทิศตนก็คือ บุตรธิดาทุกคนได้รับโอกาสให้ได้ศึกษาตามแนวทางที่ตนประสงค์และตามอุทิศความสามารถของแต่ละคนจนสำเร็จการศึกษาขั้นสูงสุดโดยทั้งสิ้น บุตรธิดาทุกคนจึงไม่อาจที่จะลืมพระคุณอันใหญ่หลวงนี้เสียได้ เพราะการศึกษาที่บุตรธิดาได้รับนี้ มีค่ายิ่งกว่าทรัพย์สินมรดกใด ๆ ที่ท่านใดมอบให้เสียอีก

นอกจากนี้ นางพิพิธพัศการยังเป็นผู้ใฝ่ใจในพระบรมพุทธานุศาสน์ เป็นผู้มีความเลื่อมใสในพระบรมพุทธานุศาสน์และมีศรัทธาแก่กล้า มีการทำบุญตักบาตรเป็นกิจวัตรประจำวัน ถวายพระไตรปิฎกถวายวัดและถวายพระภิกษุในคามโอกาส ตลอดจนจนการอุทิศที่นาตำบลบางเขนส่วนหนึ่งในการสร้างวัดพระศรีมหาธาตุเป็นต้น

ในด้านเกี่ยวกับญาติและมิตรนั้น เป็นผู้ประกอบด้วยพรหมวิหารดี เมื่อผู้ใดได้รับความลำบากและเดือดร้อนประการใดมาขอความช่วยเหลือ นางพิพิธพัศการก็ได้ให้ความอุปการะทุกราย และการนี้ยอมเป็นทบพระจักษแก่บรรดาผู้เคยได้รับอุปการะคุณจากนางพิพิธพัศการตั้งอยู่แต่โดยทั้งสิ้น

เมื่อชายดั่งเจ้าช่วยชรามากชน นางพิพิธพัศธุการ ใช้ชีวิตส่วนมากในการ
 บำเพ็ญทาน การกุศล และการอ่านหนังสือเท่านั้น เพราะระยะหลัง ๆ นี้ โรคภัยไข้เจ็บ
 เริ่มเบียดเบียนบ้าง บุตรและธิดาได้พยายามจัดหาแพทย์ผู้ทรงวิทยาคูณมาตรวจจนหาย
 ท้อ ๆ ไปเป็นประจำทุก ๆ ๓ เดือน และให้การบำบัดเมื่อจำเป็น แม้กระนั้นก็ตาม
 หดถอยจากโรคร้ายได้ไม่ ถ้าวคือ เมื่อราวประมาณ พ.ศ. ๒๔๘๕ นางพิพิธพัศ
 ธุการได้เริ่มป่วยเป็นโรคความดันโลหิตสูง ต้องรับการตรวจและการบำบัดจากนาย
 แพทย์ผู้เชี่ยวชาญ และนายแพทย์ ซึ่งเป็นบุตรหลานอย่างใกล้ชิดตลอดมา อาทิเช่น
 นายแพทย์ อภิชา อรรณวนาค เป็นต้น นางพิพิธพัศธุการจึงดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างปลอดภัย
 และแข็งแรงตลอดมา จนกระทั่งถึง วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๔๘๘ เวลาเช้านางพิพิธ
 พัทธุการได้ประสูติพบว่าเหตุจากการหดงั้นเนื่องด้วยโรคความดันโลหิตสูงกำเริบขึ้นเดิน
 โลหิตในสมองแตกถึงต้องนอนป่วย แต่ด้วยความเข้าใจได้อย่างดีเยี่ยมและความสามารถ
 ของนายแพทย์ นางพิพิธพัศธุการจึงมีอาการดีขึ้นโดยลำดับ บรรดาบุตรธิดาและญาติ
 มิตรต่างตั้งใจในความปลอดภัยของท่าน แต่ไม่มีใครหัดถั่งความตายได้ เมื่อถึงกาล
 กำหนด ประมาณ ๓-๕ วันก่อนถึงแก่กรรม ได้มีโรคไตเป็นพิษมีแขกชนมาอีกโรคหนึ่ง
 และต่อมาได้ก็เริ่มไม่ทำงาน ผู้ดีด้วยที่นายแพทย์จะช่วยเหลือได้ในที่สุดหัวใจก็วายใน
 วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๔๘๘ เวลา ๓.๕๐ น. ในท่ามกลางความโศกเศร้าอย่างสุดซึ้ง
 ของบรรดาบุตรธิดาและญาติมิตรทั้งหมด ศิริรวมอายุได้ ๖๕ ปี.

ด้วยกุศลใจ ๆ ชื่อนางพิพิธพัศธุการและบุตรธิดาได้ประกอบมาและที่จะประ-
 กอบต่อไป บรรดาบุตรและธิดาทุกคนขออธิษฐานให้เป็นผลสนองแก่ นางพิพิธพัศธุการ
 และขอให้นางพิพิธพัศธุการจงไปสู่สุคติในสันปรายภาพ และหากเป็นกุศลของลูก ๆ
 แล้ว ก็ขอให้ลูกทุกคนได้กลับไปเกิดเป็นลูกของท่าน เพื่อมีโอกาสได้รับความรักความ
 กรุณาจากท่านและได้รับใช้ท่านอีก.

บุตร และ ธิดา

๕ คำขแจง

ธมฺญาภิชาน รามเกียรติน รอมรอมคำ
 อดำ มาน ยนาม ใน รามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์
 รัชกาลที่ ๓. มีบางอย่าง ที่ควรขแจงให้
 ทราบความประสงค์ คือ

ทมิฬ : หมายความว่า ได้มาจากรามเกียรติ์
 ฉบับทมิฬ ไม่พบในฉบับฉาดมัทหรือ
 อื่นๆ เช่น กโถง, มัยราพน. หรืออีก
 อย่างหนึ่ง เป็นคำที่เราเรียกตามทมิฬ
 เช่น —

ของเดิม	ทมิฬ	เราใช้
กุเปร	กุเปรัน	กุเปรัน
คูน	กูกัน	ชุนัน
ดาวกา	กัทมา	กาถมาสูร
ทศกรวี	ทศกรวีรัน	ทศกรวีรัน
มเหศว	มเหศวรัน	เทวมศวรัน
สวามันท	สวามันตัน	สุรามันตัน

เลขท้ายชื่อ : เมื่อคำขอเป็นชื่อหลายราย
 ได้ตั้งเลขกำกับเป็นราย ๆ แล้ว ต่อมา
 จะพูดถึงอีก ก็ลงเลขกำกับให้ทราบว่า
 ณะเพราะรายนั้น ๆ เช่น “ กาดอค์ค บุตรี
 ท้าวกาตนาค ๓ ” หมายความว่า เป็น
 บุตรี ท้าวกาตนาคชื่อที่ ๓ เมื่อต้องการ

ทราบละเอียด ก็ไปที่คำกาตนาคนี้.
 ๖ : หมายความว่า ชื่อที่เรียกใน รามาย ณะ
 ฉบับของ ฉาดมัท ซึ่งโดยมากได้มา
 จากพระราชนิพนธ์ขอเกิดแห่งรามเกียรติ์
 เช่น —

กัมปัน	ในฉบับ ฉาดมัทเป็น	อัมปัน
กาลอจนา อหยา
กุมพล กพล

๗ : หมายความว่า ในวรรณคดีดั้งฤค
 ทั่วไปเป็นอย่างนั้น เช่น กาดจักร ทรง
 ของท้าวกุเวร ในวรรณคดี ดั้งฤคทั้ง
 ไปเป็น อตก.

เสนายักษ์ หรือ ทหารยักษ์ : เสนายักษ์
 คือ นายทหารยักษ์ที่มชอ ในท่าเนียบแฉะ
 มีจำนวน หรือบางที่เป็นพวกนายด่าน มี
 จากดั้งหน้า, ด่วนทหารยักษ์ คือทหาร
 ยักษ์ดำนญ ไม่มีในท่าเนียบ ทั้งไม่
 จากดั้งหน้า: เช่น กาดจักรชื่อหนึ่งเป็น
 เสนายักษ์ แห่งเมือง กาดจรู ในจำนวน
 ดองตน หนาดมอหมก, อักชื่อหนึ่ง
 เป็น ทหารยักษ์ เมืองปางคาด.

รายพระนามและนามท่านผู้ นพณ์

โคลงประจำภาพรวมเกียรติ ตามที่จารึกไว้ท้ายโคลงนั้น ๆ

ตากนาสูร	หอดวงฤทธิพิไลไชย	นิตเชก	พระยาศรีวังหเทพ
กุมภกรรณ	ขุนพิงนทตั้งชกิก	เบญกาย	หมื่นพากยโฆหาร (เว็ก)
กุมิตัน	พระเทพกวี	ฉิเดื่อสมุทร	หมื่นพากยโฆหาร
เกษวิ	กรมหมื่นชติศรชุตมเศร	พาด	กรมหมื่นเทวะวงษ์วโรประการ
เกตุรทมาตา	พระองค์เจ้าติศดรกุมาร	พิเภก	นายทัต กุเรเศอ
โกมุท	พระองค์เจ้าเกษมศรีศุภโยค	พิราพ	พระยาศรีสุนทรโฆหาร (น้อย)
จักรวรรดิ	พระยาราชอรานุกูล	มังกรกนิฐ	พระองค์เจ้าติศดรกุมาร
ชมพู	ขุนภักดีอาษา	มัจฉานุ	กรมหมื่นพิชิตปรีชากร
ชมพูพาน	พระยาราชอรานุกูล	มัยราพณ์	หอดวงอินทรชานุช
ชามพูวราช	ขุนภักดีอาษา	มายูร	หอดวงอินทรชานุช
ชิวหา	ขุนโอรจาทวรภิก	มารัน	พระองค์เจ้าเกษมศรีศุภโยค
ไชยามพวาน	พระเทพกวี	มาริศ	พระองค์เจ้าเกษมศรีศุภโยค
ศรีเศียร	กรมหมื่นชติศรชุตมเศร	มาตุนทเกตุร	พระองค์เจ้าไธเนยบัณฑิต
ทศกนิฐ	พระองค์เจ้า เกษมฉันทไธภาศย์	ฉายุกฤษ	สมเด็จพระนเรศวรมหาราช
ทศศิริธร	พระองค์เจ้าสวัสดิ์ดิประเวดี	ฉิมต	ขุนมหาสิทธิโฆหาร
ทศศิริวง	พระองค์เจ้าสวัสดิ์ดิประเวดี	ฉิรุญจำบัง	หอดวงบรรหารชัตถคดี
นิตฉิน	ขุนวิสุทธเดณี	ฉิรุบัคย์	พระองค์เจ้าติศดรกุมาร
นิตนนท์	หมื่นพากยโฆหาร	ฉินันตราวี	กรมหมื่นชติศรชุตมเศร
นิตปานัน	พระยาศรีวังหเทพ	โอยบุตร	ขุนพิงนทตั้งชกิก
นิตปาดัน	ขุนวิสุทธเดณี	ฉคายุ	พระยาราชฉิมภารากร
นิตพัต	ขุนศรีวารอักษร	ฉหัดตั้งเศระ	พระองค์เจ้าเกษมฉันทไธภาศย์
นิตราช	พระองค์เจ้าเกษมศรีศุภโยค	ฉติพัต	หอดวงอินทรชานุช

ดำมัทธา ขุนมหาสิทธิโองหาร	หนุมาน	หุดองบรรหารอัครกต
สุครีพ กรมหมื่นเทวะวงษ์วโรประการ	องคต	ขุนวิจิตรวรดำตร
สุพรรณมัจฉา ขุนพิณทองสังขกิจ	อสุรมัต	กรมหมื่นพิชิตปรีชากร
สุรภานต์ พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร	อัครวรรณมาราสูร	กรมหมื่นอดิศร์อุดมเดช
สุรเด่น ขุนวิสูตรเด่น	อัครชาดา	นายทัต กุเรเดอ
สุริยาภพ พระยาศรีสังหเทพ	อากาศประดัย	พระองค์เจ้าไธณบัณฑิต
แสงอาทิตย์ หุดองอินทราชา	อินทรัชิต	พระยาศรีสังหเทพ

สีกายต่าง ๆ

ในตำรารามเกียรติ์ของท่านศาสตราจารย์นิโกลาส์
ได้เทียบภาษาอังกฤษไว้ดังต่อไปนี้

ก้ามปู	dark green.	ดินแดง	dark red, dark brick red.
ซาบ	dark blue.	แดง	rose.
ขาว	white.	แดงชาด	bright red, red.
เขียว	green.	แดงเด่น	red, light red.
ครามอ่อน	pale indigo blue.	ทอง	golden.
จันทร์	pale orange.	ทองแดง	copper-coloured.
ชมพู	pink.	เทา	grey.
ดอกชบา	scarlet.	น้ำึก	dark sepia.
ดอกตะแบก	deep azure, blue purple.	น้ำใส	sea-green.
ดำ	black.	บัวโรย	faded rose.
ดำหมัก	sable.	ผ่านขาว	piebald (white).

ผ่านดำ	piebald (black).	เด็อมเหลือง	light yellow.
ผ่านแดง	piebald (brown)	ดั่งหมึก	dark brown, sepia.
ฟ้าแดง	pink.	เด่น	red, light red.
ม่วง	purple.	แดง	bright red, orange.
ม่วงแก่	dark purple.	หงส์ขาว	bright red, dark rose, brick red
ม่วงอ่อน	light purple	หงส์ดิน	dark red.
มอคราม	indigo blue, indigo grey.	หงส์บาท	light red.
มอหิณ	blue black, dark grey.	หงส์เด่น	light red.
เมฆ	dark grey, blueish grey.	เหลือง	yellow.
เมฆมอ	azure.	เหลืองแก่	dark yellow.
ดั่ง	crimson lake.	เหลืองเทา	yellowish grey.
เด็อมปกดั่ง	light yellow.	เหลืองอ่อน	light yellow.

ลัทธิญาณ รามเกียรติ์

ก

กบิลพัทธ์ หอกซึ่งพระอิศวรประทานแก่ท้าว
ดัดเคียน; ครั้นเมื่อท้าวมาตั้งวราช
พิพากษาให้ทศกัณฐ์แพ้อวาม, ทศ-
กัณฐ์ ไปตั้งพิชัยที่หาดทรายกรด เริง
เขาพระเมรุ บันรูปเทวดาโยนเข้าเปิดว
ไฟ ประสงค์ให้เทวดาตายหมด เพราะ
ผูกใจเจ็บว่า ให้การเป็นพะยานเจ้ากับ
พระรามทั้งนั้น, ถ้าครบสามวัน อมร
จะตายสิ้นทุกวาศ! แล้วหอกนั้นจะเรื่อง
ฤทธิ์จนยากที่พระรามจะปราบได้. พระ
อิศวรครัดให้เทพบุตรพาดี ไปทำตายพิชิต

กลไกโกฏ (ทมิฬ) พระฤๅษีหน้าเนอ บุตร
พระมุนีชื่อ อิตตังค์, บำเพ็ญพรตอยู่ใน
บำสาคัดวัน แคนเมืองพิทวิสัย แห่งท้าว
โรมพิศตัน, มีตบะเดชแก่กล้าจนทำให้
ฝนแดงไปสามปี, ท้าวโรมพิศตันทราบ
เหตุ, ครัดให้พระชิตาชื่ออรุณวดีไป
ทำตายตบะ. ฝ่ายพระฤๅษีกไกโกฏ—

ไม่เคยเห็นรูปสัตว์

มีความดั่งดังกพิศดู.

เห็นเขาคิดออกครัดเคร่ง

ตั้งปทุมตุมเต่งทงคู่;
สัตว์นั้นเป็นในใจไม่รู้?

แล้วถามถึงกำเนิดตัวนาง.

นางตอบว่า—

“เขานาอศักรวย:

ไม่งอกในเคียรเหมือนฝูงสัตว์

มาพดตชนทอกเหมือนแกดงบัน

เต่งตึงตึงดวงบุษบัน

อ่อนละม้ายคล้ายกันกับดำดี.

พระองค์ผู้ทรงตบะญาณ

ขอประทานโปรดเกล้าแก่ศั

พิเคราะห์ให้รู้วว่าร้ายดี

ข้าเป็นดั่งนี้ด้วยอันใด?”

พระฤๅษี กไกโกฏ—

เข้าประคองต้องเค้าสุมนธา,

กายาแนบเนอดวงสมร,

ให้เกิดประติพัทธ์อวารณ;

ถึงไม่มีผู้ตงก็เป็นไป!

เป็นอันว่าพระฤๅษีเตี้ยตบะ. ฝนซึ่งอันมา

นานก็ตกจนหนองแผ่นดิน. ครั้นแล้วนาง

อรุณวดีเล่าเรื่องแก่พระฤๅษี, และว่า

พระบิดาให้อาราธนาไปในกรุง, พระฤๅษี

จึงได้ตัดหนวดคิดถึงคำที่บิดาตั้งไว้ มิให้
และต้องตัดตัวที่ซึ่งมีเขาที่อก, แต่การก็
ดวงเดยไปแล้ว, ทั้งยังคิดใจในกามรต,
กับอาราธนา, ไปอยู่ในกรุงพิทิวสัย
กับชายา,

เพติดเพดินในรดเดنها,
จะจงกรมภาวนากิหาไม,
ดิมที พิชบชาไฟ,
ดิมไพรออาวตแต่ก่อนกาต,
ดิมทั้งคเนระดานุศิษย์,
ดิมกิจกำเวบด้วยตังดาร,
แต่ภริมตมดุษด้วยเยาวมาตย์,
แดนต้นกถาราวญทกเวตา.

ใน สมัย ที่ทำว ทศรตทำ พิธเพื่อได้ โอรส
พระเชษฐ กโตโกฏไป เป็น ประชาน ดงษ์,
และเป็นแม่แรงดำคัญในพิชิต. (ดูทศรต)
กัถลวัน บำที่หนุมานไปบำเพ็ญตบะ เพื่อ
ให้เรื่องฤทธิ.

กัถนุชิต นามบรรดาศักดิ์แห่งกัถนุเวก.
กัถนุเวก ยักษ์, ดั่งเขี้ยว, ถูกอินทรีชิตกับ
นางสุวรรณกัถนุมา, น้องร่วมครรภ์
แห่งยามตีวัน, เป็นได้ศึกในดงกา จับ
ทศพิณ ถวาย พระพรต. เด่วจศกัถมตีวัน
แล้วได้ศักดิ์เป็นพญา กัถนุชิต ตำแหน่ง
เจ้าเมืองจักรวาต.

กัถมัน (อ.อกัถมัน) เสนายักษ์แห่ง
ดงกาในจำนวน ๒๐ คน. หน้าเขี้ยว, นำ
พล ออกไป ชัดตาทัฬ เมื่ออาราธนาอินทรีชิต
ทำพิธีชุบ ศรพรหมาศตร์, ถูก หนุมาน
ซึ่ง เป็น นาย กองหน้าแห่งทัพพระดักษณ์
ฆ่าตาย.

กัถมล พญานาค (?).

กาคนาสูร (ทมิพ. คัคนา, อ. ตารกา)
รักษดแห่งดงกา, หน้าสี่มวงแก้ว, มี
สันฐานปากเป็นกา, เป็นญาติทศกัถนุ
ชุนยาย, แม่แห่ง สวาทู และ มารัจ, รูป
ร่างคนเป็นยักษ์, แต่มีฤทธิพิเศษ สามารถ
แปลงเป็นกาใหญ่ได้ ตามบทว่า—

บดินัน

นาง กาค นา สูร ยักษ์
รับดีแล้วถวายเป็นชิต,
อสูรก็แปลงกายา.
บดินันเพศยักษ์กัถนุกลาย
เป็นกายกาคนายักษา
ใหญ่หลวงกำดั่งมตีมา
บดินันเมฆาด้วยองไว.

ในพิชิตที่ ทำวทศรต กระ ทำ เพื่อ ได้ โอรส
บังเกิดข้าวทิพยสังกดินไปถึงดงกา. นาง
มณโฑอยากดัมรตเป็นอย่างยิ่ง, ทศ—
กัถนุ ให้กาคนาสูรไปโอบเอา ได้ครั้ง

บั้น. นางมณโฑกินแต่กึ่งตั้งครรภ์
นางด้ดา.

คราวหนึ่ง ทศกัณฐ์เกิดอิจฉาพวก
ฤษีไพร่ จำพยายามบำเพ็ญพรตมิตตะ
ญาณกล้า สามารถชุบศิษย์ครบออก
วิทยาอาคมแก่दानุศิษย์ ให้มีฤทธาภาพ
จะเกิดมีคนแข็งขันในภายหน้า, เห็น
ว่ากันไว้ดีกว่าแก้, จึงให้นางกากนาสูร
ไปรังควาญพวกฤษีมิให้ตั้งสำนักคิด ทุก
เจ็ดวัน. พระฤษีดิษฐ์และพระศวา—
มิตร เชิญพระรามและพระลักษมณ์ไป
กำจัด. กากนาสูรถูกฆ่าในครั้งนั้น.

มีโคลงประจำภาพว่า—

แกลงนามนางราพณ์ร้าย ฤษี

กากนาสูรดื้อ มวงคล้า

ตั้งฐานโอบล้อมดูรี ดุจปาก กานา

พิศตรเพศยักษณินา จิตต์หัวอึกเขม,

กาภาศ คือพญา พาด.

การุณราช เสนายักษ์แห่งกรุง ดงกา ในจำ
นวน ๒๐ คน, หน้าหงส์เด่น; ในกองทัพ
แห่งอินทรีต คอนพรหมาศตร์ จำแดง
เป็นช้างเอราวัณ, แล้วถูกหนุมานหัก
คอตาย.

กาล (๑) ก็ยพระกาล เสนาเทวดา, ตี
น้ำรัก, เคยเป็นนายกองแห่งทัพพระ

อิศวร ตำแหน่งเกี่ยกาย เมื่อสงคราม
ตรีบุรุษ; อีกคราวหนึ่ง เป็นแม่ทัพ
หน้าแห่งทัพพระอินทร์ ในคราวรบกับ
อินทรีต; แบ่งภาคเป็นนิตพัท. (๒)
ฤษีทศกัณฐ์แบ่ง เมื่ออยู่เขาคันธมาถ์.
(๓) ฤษีผู้บอกมนตร์มหาโศภศ แก่ไฟ
นาสุรียรงค์.

กาลจักร (๑) กรุงของท้าวกุเบริน (๘.อดกา),
บางทีเรียกว่ากาลบั๊กซ์. (๒) ทหารยักษ์
ในทัพอินทรีต. (๓) ทหารยักษ์ในกรุง
ศุรัม. (๔) ทหารยักษ์แห่งทัพสุรียาภพ.
(๕) ทหารยักษ์เมืองบางตาด. (๖) เสนา
ยักษ์เมืองกาลดูชในจำนวน ๒ คน, ตีมอ
หมัก.

กาลนาค (๑) พญาแห่งนาค ครองภพบาดาด
มเหดีชอบประภา ธิดาชื่อกาลอัคร์, มี
ความเกลียดชัง ท้าวลงหมดิวันผู้เป็น พญา
ยักษ์ในบาดาด, เห็นว่าทั้งไฉนนานจะกำ—
เรียบ จึงยกพลไปกำราบ. ท้าวลงหมดิวัน
ให้เชิญ ท้าว ดัดเตียน เจ้าดงกา ช่วย รบ.
กาลนาคถูกท้าวดัดเตียน แผลงศรเป็น
พญาครุฑจับตัวได้, ร้องขอชีวิตไว้, ภาย
หลังนำธิดาไปถวายท้าวดัดเตียน. ท้าว
ดัดเตียนรับไว้แล้วยกให้เป็น มเหดี ทศ—
กัณฐ์.

(๒) นาคอีกตนหนึ่งอยู่บดาด บิดา
ของนางนาคชื่อนาค (คุมณโท) ซึ่งไป
ตั้งมจรกบังดูดิน ที่พระฤๅษีตีคนไปพบเข้า.
นาง มี ความ อาย และ พาดโกรธ พระฤๅษี
ไปคายพิษไว้ที่อ่างน้ำนมพระฤๅษี.

กาลบั๊กษ์ ดู กาดจักษ์ (๑).

กาลวก ดู กาดดูช (๒,๓).

กาลวาด บ้าที่พระฤๅษีนำนางตีตาไปประ-
หารชีวิต, เป็นแดนที่บ้าเพี้ยนพรตของ
พระฤๅษีวชมฤค.

กาลวูช (๑) ทหารยักษแห่งทัพสุรียาภ. (๒)
เดนายักษ์ ในกองทัพตรีบั๊กกัน เมือง กาด
ดูชในจำนวน ๒ คน, หน้าดำหมึก, บาง
ที่เรียกว่ากาดวก ถูกหนุมานฆ่าต ย (๓)
เมืองท้าวฤๅษีเวรนุราช ซึ่งมีเดนายักษ์ ๒
คน คือกาดจักกร หน้ามอหมึกและกาดวก
หน้าดำหมึก.

กาลสร ทหารยักษในกองทัพมุดพดัม.

กาลสุร (๑) เดนายักษังดงกาในจำนวน ๒๐
คน, หน้าดำ, (๒) อสุรนายด่านแห่งเมือง
มถิวันในจำนวน ๓ คน รัชชาด่านน้ำกรต,
หน้าดำ, ถูกหนุมานหักด่านไปฆ่า (๓)
ทหารยักษในกองทัพท้าวฤๅษีเวรนุราช, ถูก
หนุมานฆ่า.

กาลอัครี บุตรตรีท้าวกาดนาค (๑) มเหสี
ทศกัณฐ์, เรียกอวอัครี.

กาลอจนา (๑. อหดยา) ชายาพระฤๅษีโคทม.
กำปั่น ดูกัมบัน.

ฤๅจิจิ (๑. กพฐิ) หญิงค่อม ดาวไร่ของนาง
ไถยเกษิ. เมื่อตั้งกุมาร คือพระราม พระ
ฤๅษี พระพรต และพระฤๅษีตรีศ มีพระ
ชนม์ ๑๒ พรรษา หัดยิงกระสุนให้แม่
มิช ก่อนที่จะไปศึกษาศิลปศาสตร์ ณ
สำนักพระฤๅษี. นางค่อมไปนั่งดูเดินบ้าง
ที่พระदान, ถูกพระรามดองกระสุนยิงหลัง
โองให้หึ่งด้วยออกมาข้างหน้า แล้วยังที่
เท้าออกมานั้นให้กลับไปโองอยู่ข้าง หลัง
ตามเต็ง แม่ญ่ารอดเร็วจนนางค่อมไม่
ทันรู้ถึงกระทบ. แล้วพระกุมารทั้งสี่กับ
พวกมหาเด็กก็ตั้งรอดเสยฮา อย่าง ดนุค.
นางค่อมมีความอายเป็นอันมาก ถึงร้อง
ไห้ลูกใจเจ็บพระราม. ด้วยความพยายาม
นี้ ภายหลังจึงย่นางไถยเกษิ ให้วิวพร-
เนรเทศพระรามไปเดินดง.

ฤๅปรัน (ทมิพ : ๑. กพพร) ดูนางศรีสุนทร
หรือเรียกย่อว่าสุนทร, รั่วมบิดากับทศ-
กัณฐ์ แต่เดิมเป็นพี่ในวงศ์บุญดี, ตั้งวง
ชอน, ทรงมากฤๅษีเหงก, ครอบมิ่ง
กาดจักกร. วันหนึ่งชวนบุษบาไปชมป่าเชิง

เขาโกดาส, ทศกัณฐ์มาร้องจะเอาบุษ-
 บก, ถ้าไม่ให้จะฆ่าเสีย. กุเบรินไม่ยอม
 ให้ เกิดรบกัน, แพ้ทศกัณฐ์ จึงหนีขึ้น
 ไปหาพระอิศวรบนยอดเขา. เพดานัน
 พระอิศวรกำลังเข้ามานบนหลังช้าง, ได้
 ยืนเคียงร้องให้ช่วย. ดิมเนตรเห็นทศ-
 กัณฐ์ได้กุเบรินบุกรุกเข้ามา. ก็กริ้ว, ถอด
 งาช้างขว้างไปปักอกทศกัณฐ์, แล้วคำป
 ขำว่าให้งาคิดอยู่เช่นนั้น จนตายแล้ว จึง
 หลุดได้.

กุมพล (ว. กพณ) บางทีเรียกว่ากุมภณันท์,
 ยักษ์. ดีเขี้ยว, ทรงมงกุฎหน้า. ค้ากอม,
 เดิมเป็นคนโปรดของพระอิศวร, กำเริบ
 ใจไปดอบหยอกนางสีดามาดี ผู้บำเรอพระ
 องค์. พระอิศวรกริ้ว, เอาจักรขว้างถูก
 ตัวขาดครึ่งท่อน, และทรงสาปซ้ำให้พัน
 ทรมาณจนกว่าจะพบพระราม และบอก
 ทิศทางให้ตามนางสีดาแล้ว จึงพ้นสาป.
 ครั้นกุมพลพบพระราม ได้บอกข่าวนางสี-
 ดา และแนะนำให้ไปเฝ้ากองทัพที่เมือง
 ชิดจีน. พระรามแฉงศรส่งกุมพลไปเกิด
 ในดงรวกชั้นโกดาสตามเดิม.

กุมภกรรณ ยักษ์. ถูกทำวอดดีเดียวกับนาง
 รัชฎา, 15 น้องถนัดแห่งทศกัณฐ์, พี่พิเภก,
 อุปราชกรุงลงกา, หน้าเขี้ยว, ไม่มีมงกุฎ,

แต่หัว โขน ของเรา เดิม หน้า โดยรอบ
 ศักระอีกตามหน้า เพื่อให้เห็นต่าง
 จากพวกเด็นายักษ์, ชายาชื่อจันทวดี,
 มีต้นมเอกชื่อคันธมาดี, มีหอกโมกษ-
 ศักดิ์เป็นอาวุธวิเศษ, ปรากฏว่าเป็นผู้
 นิยมความยุติธรรม, เมื่อทศกัณฐ์ให้
 ไปรบพระราม, ได้กล่าวโต้แย้งทัดทาน
 หลายหน และแนะนำให้ส่งนางสีดาคืน;
 ทศกัณฐ์กริ้วเกือบจะตัดญาติ, จำใจ
 เจ็บร้อนด้วยพิ, จึงขอกรบ, พิเภกได้
 ไปห้าม ปราบว่า อย่าสู้กับ พระนารายณ์
 เดย กุมภกรรณ ไม่เชื่อว่าพระรามเป็น
 พระนารายณ์, คงกลัวตัวร้าย.

ครั้งแรก รบกับสุครีพ. ออกอุบาย
 ให้สุครีพ ไป ถอน คันธวัง หลอก ทวีป อุต
 เพื่อให้ถอยกำลัง ว่าถ้าถอนได้ จะยอม
 แพ้. สุครีพรู้ไม่ทัน, ไปถอนเอามาจน
 ได้. กุมภกรรณ ไม่รอให้ ทัพดี ตัวใคร
 รับ โดมออกไปรบ, พอสครีพเดี่ยวท่า.
 ก็เอา แขน ศวดีหัวสุครีพ เข้า หนีบ รับไว้
 คร่าเอาไป. หนุมาจะต้องตามไปแก้เอา
 สุครีพหลุด.

ครั้งที่สอง ไปเอาหอกโมกษศักดิ์
 ซึ่งฝากไว้ที่พระพรหม, ตั้งพิธดับศมอยู่
 เชิงเขาพระเมรุ, ใกล้เคียง แม่น้ำดีทันดร.

หนุมาน แผลง เป็นหมาเฝ้า กับ องคต เป็น กาจิกได้พุ่ง เพื่อ กระจายกลิ่นอันเหม็นร้ายกาจให้พุ่งตลบ, ดอยไปคิดยังทำหน้าหน้าโรงพิธี. กุมภกรรณผู้หนักอยู่ในความระอาตเป็นนิตย์ก็อาเจียนจนทำพิธีไม่สำเร็จ กลับเข้าดงกา, รุ่งขึ้นออกรบ, ด้รับกับพระดักษณ. พุ่งหอกโมกชศักดิ์ ออก พระดักษณ ด้ตบซึ่งพิเภกแก่พินในราตรี.

ครั้งที่สาม ทำพิธีทศนา เพื่อให้ข้าศึกอดตายหมด, ถูกหนุมานทำตายพิธี, รบแพ้หนุมาน หดบหนีไปได้.

ครั้งที่สี่ รบกับพระราม, ถูกศรพระรามแด้ จวนสิ้นใจจึงเห็นพระรามเป็นพระนารายณ, ก็เสียใจ ร้องทูลขอขมา, แตะทูลฝากพิเภกแด้ ก็ ด้ใจ.

มีโคลงประจำภาพว่า—

รูปราพณ์ต้นนี้ชื่อ	ปรากฏ นามเอช
กุมภกรรณนุชาทศ	พัคตร์ ท้าว
เป็นอุปราชเรื่องบศ	ฉิวพิศ เชื้อวเฮ
ทรงหอกโมกชศักดิ์ท้าว	มณีทธ. ्हีมมหาญณรงค์.

กุมภกาศ รากษณ์แห่งดงกา, ด้หังด้ดิน, ทรงมงกุฎ ำเต้า, ถูก ชิวหา กับ นางด้ำนกชว, เมื่ออายุได้ สิบเก้าปี ด้องการ เทพศักดิ์ตรา อันด้ามารถปราบได้ ทั้ง

ไตรโลกย์ จึงออกไปฟ กฝั่งแม่น้ำ โค—ทาวรี, ทำพิธีกรรมตลจิตต์พระพรหม, พระเป็นเจ้าเด็กเอาพระขรรค์อันมีอานุภาพกำราบได้ทั้งไตรจักร ทั้งดงมาให้, ตกอยู่ตรงหน้ายักษนั้น. กุมภกาศเห็นก็โกรธจัดด้วยความจงหอง เห็นว่าพระพรหมตูก ทั้งรดงมา ไม้ด้ให้ด้วยมือ, ก็ไม่ยอมดุกไปหยิบ, คงทำพิธีตลจิตต์พระพรหมค้อไปอีก. พระดักษณ เมื่อเดินดงกับพระราม อยู่ทบรณศำดา แถมฝั่ง แม่น้ำโค ทาวรี เหมือนกัน, เวदानัน เข้าป่าหาผลไม้, ไปพบพระขรรค์กด้อยู่ ก็หยิบขึ้นมาแถงค์ดู. แถงวาบแถบแถบเข้าตายักษ. กุมภกาศด้มตา เห็นพระดักษณ แถงดง ขากการองอาจค้อหน้าตนเช่นนั้น ก็โกรธ, ผุดดุกชนไปค้พระดักษณด้วยกระบอง, รบกัณฑ์พักใหญ่ ถูกพระดักษณเอาพระขรรค์นเองฟันตาย.

กุมภनिया (จ. นิกุมภิตา) พิธีที่อินทรีชิตชบค้วเพื่อให้เป็นกายด้ทช.

กุมภิสูร ทหารยักษ ำนอกองทัพท้าว คน—ชรรพบุรช, ถูกอสุร์มัต ฉำ.

กุมภันท์ ดู กุมพด.

กุมภันท์นุราช อสุร์, หน้าแถงแถง, ทรง

มงกุฎจับ, เดิมเป็นเทวดา ชื่อสุนนท์,
ถูก พระ อิศวร กรี เพราะ หยอกนางวิชนี
คำปให้ลงไปอยู่ในถ้ำนพมาศ, เมื่อใด
พระนารายณ์อวดตารไปปราบยักษ์. ได้
บังคมแล้ว จึงพ้นคำป. เมื่อพระราม
ออกเดินทางคอนหัด, กุมภันท์นุราช
จึงพบ และได้บังคม.

กุมภาสูร เสนายักษ์, หน้าเขียว, เป็นกอง
คะแวนเผ่าเขา มรกต อยู่ที่ ดงกา. พระ
ราม ต้องการ ทัพ เป็นชโยภูมิ ตั้งฐานทัพ,
ใช้ให้หนุมานไปฆ่าเสีย.

กุมภิล ทหารยักษ์ นายทัพหน้าแห่งท้าว
จักรวรรดิ, ถูกนินดพัทธมา.

กุมิตัน เสนาวานรพวกดิบแปดมงกุฎ มี
โคตงประจำภาพว่า—

วังภาพรูปบอกแจ้ง เพศพรรณ
ซุนกบี กุมิตัน ชื่ออ้าง
ฉวัดตุวรรณดรร ต่อเหตุ เดิมพ่อ
พระเกตุแบ่งภ ครัวง โดกโพ้นเป็นตวา.

กुरुราชภูรี เมืองแห่งท้าวไวศาล อยู่ใน
มาศาล, ภายหลัง พญาวันยุพัตกร
(ยามตีวัน) ถูกอินทรชิต ได้ครอง.

กุเวรนุราช พญาราชสัตว์ เจ้าเมืองกาตวูช
หน้าขาด, ทรงมงกุฎหน้าเต้ากดม, มเหสี
ชื่อเกศินี, โอรสชื่อตรีบั๊กกัน, เมื่อ

โอรสถูกพระลักษณฆ่า ก็ยกทัพออก
ไปแก้มือ. ถูกศรพระรามตาย.

เกตุ เทวดานพเคราะห์ที่ ดีทอง, อวดตาร
เป็นเสนาวานรชื่อกุมิตัน.

เกยूर เสนาวานรพวกดิบแปดมงกุฎ, ชาว
ชิตจีน, มีโคตงประจำภาพว่า—

เกยूर นามเยียงนี้ ไบ่ตักนัจ นันถู
ดีม่วงแก่ม้วนม เมื่อตคตา
วิรพหกเวहन หากแบ่ ภาคแ่
ซุช่วยรามศห้า หนัดยนิศักอตุร.

เกศรา เมียนารีจ, บางทีเรียกว่า เจษฎา.
เกศินี (๑) มเหสีท้าวไทยเกษ, อ้าชื่อ
หนึ่งว่าประโกวดี. (๒) มเหสีท้าว
กุเวรนุราช แห่งเมืองกาตวูช.

เกษียรสมุทร ทะเด้นานม เกษตรแห่งพระ
วิษณุ เป็นเจ้า.

เกสรมาลา นางอัปสรที่เด่นชู้กับเทวดารับ
ใช้ของพระอิสวร. เทวดานันถูกคำป
เป็นยักษ์ชื้อบั๊กกัน.

เกสรทมาลา (ว. คันชมาหน) เสนาวานร
พวกดิบแปดมงกุฎ, ดีเหล็กอ่อน, มี
โคตงประจำภาพว่า—

ไพศรพณ์ ฝั้นภาคตั้ง ตัวสวา หนึ่งเฮ
สี่เดือนเหลืองเทียมทา มาศแพรว
เกสรทมาลา ภาคช
ทุกราพณ์ร่ออุทรมแล้ว กลอกเกล้าถั่วมือ.

เกาสุริยา (ว. เกาศัดยา) มเหสีท้าวทศรถ
ชนิพระราม.

แก้วดารา มเหสีพญาทากาศ, ซึ่งแต่เดิม
พระอิสวร ผากพญา ทากาศ ไปให้สุครีพ
เป็น บำเหน็จ ความ ชอบที่ ชะตอ เขาพระ
เมรุอันเอียงทรุดให้ตั้งตรงได้, เมื่อพญา
ทากาศตายแล้ว จึงกลับมาเป็นมเหสี
พญาสุครพ.

แก้วอุตร มเหสีท้าวมหาชมพู.

โกมท (ว. กุมท) เสนาอาทรพวงสืบแปด
มงกุฏ, เสนาฝ่าย ชายแห่ง ชิดจีน คู่กับ
ไชยามพวานเสนาฝ่ายขวา, มีโคลง
ประจำภาพว่า—

ดมญา โคมุทผู้	พิศดาร
ดีปทุมโรยบาน	เปรียบ ได้
คือองค์พระหิมพาน	บันภาค

หวังบรรพณณ์ถองได้ บาทเมืองอดดาร.

โกยเกษ ชื่อเมือง (ต. เกย), และเรียก
ท้าวผู้ครองเมืองนี้ (ต. โกย). ท้าว
โกยเกษ (ว. อัดวดี) มีมเหสีชื่อ
ประไลดดี หรือเกศินี, ชิดาชื่อโกยเกษ,
ยก ชิดาให้ เป็น ชายา พระ กุมาร ทศรถผู้
โอรสท้าวอชบาด, ครั้นชิดาคนมโอรส
ชื่อพระพรต, ก็ทูล ขอรจาก ท้าวทศรถ
เพื่อ อยู่ ช่วย การ ปกครอง กรุงโกยเกษ.

ท้าว ทศรถ มอบ ให้ พระ สัตรรุท ไป ด้วย
โกยเกษ (ต. โยเกษ) อยู่ในโกยเกษ. นาง
นี้เป็นต้นเหตุให้พระรามต้องเดินทาง.

ไกลาส ที่สถิตแห่งพระอิสวรเป็นเจ้า, เป็น
ยอดเขาหิมพาน, ทรุดลงสองครั้ง. ครั้ง
ที่หนึ่ง เพราะ รามสู้รบ จับ พระ อรชุน
พาด, สุครีพ และพาด ช่วยกัน คั้นให้ตั้ง
ตรงได้; ครั้งที่สอง เพราะวิรุพหกเอา
สังวาลนาคพาดตุ๊กแก, ตั้งตรงได้ด้วย
ทศกัณฐ์.

๒

ขร พญาักษ์, หน้าเขี้ยว, ทรงมงกุฏจับ
ลูกท้าว ดัดเคียน กับ นาง รัชฎา น้อง
ร่วมครรภ์แห่งทศกัณฐ์, เป็นเจ้ากรุง
โรมคัต, มเหสีชื่อรัชฎาสู้ร, มีลูก
(คือ ทرفี มาเกิด) ชื่อ มังกรกัณฐ์, คน
ที่ตองชื่อแสงอาทิตย์. ครั้งหนึ่ง นาง
ตำหนักขาไปฟ้องว่าถูกมนุษย์ (คือ
พระรามพระลักษมณ์) ช่มเหงตัดคั่นดิน
มือ. พญาขรโกรธมาก, ยกทัพไปรบ,
ถูกพระรามฆ่า.

ขรรค์สุรگانต์ อาวุธท้าวอรชุน.

ขันทกุมาร โอรสพระอิสวร, ดีทอง, มี
๖ หน้า ๓๒ มือ, เคยเป็นแม่ทัพหน้า

เมื่อสงครามครบุรีมี.

ขุขิน (ว. กัษกินซ์) เมืองพญา ทากาศ.

ขุขิน (ทมิฬ กุกัน; ว. กุท) จำของพวก
พรานป่า, ตีหน้าเขี้ยว, ไม่มี มงกุฏ
ครองเมืองบุรีรม ซึ่งมฤเขาด้อม, มีใจ
ทารุณตามนิสัยพราน, มีกำลังกาย
ทรหดอดทน. ไม่รู้จักเดือนวันคืน เป็น
นักเดงโตในถิ่นด่าน้ำสะโตง ไม่มีนักเดง
อื่นกล้าดวงตาเข้าไปได้. บริวารเป็น
พราน มีจำนวนห้าโกฏิ. วันหนึ่งเมื่อชน
ไปเบ้าหลอดศตัญญาณบนยอดไม้, ครั้น
พวกบริวาร มาประชุมกันแล้ว, ก็ออกไป
ป่าตัดต้นไม้, ถึงฝั่งแม่น้ำสะโตง, แด
เห็นพระรามกับต้องกษัตริย์ เดินดงไป
หยุดอยู่, เกิดโมตรจิตคิดความมิภักดี.
ทูลปราศรัยไต่ถามไต่ความแล้ว, จัด
เรือให้ตามกษัตริย์ข้ามฟาก, แดพาไป
ยังด่านักพระฤๅษภารทวาช, ส่วนที่
ฝั่งได้ตั้งให้พวกพรานบริวารของตน คอย
บึงกันมิให้มีเหตุยกแค้นตามกษัตริย์ได้.

แม้จะนับปีเดือนไม่เป็น แต่ก็มี ความ
ตั้งคิดว่าไปไม่รวงทั้งคืน คราวหนึ่ง ก็
เป็นเวลายี่หนึ่ง. เมื่อพบพระรามคราว
แรกอายุ ๓๕ ปี, ๓๕ ปี, ๓๕ ปี,
จึงคอยกำหนดไปไม่รวงพอครบ ๓๕ คราว

แล้ว ก็แน่ใจว่าเป็นเวลา ๓๕ ปี, รีบ
ไปที่ฝั่งแม่น้ำสะโตง ได้พบพระรามพอ
ดี.

ขุนอัสคร ผู้ถือธำรทศกัณฐ์ไปยังมฤตมัม.

ค

กทาพระนารายณ์ ขอดารลงมาเป็น พระ
สัตว์.

คนธรรพบุรุษ พญาฤษี เจ้าเมืองดีศ—
ศรีดิน, หน้าเขี้ยว, ไม่มีมงกุฏ, มเหสี
ชื่อหนันทา, โอรสชื่อวิรุณพัท; ครั้น
หนึ่ง ยกพลไปประพาดป่า, เห็นพระ
ฤษีมุนีบำเพ็ญตบะ, คิดว่าท่านเหล่านั้น
มีตบะพิชิตคง อาจเป็น อาจารย์ ดอน
ใคร ๆ ให้มีฤทธิ์ซึ่งตนจะปราบยากใน
กาลต่อไป, จึงเข้าทำลายด่านักฤษีเหล่า
นั้น, แล้วเกิดย่ำใจ คิดจะตั้งบ้านเมือง
อื่น ๆ อีก, ยกพลไปถึงเมืองโกยเกษ,
เข้าตีกรุงโกยเกษได้ เพราะ เวลานั้น
พระพรตพระสัตว์อยู่ที่ยุชยา คราว
พระรามต้อง เดินดง ครึ่งหลัง, ท้าว
โกยเกษหนี ไปอาศัยอยู่ที่ด่านัก พระฤษี
โควินท์. ท้าวคนธรรพบุรุษเพ็ดตเพ็ด
ด้วยศฤงคาร โกยเกษได้ ตักตองตามวัน,
พอพระรามกลับจากเดินดงแล้ว, พระ

พรต พระศัตร์ดุค พระมงกุฏ และพระ
ตบ ยกทัพไปตี. เมื่อออกรบ วิรุณพัท
ถูกพระธบฆ่า, ฝ่ายพระมงกุฏฆ่าทั่ว
คนธรรพบุรุษ.

ครุฑ คุ ดูบรรณ.

คันทกาลา ภูเขาคู่พระรามไปตั้งกองทัพ
อยู่เมื่อจะข้ามไปฟาก ดงกา.

คันทมาทน์ ภูเขาคู่พระรามไปพักเมื่อออก
จากขีดชิน.

คันทมาลี นางต้นมอของกุมภกรรณ
ซึ่ง เก็บ ความดับ เรื่องที่ กุมภกรรณ ไป
ทดนา.

คันทสังขร ภูเขาคู่พิณานก ดัมพาคู่ พา
ตามทหาร, ผู้จะไปถวายแหวนแก่นาง
ตั้งดา, ไปหยุดอยู่เพื่อชมออกเกาะดงกา.

คาวิน พระฤษี ที่นิตราชไปด้อเงินเขาไม้
เท้าซ่อนไว้ (ดู นิตราช)

โคกระบือ พญา, คือ—

- (๑) ทรพา กาสร์.
- (๒) นีดา เมีย
- (๓) ทรพี ถูก
- (๔) อุตฤราช พระหนทิการ.

โคดม เจ้ากรุงด่าเกด. ไม่มีชิตาโอรส มี
ความเบื่อหน่ายในดัมบตี, ออกบรพพา
เป็นฤษี บำเพ็ญมานคงดองพนบิ จน

หมดอายุ 15/03/2565

หนวดยาวปรกตัก. มีนกกะจามป่าผัว
เมียมาทำรังที่หนวดนั้น ตกไข่. นกผัว
ให้นกเมียอยู่กกไข่, ตัวเองไปหาเหยื่อ,
บินไปตู่สัตว์หิมพาน เห็นดอกบัวใหญ่
งาม ก็บินโผลง, เก็ดอกเคด้าเกดร์
และจิกกินอาหารในนั้นจนเพดิน, เวตา
คำ บัวหุบกลับ ถูกขังอยู่คนดว่าง,
ครันบัวบานขยายกลับ จึงออกได้ รีบ
ไปหาเมีย. นกเมียโกรธมาก ทาว่า
ไปมัวดมดู่กับนางนกลอื่น, ผัวจะแข็งแรง
เหตุผลอย่างไร ไม่ฟังเสียงทงนน, จน
ผัวคำบานว่า ถ้าประพฤติดวงใจเมีย
อย่างไร ก็ขอให้บาปพระฤษีทงหมดตก
แก่ตน. พระฤษีได้ยินคำบานเช่นนั้น, ก็
ถามว่าตัวท่านมีบาปอะไร. นกผัวตอบ
ว่า บาปที่ไม่มิดูกดัดดวงศ์, พระฤษีก็เห็น
บาปของตน, จึงดงพรักฤษี ร่ายเวท
เศกให้เกิดนางชน ครันมีนางสาวด้วย
ผู้ชนมมาแล้ว, ก็ดงขอว่า ถาดอจนา,
ดมดู่อยู่ด้วยนาง มีตูกหญิงคนหนึ่งชื่อ
ดวาทะ, เวตาเข้า พระฤษีเข้าป่า หา
ผลไม้มาเลี้ยงตูกเมีย. คราวหนึ่ง ใน
โอกาสดเช่นนั้น พระอินทร์ดงมาทำธุกับ
นางกาธอจนา. นางมีตูกชายด้วยพระ
อินทร์ ดังกายเขียวเหมือนฟ้อ, พระฤษี
มีความรักใคร่เด็กนั้น โดยเข้าใจว่าเป็น

ถูกของคน. อีกคราวหนึ่ง เวลาพระฤๅษี
 เข้าป่าหาผลไม้, พระอาทิตย์ลงมาตม-
 พาดกับนางกาดอจนา มีลูกชายตั้งกาย
 แดงเหมือนพ่อ ซึ่งพระฤๅษีก็ดำคณูว่า
 เป็นลูกคน. วันหนึ่ง พระฤๅษีไปส่งรงนำ
 คงคา มีธิดาอ้อมลูกเล็ก คนกลางชั
 หดง มีธิดายูงลูกหญิง เดินไป. นาง
 สงวาทะน้อยใจพ่อมาก เดินบ่นว่า ที่ลูก
 เขาจะก้อมชูให้ชั ส่วนลูกของตัวเองให้เดิน.
 พระฤๅษีชกถามความน่น. นางสงวาทะ
 บอกเรื่องตาม ที่เห็นผู้ชาย สองคนเข้าหา
 แม่. พระฤๅษีโกรธเมียมาก, ครั้นไป
 ถึงฝั่งแม่คงคา, ก็ตั้งดำคณูริษฐานว่า
 จะโยนเด็กทั้งสามคนลงกาดงนำ, ถ้า
 คนใดเป็นลูกให้ว่ายากดบัมา, ถ้ามิใช่ลูก
 อย่าให้ว่ายากดบัมา แล้วจึงกตายเป็น
 ดิงป่าไป. เมื่อเด็กทั้งสามเป็นไปตาม
 อริษฐานแล้ว, พระฤๅษีผู้เห็นประจักษ์ตา
 ก็อ้อมลูกสาวผู้ว่าเข้ามามาหา, รับกดบัม
 กุฎี. พอไปถึง ก็คำปนางกาดอจนาให้
 เป็นก้อนหิน. นางกาดอจนาที่คำปนาง
 สงวาทะให้ไปยืนต้นเดียว เห็นยวกินดมใน
 ป่าเชิงเขาจักรवाद, คอเมื่อมดลูกเป็น
 พญาวานรศักดิ์สิทธิ์แล้ว จึงพันคำป.

โคมุท ตู โคมุท.

โควินท์ พระฤๅษี ที่ท้าวไทยเกษไปอาศัย
 อยู่เมื่อเสียดกรุงแก่ท้าวคนขรรพบุรุษ.

โคศภ พระฤๅษี ผู้บอกวิธีให้พระรามตั้ง
 ทหารท้าวอนุราช.

จ

จตุรพักตร์ พรหม เดิมชื่อท้าวมหาอชดา
 หรือชาดา. เมื่อท้าวอดหบดีพรหม สร้าง
 กรุงลงกาแล้ว มอบให้ท้าวมหาอชดา
 ครอง และเปดียนตมญาให้ใหม่ว่า
 จตุรพักตร์, ตั้งกายขาว, รูปตั้งฐาน
 คงเป็นพรหม. ท้าวจตุรพักตร์มีมเหสี
 ชื่อมณฑิลา, มีธิดาคือศรีศูตคทาและ
 ฉัตรแก้ว. ฉัตรเป็น เครื่องมือสำคัญ
 สำหรับยกบังแสง อาทิตย์มิให้ ต้องไปยัง
 ด้านที่ศัตรูยกมาประชิดนคร, แล้วจะ
 ได้เข้าตะลุยตั้งหารเขาฝ่ายเดียว. ได้
 บุษบกแก้ว อันเป็นอากาศยาน วิเศษจาก
 ท้าวสหมดิวัน, มีโอรสเป็นยักษ์ชื่อ
 ชื่อ ดัดเตียน, ครองตมบัตอยู่ถึงหกหมื่น
 ปี จึงสิ้นชีพ.

จักรพระนารายณ์ อวดารลงมาเป็นพระ
 พรต.

จักรพาลพัง ศรพญาขรเจ้ากรุงโรมคด.

โคบุตร พระฤๅษี อาจารย์ของทศกัณฐ์.

จักรวรรดิ (จ. ดพณ) พญายักษ์เจ้ากรุง
 มดิวัน (ต. มชวัน แคว้นศุรเสน) ดี
 หน้าแปดมือ. สัมพันธมิตรของทศ—
 กัณฐ์, มเหสีชื่อ วัชนีศุร, มีบุตรชาย
 ตามคนชื่อ สุริยาภพ บรรดัยจักร และ
 นนยุพัตร์, วิชาชื่อรัตนมาถ์ ภายหลัง
 เป็นชายาของพญาหนุราช (มัจฉานุ)
 ไพนา สุริยวงศ์ ไป เต่าเรื่อง ยุคเชษฐ แห่ง
 ดงกาจนถึงทศกัณฐ์ตาย, และชอกอง
 ทพไปกัเอาดงกาคืน ท้าวจักรวรรดิ
 เต็มใจเป็นจอมทัพไปด้วย, จับพิเภก
 ได้ให้จำตรไว้, อภิเชกไพนาสุริยวงศ์
 เป็นเจ้าดงกา ฆานานอภิไธว่า ท้าว
 ทศพิณ. พระพรตยกทัพไปปราบทศพิณ
 แล้ว, ตามไปทำสงครามถึงเมืองมดิ—
 วัน. ท้าวจักรวรรดิให้ลูกทั้งสามออก
 รบ ครันถูกตายหมด, ตัวออกรบเอง
 แพ้, ขอให้ท้าวไวยคาดเจ้าเมืองกุรุ—
 ราชฐ์ไบบาคาดช่วยรบ. ท้าวไวยคาด
 ถูกนิตพิทฆ่า. ภายหลัง ท้าวจักร—
 วรรดิต้องออกรบเอง, ตายในที่รบ มี
 โศดงประจำภาพว่า—

จักรพัทตร์สองชั้นชื่อ	จักรวรรดิ
ทรงมฤดูหางไกรรัตน์	อุทล้า
ทวารุชครบแปดหัตถ์	สหอยทศ-กัณฐ์แฮ
ชาวฝั่งครองนครค้ำ	เขตต์แคว้นมลิวัน.

จักรวาล (๑) กรุงของทัพนาศุร ผู้ถูกทำว
 ดัดเดียน (๒) เมืองท้าวมหาบาด
 เทพาศุร. เมื่อท้าวมหาบาดถูกหนุมา
 ฆ่าแล้ว, พิเภกให้เปาฉนาศุรไปรังไว้,
 ภายหลัง พญากัณฐิต (กัณยุเวก)
 บุตรอินทวิชิตได้ครอง. (๓) ภูเขา
 ที่ทางสวาทะถูก แม่คำปให้ไป ยืนอำปาก
 กินดมอยู่.

จักรสุร ทหารยักษ์ ในกองทัพท้าวจักร—
 วรรดิ, ถูกนิตนทฆ่า .

จิงเกียง กระบี่พวกหนึ่งในทัพพระราม
 จัตุรพัทตร์ ดู จตุรพัทตร์.

จันทร์ เทวดานพเคราะห์, สันวตหรือชาว,
 ขวดตารเป็นเสนาจวนรชื่อสัตพลั.

จันทร์ประภาศร์ มเหสีท้าวอมยักษ์ เจ้า
 กรุงบาดาด.

จันทวดี (๑) ชายากุมภกรรณ. (๒) วิชา
 ท้าวอนุราช, บางที่เรียกว่าประจัน

จันทวาทิตย์ ศรพระราม, แผลงเป็นดวง
 เดือน.

จัมปา นางข้าหาดวงเดว อยู่ในบนาางโชดน
 เถ้าแก่ซึ่งถูกแบ่ง จากกรุงอยุธยา ไป
 อยู่เมืองนพบุรี.

จาตุมหาราช สวรรค์ชั้นที่หนึ่งแห่งฉกามา—
 พจร ที่อยู่ของรามศุร.

จาร์ก นครแห่งแคว้นชนบท พญาทุขณ์
เป็นผู้ครอง.

จิตกาสูร ทหารยักษ ในกองทัพวิรุญจำบัง
จิตคุบถ เทพอมาศย์แห่งพระอิศวร, ดีหงส์
ชาติ, ไม่มีมงกุฏ.

จิตคุบาท เทพอมาศย์แห่งพระอิศวร, ดี
หงส์คืน, ไม่มีมงกุฏ

จิตตุราช (๘. จิตรระถ) เทพอมาศย์แห่ง
พระอิศวร, ดีทอง, ไม่มีมงกุฏ

จิตตุเสน (๘. จิตรเสน) เทพอมาศย์แห่ง
พระอิศวร, ดีเงิน, ไม่มีมงกุฏ.

จิตรการ ทหารยักษแห่ง มัยราพณ์.

จิตรกฏ เณรายักษแห่ง บาดาด ในจำนวน
ดีคน, บางที่เรียกว่าจิตรกฏ, หน้าดำ
หมึก.

จิตรกฏ ดู จิตรกฏ.

จิตรไพรี (๑) เณรายักษแห่ง บาดาดใน
จำนวนดีคน, หน้าขาว. (๒) ดูวิจิตรไพรี.

จิตรมาลา ชายาทำวดีดีเคียน, มารดา
เทพนาสูร หรือทพันาสูร.

เจษฎา เมีย มาร์จ, บางที่เรียกว่าเกศรา.

ช

ชฎิล พระฤษผู้บอกทางไปตงกาแก่หนุมาน.

ชนกจักรวรรดิ (๑. ศรีชวช) ดูดีดา.

หมดยุ 15/03/2565

ชนบท (๑. ชนถถาน) แคว้นของท้าว

ทุขณ์ มีเมืองหลวงชื่อว่าจาร์ก.

ชมพู (๑) ทวีป. (๒) เมือง. (๓) คือ
ท้าวมหาชมพู เป็นจุดจักร, มเหดีชื่อ
แก้วบุตร, ไม่มีบุตรธิดา, พระอิศวร จึง
ประทานพญาวานรตูก พระกาตซึ่ง นิดพิท
ไปให้อยู่ช่วยกิจการในเมือง, มีฤทธิเดช
มาก ไม่ยอมให้ใคร เว้นแต่พระอิศวร
และพระนารายณ์, เป็นดัมพนิมิตร
แห่งพญากากาศ. เมื่อพระรามไปประ-
ชุมพลที่เขาคันทมาทน์. ดูครุฑและ
หนุมาน ช่วย กัน ไล่กด เขาไป ถวายพระ
รามทงแทน. ครั้นนั้นชน ท้าวมหาชมพู
ทราบบว่า พระรามคือพระนารายณ์ ก็
ถวายเป็นทักกรุงชมพู. พระรามตั้งให้
อยู่กรุงชมพูตามเดิม, และให้รักษากรุง
ขีดชินด้วย. มีโคลงประจำภาพว่า —

ชมพูพานเรศท้าว	จุลจักร
ส่าบทรงสุรศักดิ์	ใหญ่ล้ำ
สวมชฎาจุองค์ มั่น -	พานเปรียบ เสมอฤา
ครองภพชมพูกล้า	ถึงเหล่าฤาหาญ

ชมพูพาน พญาวานร ซึ่งพระอิศวรชุบ
ขึ้นด้วยเหงื่อไคล, มีความรู้ในสรรพยา
วิเศษ ถ้าหวัเป็นแพทย์ตำรับยาใน
กองทัพพระราม, ได้ไปอยู่กรุงขีดชิน
พร้อมกับ หนุมาน, ครั้น พาด คาย แด้ว
ดูครุฑนำถวายตัวพระราม. เมื่อพระ

รามให้หนุมาน กับองคค ไปถวาย แหวน
นางสีดา ได้โหมชมพูพานไปด้วย. เมื่อ
พระพรต ไปทำ คักท้าว ทศพิณ ที่ตงกา ได้
เป็นเหตุถือสารประกาศสงคราม. ภาย
หลัง เมื่อเสร็จสงครามแล้ว มีความ
ชอบได้ไปกินเมืองปางคาด. มีโคลง
ประจำภาพว่า—

ขุนพานเรศช่อช	ชมพู— พานเฮย
ไกลเหนือ อิศวรรฤ	ชุกกล้า
หงส์ชาติสกันธิดู	แดงเทิด ขวรงค์เฮ
สวมมฤชชัยเฉิดฟ้า	บุตรเลี้ยงพาลี.

ชามพูวราช พญาฉานร อีกชื่อหนึ่งว่า
นิตเกสร (ดูท่าเห็นที่สุขวิมณ), เมื่อ
อินทรชิตทำพิธีชุนาคบาศ, ได้แปลง
เป็นหมไปทำตายพิธี, เมื่อเสร็จสงคราม
แล้ว มีความชอบ ได้ตำแหน่งอุปราช
ปางคาด. มีโคลงประจำภาพว่า—

ชามพูวราชเทห์เม้น	ชาดทา ทาบฤ
ทรงมฤชชัยเดชปรา—	กฏก้อง
ไตรเพทเขี้ยวชาญา—	ฮุนับ กลัปเอย
เมื่ออุบัติแต่ปล้อง	ไผไม้้นักรรรม.

ชาริสุมนหา ดูศรีสุนนหา.

ชีวหา (ว. วิทยุชชีว) รากษสแห่งตงกา,
บุตร มาริจ, ตำม่านาง ตำม่านักขา, ลูกชาย
ชื่อ กุมภกาศและ วรณันธุ์, ลูกหญิงชื่อ
อศุญบีศาจ; เมื่อทศกัณฐ์ ประพาศมา

รับหน้าที่เป็นผู้เฝ้าเมือง, ต้องเดินตรวจ
ตรารอบ ๆ เมือง ทั้ง กตางวัน กตางคืน
จนเจ็ดวันเจ็ดคืน มิได้ผ่อนพัก เพราะ
เกรงจะมีศัตรูเข้าปล้นเมือง, เมื่อไม่
สามารถทนง่วง เพื่อเดินยามระวังเหตุ
ได้อีกต่อไป, กัณฐิกายสูงใหญ่จน
แถบต้นออกบีดกรงไว้มัด, แล้วหลับ
ไป. ทศกัณฐ์รู้กลับจากประพาส, เห็น
บ้านเมืองมืดมืด, ถ้าคัญว่ามีศัตรูเข้าไป
บีดกรงไว้ ก็สว่างจักรออกไป. จักร
คดดินชีวหาชาติ, คัดตายคาที่. มี

โคลงประจำภาพว่า—

แสดงรูปภาพนี้	ชีวหา
ผ้านาฏสำมนักขา	คู่เกล้า
ผิวพัคตร์เทียมเทียมทา	หงส์ชาติ แลแฮ
สวมมฤชรูปน้ำเต้า	ฤทธิ์สิ้นแผ่โพยม.

โชติมุข (ว. อุดกามุข) กบี่ เคียดเพชร
ในจำนวน ๘ นาย, ชาว ชมพู, ดีกำมบู,
ใส่ผ้าตะมิตโพกเคียร.

โชติวรรณ ทหารยักษ, เกี้ยกกายกองทัพ
อินทรชิต คราวไปรบพระอินทร์.

ไชยามพวาน เณรวานรใน พงกตบแปด
มงกุฏ, พระอิศวร ประทานพรให้เป็นผู้
เชิญธงชัยนำกองทัพพระราม เพราะชื่อ
เป็นชัยมงคล ชื่อนาม อสูรได้ทั้งน,

เป็นมหาเดณาฝ่ายขวาแห่งขัตรีณ คู่กับ
โกมุทมหาเดณาฝ่ายซ้าย. มีโคลงประ-
จำภาพว่า—

คนธนำทัพให้ อวตาร
นามว่าไซชามพวาน ภาพนี้
สีเทาพระอิสาน เทวบุตร
จตุจากสวรรค์สี่ แบ่งเพียงภาคผัน.

ไซยาสุร ทหารยักษ์ในกองทัพมุดพดัม.

ญ

ญาณรสกนธ์ คุรตกนธ์.

ด

ดาราวัต คุแควดารา.

ดิสศรีสิน เมืองท้าวคนขรรพบุรีราช.

ดรัม เมืองท้าวอศักรณมาราตุร.

ต

ตริกัณ (๑) ทหารยักษ์ นายกองหน้าแห่ง
สุริยาภพ. (๒) ทหารยักษ์ในกองทัพ
ท้าวคนขรรพบุรีราช, ถูกนิลเอกฆ่า.

ตริกัญ ภูเขาทิศพระฤษั ทังตามบ้ำเพ็ญพรต
อยู่ คือพระสุเมธ, พระอมรมศ, และ
พระปรเมศ.

ตริจักร ทหารยักษ์ในกองทัพท้าวคนขรรพ
บุรีราช, ถูกนิลเอกฆ่า.

ตริชฎา ชายาพิเภก (ว. ธรรมา).
ตริชวา คันยา ทำตายฤทธิโมกชศักดิ์.
ตริทัพ คุตริทัพ.

ตริบุรัม (ทมัพ) พญารากษณ์ผู้ครองกรุง
ไธพศหรือไธรนคร, หน้าดำหมัก, ทรง
มงกุฎนาเศากดม, ได้พรพระอิศวรที่
ไม่มีใครฆ่าได้ จึงกำเริบฤทธิ ทำการ
บุกรุกสุวรรณค์ จนอดห่ม่านหมดทุกชั้น.
พระอิศวรต้องไปปราบเอง, ฆ่าด้วยคา
ไฟอันเป็นแสงมฤตยู.

ตริปักกัน ถูกท้าวภูเวรบุราชเมืองกาตวช
กับนางเกศินี, หน้าเขียว, ทรงมงกุฎ
กระหนก; คราวหนึ่ง ไปประพาศฆ่า,
พบพระราม พระลักษณ กับหนุมาน
(ตอนเดินดงครั้งที่สอง) ก็เข้ารบ, ตาย
ด้วยศรพระลักษณ

ตริพลัม (ทมัพ) (๑) ทหารยักษ์ในทัพ
กุมภกรรณ, ออกรบคราวกุมภกรรณ
ใช้โมกชศักดิ์, ถูกสุรเดณฆ่า (๒)
ทหารยักษ์ในกองทัพมุดพดัม.

ตริพิท (๑) ทหารยักษ์แห่งกองทัพท้าว
จักรวรรดิ, ถูกนิลชันฆ่า. (๒) เณ
ยักษ์เมืองบาดาดในจำนวนสี่ตน (บาง
ที่เรียกว่าตริทัพ), หน้าสีดินแดง.

ตริพาล ทหารยักษ์แห่งกองทัพท้าวจักร-
วรรดิ, ถูกนิลเอกฆ่า

ตรีเพชรสุรกานต์ อาวุธพระอิสริศวรร ที่เป็น
ตัวแคะมือคั้นหนุมาน.

ตรีเมฆ (๑) ยักษ์ ผู้ขี้ยกขาของรามสูตร.
(๒) พญายักษ์ ถูกตรีเศียรแห่งเมือง
มัจฉาริ, เป็นหลานทศกัณฐ์, หน้าหงส์
ดินแก่, ทรงมงกุฎหางโหด; เมื่อทราบ
ว่าต้องกาเกิดศึก, ได้ยกทัพไปช่วย,
ไปพบท้าว สัตดุลงซึ่ง จะไปช่วย ทศกัณฐ์
เหมือนกัน, ก็ล้มทบกองไป ครั้นออก
รบ ท้าวสัตดุลงตายในสนาม, ตรีเมฆ
หนีไปซ่อนในเมื่อดทราย เนินเขาจักรวาล,
ถูกหนุมานตามไปฆ่า

ตรีเมฆมาลา ทหารยักษ์ นายพลบึกซ้าย
กองทัพอินทรชิต เมื่อไปรบพระอินทร์
ตรีเศียร พญายักษ์ เมื่อทราบว่าพญาช
ผู้พิชิตพระรามฆ่า, ก็ยกทัพไปรบพระ
ราม, ต้องครัดมี มีโคตงประจำภาพ
ว่า—

ตรีเศียรสามพักตร์แล้ว เสวตสี ภายเฮอ
ครองภพมัจฉาริ อุทรหัว
หลหัดถัดมกุฎตรี ขอลอย่าง อสุรแฮ
เรียงร่วมมารดาหัว แทตย์ให้ ทศเศียร

ดาวัน เจ้ากรุงมายัน. ดูบุษมาดิ.

* เดียวเพชร มุขมนตรีวานร ได้ผ้าตะบิด
โพกศีรษะ มีจำนวน ๘ น่าย, คือ

ชาวขิดจีน

- (๑) ฉญาณรตคนธ์ ดีชาวกระบ้ง.
- (๒) ทวิพัท ดอกชะบา.
- (๓) บึงคดา เหลืองแก่.
- (๔) มหัทวิกัณ หงส์ชาติ.
- (๕) มากัญจิก มอคราม.
- (๖) วาหุโรม เหลืองเทา
- (๗) ชุศุภครราม ขาบ.

ชาวชมพู

- (๘) ไชติมุข กำมัญ
- ไม่ปรากฏชาวไหนด
- (๙) นิดเกศี้ แดงคังดอกกุ่มุทบาน,
ผมดำ

ท

ทรวา พญาภัสร์, ดีดำดาน; เดิมเป็น
ยักษ์ชื่อนนทการ นายทหารของพระ
อิสริศวรร, เป็นชายโสดอยู่หมื่นปี, เห็นนาง
อปีศร์ชื่อมาตีในสวนดอกไม้สวรรค์ เกิด
ความประติพิพัท, เต็ดดอกไม้ป่าไปยัง
ตัวนางเป็นเชิงเกี้ยว; นางมาตีตกใจ,
แต่ไปเห็นยักษ์ทำดวงเกิน ก็โกรธ, นำ
ความไปฟ้องพระอิสริศวรร พระเป็นเจ้า
กริ้ว คำปให้เป็นกระบือชื่อทรวา, เมื่อ

โต มีลูกชื่อทรีแต่ละถูกดูฆ่าแล้ว จึง
 พันคำป กัดเป็นนายทวารได้ตามเดิม
 ครนเป็นกระบือทราพาแล้ว มีนาง
 กาสร์ทำพันเป็นบริวาร, ถ้ามีลูกออกมา
 เป็นคน, ก็ฆ่าเสีย เพราะเกรงจะเป็น
 ศัตรูฆ่าพ่อ คราวหนึ่ง นางกระบือ
 ซอนตามกระบือแก่ หนีไปคลอดในถ้ำ
 ซอนตบ เพราะเกรงว่าถ้าถูกเป็นคณผู้
 จะถูกพ่อฆ่าเสีย ถูกคลอดนั้นเป็นคณ
 ผู้ เมื่อออกปากฝากฝังเทวดาในถ้ำแล้ว
 ก็กลับไป เทวดาซึ่งตั้งสถิตในถ้ำ มี
 ความกรุณาต่อสัตว์อนาถานั้น ช่วยกัน
 เติงรักษาเขาข้างละองค์ เท่าข้างละ
 องค์ และให้ชื่อว่าทรี ครนเจริญ
 ชน ทรีไปทำพอรบ ทราพาแพ้ ถูก
 ทรีฆริตตาย

ทรี (ว. ทูทู่) พญาภัสร์, ตั้งคำ,
 ลูกทราพา (ลูกทราพา) ยันเทวดาเตง
 ไว้ในถ้ำ ครนเติบโตใหญ่ชน มีความฮัก
 เหมอหังการเตงเดียวอวดหินผา, คอย
 วจิตรอยต้นพ้อ, ครนเห็นว่ามันโตเท่า
 ต้นพ้อแล้ว, ก็ไปทำพ้อให้ขจัดกัน, ได้
 ฆ่าพ้อแล้ว กำเรียบฤทธิ ไปทำเทวดา
 ที่เขาหิมาลัย ที่เขาเบญจกฐ, ทำ
 พระสมุทร ซึ่งเทวดาเหล่านั้นไม่ฮอยาก
 คือสู้กับตรีจณาน แต่ก็ให้ไปทำเทวดา

ต่อ ๆ ไป จนถึงไปทำพระอิศวร พระ
 เป็นเจ้าบอกให้ไปสู้ พญาพาดก่อน, และ
 ตรีคำปให้สู้ด้วยมือพาด แล้วให้
 ไปเกิดเป็นลูกพญาชร ชื่อมังกรกัณฐ์
 ให้ตายด้วยศรพระราม ฝ่ายทรีเพียง
 คงมูทะลุบ่าใจ ตรงไปทำพาดที่ชดชน
 รบกับพาด ได้รับผลตามคำคำปของ
 พระอิศวรทุกประการ (ดู พาด)

ทวาราวดี มีา ตูโน ชยชยา
 ทวีพิท (ว. ทวีพิท) กับเคยวเพชรใน
 จำนวน ๘ นาย ชาวชดชน, ตั้งออก
 ชรบา, ได้ฆ่ากระบือโลกัษระ
 ทศกัณฐ์ พญาภษร์ เจ้ากรุงดงกาของคฤ
 ตาม, คือชนนทุกมาเกิด, เป็นโอรสทำว
 ตั้งเตยกับนางรัชฎา เป็นหัวบ่ในทอง
 น, มีน้องรวมครรรักคือ กุมภกรวรรณ
 พิภก, ทูษณ์, ชร, ตรีเคยว, นาง
 ดำนักษา มีโคลงประจำภาพว่า—
 ทศกัณฐ์สู้บพิทครั้งนั้น เคยวตรี
 ทรงมฤถุขัยเขยวดี อารตมให้
 กรบี่สิบพรศุดี ประสาทฤทธิ ชิงนา
 ถอดจิตตั้งจากตนได้ บินดำว ลงกา

ตามปกติ ทศกัณฐ์ควรจะมีหน้าเตยว
 ตั้งมือเหมือนนางดำมัญญ์ ต่ขแมงดงฤทษ
 จึงมีสับหน้ายัดมือ, โดยข้อความซึ่ง

กล่าว เมื่อเห็น นางอำมรินทร์ ถูก ตัด ต้น
ดินมือว่า—

แล้วแผลงฤทธิ์ไกรชัยชาญ
ด้วยกำลังขุมมารอันศักดิ์ดา
กตบเป็นตีบพิศครยตีบกร
ตั้งเจอมอัมพรเวหา
กายนนิ ไหญ่หลดวงมัทมา
ตุดังภูผาอัศจรรย์

เมื่อมีตีบเคียรแล้ว เคียรเหตานั้นคงแยก
กันอย่างพญานาคเจ็ดเคียร ตามที่ว่า—

กรกมุมนงกุฑ์ทั้งตีบเคียร
หันเวียนมองไวดังจักรมัน

ใน สงคราม ที่พระราม รบ กับ ทศกัณฐ์
ครั้งแรก

เมื่อเป็นกุมาร ไปเรียนวิชาคิดป
ศาสตร์ณตำหนักพระฤๅษีโคบุตร วันหนึ่ง
ไปเที่ยวเล่น หดงเข้าไปในสวนพระ
อรชุน, พบเจ้าของสวน เกิดทำกันชน
รบกััน ถูกพระอรชุนแผลงศรเป็นนาค
มัดตระเวนไปในเมฆ พระฤๅษีโคบุตร
ตามไปขอโทษ รับเอาตัวทศกัณฐ์
กตบไป

เมื่อเป็นเจ้าดงกาแล้ว มีชื่อเตียง
เลื่องชื่อในความมีฤทธานุภาพ ถึงเขา
เทวดาไปใช้ได้ เป็นที่เกรงขามแก่เหล่า

เทวดาแะนักสิทธิ์, มีสัมพันธมิตรเจ็ด
คนคือ อัศวกรณมาราสูร, ไพจิตราสูร
สีทชาสูร, มฤตผลัม จักรวรรดิ กับครอบครัว,
สัตว์, สัตตง, แะมหาบาดเพทาสูร.

ครั้งหนึ่ง ยักษ์วิรุพหกเอาตั้งวาง
นาคพาดตัดแก่ที่เขาไกรลาส เขาเอียง
ทรุด (ดู วิรุพหก๒) พระอิศวรให้
ทศกัณฐ์ไปยก เขาจึงตั้งตรงได้คาม
เต็ม ด้วยอ้างเอาความชอบนี้ ทศกัณฐ์
ทูลขอพระอุมาภควดิ พระอิศวรก็
ประทาน ทศกัณฐ์เข้าไปจะอุม ก็
บินดาตร้อนไปทั้งกาย จึงข้อนบาทพระ
นางด้วยกองค์ ขนทูลเคียรไป พวก
เทวดาตกใจมาก เพราะมารดาแห่งโลก
ตกไปอยู่ในมือยักษ์ พวกนั้นไปเฝ้าพระ
นารายณ์ ทูลประพฤติเหตุ พระ
นารายณ์แปลงเป็นยักษ์แก่ ไปตักอยู่
ต้นทาง ทำอุบายปลุกต้นไม้เอายอดตง
ดิน ทศกัณฐ์เดินไปตามทาง ถึงที่นั้น
แต่เห็นเข้า จึงว้ายกษแก่นนเซอะเซะที่
ปลุกต้นไม้เอาโคนชน กตบได้ยินยักษ์
แก้ว่าตัวเป็นผู้เซอะ, จึงซักถามด้วย
ความสงสัย. ยักษ์แก่อธิบายว่า ทศ—
กัณฐ์เซอะเพราะไม่รู้อะไร นางที่อุมมา
นี้เป็นตัวภาค จะมดาญโคตรวงศ์ยักษ์

หมดทั้งดงกา, ควรพากลับไปคืนเดี่ย,
 ขอเปิดยื่นเอานางมณโฑ. ทศกัณฐ์
 เห็นพ้องด้วย เพราะกายคนเมื่อด้มผัด
 พระอุมา บังเกิดความร้อนปานไฟดงก,
 จึงกลับไปเอาโกธาส, ทูลขอเปิดยื่นเอา
 นางมณโฑ. ครั้นได้ประทานนางมณ—
 โฑ, ทศกัณฐ์อุ้มเหาะผ่านกรุงขีดขิน
 ไป. พาดเห็นตอมเห็นทศกัณฐ์อุ้มผู้หญิง
 ซ้ำคนไปเช่นนั้น ก็พาดโกรธ, เหาะขึ้น
 ไปรบกับทศกัณฐ์. จึงนางมณโฑได้.
 ทศกัณฐ์ของเดี่ยกำลังตงกหนึ่งไปเต็ม
 กำลังพาด (ตามพรที่ พาดได้ไว้) ก็
 สุดฤทธิ์, รีบเหาะหนีเอาตัวรอดไป. ครั้น
 ถึงดงกา มีความเสียใจคุมคดั่ง, มี
 ผู้แนะนำให้ไปหาพระฤษีองค์คณูอาจารย์
 พาด ให้ช่วยว่ากล่าวขอนางคืน. พระ
 ฤษีไปขอ นางมณโฑจากพาดมา คืน ให้
 ครวงหนึ่ง ถึงคราวที่พาดทำพิธีตั้งรงนำ
 ดูก (อันเกิดด้วยนางมณโฑ) ที่แม่นำ
 ยมนา. ทศกัณฐ์เห็นว่า ถ้าเด็กนั้นม
 ชีวิตดับไปเมื่อนำ ก็จะเป็นที่เสียเกียรติ
 ยศว่า ลูกนางมณโฑเกิดด้วยดีวิธจนา
 จำจะดอบฆ่าเด็กนั้นเดี่ย. จึงไปจำแดง
 ศึกเป็นใหญ่อยู่ใต้แม่นำยมนา, ลูก
 พาดจับตัวได้, มัดให้ลูกตากแดดทรมาณ

อยู่เจ็ดวัน จึงปล่อยกลับกรุง. แล้วมา
 คิดน้อยใจว่า เดี่ยแรงแม้ฤทธเดี่ยเดี่ยด้อย
 แต่ไปแพ้พระอรชุนครวงหนึ่ง แพ้ดงก
 ดงของครวง. ภายหน้า ถ้าแพ้ ใครอีกก็อาจ
 ตายได้, จึงไปทำพิธีถอดจิตต์ด้วยพระ
 ฤษี โคบุตรที่ยอดเขานัดคร, หนึ่งด้ม
 ตาดำรวมถึงเก้าเก้า เดือน เก้า วัน และ
 เก้านาที, จนดวงใจออกจากร่าง. พระ
 ฤษี โคบุตรจัดการเอาใส่ ในถ้อง, เก็บ
 รักษาไว้ที่ภู.

ครั้นเห็นว่าทำอย่างไรเดี่ยก็ ไม่ตาย
 แดง, ก็รู้สึกคักมาก, คิดोजनाทำว
 กุเปรินพี่ชายผู้บุษบกแก้ว อยากรจะ
 ชิงเอาเป็นของคนเดียว, จึงเหาะไปเมือง
 กาดจักร; แต่ไปพบกุเปรินตามทาง
 ซึ่งกำลังชมป่าที่เขาโกธาสอยู่, ก็ร้อง
 จะเอาบุษบกแก้ว, ถ้าไม่ให้จะฆ่าเดี่ย.
 กุเปรินไม่ยอมให้, เกิดรบกันชน. กุเป—
 รินแพ้, โดดหนีจากบุษบกชนบนยอด
 เขาโกธาส ไปหาพระอิศวร. ทศกัณฐ์
 ได้ตามกระชั้นชิดเข้าไป. พระอิศวร
 กำลังเข้ามานบนหลังช้าง ได้ยินเดี่ย
 อึกทัก, ด้มพระเนตรเห็นทศกัณฐ์จึง
 ได้บุกตูกเข้ามา ก็กรอ, ถอดงาช้าง
 ขวางบักอก, แล้วคำปซ้ำให้งานนคค

ครึ่งอกอยู่ คอตายแล้วจึงหลุด. ทศ—
 กณฐู จึงผละจากพี่, จึงกลับไปชนบะ-
 บกเขากรุงงกา, ขอให้พระวิศวกกรรม
 ช่วยแก้ไข. พระวิศวกกรรมเดี่ยงาส่วน
 ๘๘ ทยนออกมาให้ชาติเต็มอพนอก แล้ว
 นิรมิตเครื่องประดับปิดปาก รอย ที่ เหลือ
 จมอยู่ ในอกนั้น.

ทศกณฐู ชอบเที่ยวท่องประเวณีนใน
 ที่ต่าง ๆ. ชนแรกแปลงเป็นเทพบุตร
 ร่วมสัมพันธ์กับนางอัปสร ชนดาว คึงด้
 แล้งแปลงเป็นปลา ร่วมกับนางปลา
 เกิดถูกซ้อดุพรรณมาจนา. แปลงเป็น
 ช้าง ร่วมพาดกับช้างพัง มีลูกชายสอง
 คน ชื่อศรัทธาและศรัทธิน ตัวเหมือน
 พ่อ หน้าเหมือนแม่ พญายักษ์ชื่อ
 อศักรรณเอาไปเลี้ยงไว้.

ทางมนุษย์ ร่วมสัมพันธ์กับต้นม
 หนึ่งพัน มีลูกชายนางตะคน รวมเรียก
 ชื่อว่าดีหัดสังกุมาร. กับนางต้นมอื่น
 มีลูกชื่อว่าดีบริดอักษิตน; กับนาง
 กาลอวก มีลูกชื่อบรรดิยกดปี; กับนาง
 มณโฑ มีลูกชื่อรณพิกตร์ ซึ่งภายหลัง
 เปลี่ยนนามว่า อินทรีชิต. มีลูกหญิงคน
 หนึ่ง ซึ่งพวกโหรอันมีพิเภกเป็นหัว—
 หน้า ทำนายว่าเป็นธาดกกรรม เกิดมา

ดำหรับต่าง ผตัญ พวก อสูร พรหมวงศ์
 และทศกณฐูจัดการได้ผละบดอຍไปตาม
 ถ่าน้ำ วัตวา (นั่นคือนางดีตา), ลูกคน
 สุดท้ายชื่อไพนาสูริยวงศ์.

คราวหนึ่ง กิดริษยาพวกนักดีทช
 ว่าถ้ามีคเบญจานกถ้าดำมารดถอนธานู-
 ลีษย์ ให้มฤทช เขมแข็ง, อาจมีศัตรูใน
 ภายหน้า, จึงให้นางกานาสูรไปทำ—
 ตายดำนกลุชทงดินทุกเจ็ดวัน มิให้มี
 โอภาสบำเพ็ญภาวนาได้. พระวดีษฐู
 และพระศวมิตร ต้อง เขิญ พระ ราม พระ
 ดกษณ์ ไปฆ่ากานาสูรนั้นเดี่ย.

เมื่อไปประพาดบำ, ให้อยกษ วิหา
 เฝ้าเมือง. ชิงหาหนอนหลับ แดบถน
 คลุมเมืองได้. กลับมา เขาจักรชวาง
 ดินชิงหาชาติตายคาที่ (ดูชิงหา)

นางเจ้ามหนักรา มา พรรณา โฉม นาง
 ดีตาให้ พง, ทศกณฐู ยักคิดจะ โสรให้
 เป็นเมีย, จึงไปลักนางดีตา (ดู มารัจ,
 สตายุ) เขาไปไว้ที่ตงกา, พยายามอชัน
 วยนให้อกราบเท่าไร. นางมิได้โยคด้วย
 (ดูดีตา)

คราวหนึ่ง ฉ่นร้าย พิเภกทำนาย
 ว่าต้องส่งนางดีตา, ก็โกรธพิเรก, ขบี
 ไลพิเภกไปเสียจากกรุง คราวเมื่อ

ทวารจวนแค้นงำดำให้พิเภกดู, ทศ-
 กัณฐ์ ได้ยินเสียงกักก้อง, ให้ยักษ์ศึก-
 วิจารณ์ ไปตีบเหต, ครั้นทราบแล้ว ก็
 แปลง เป็นฤษี ชื่อ ดิลกิ โศคม ไปหา พระ
 รามที่พดัมพดา, แต่เป่ามนตร์ผูกปาก
 พิเภกไว้, ว่ากล่าวให้พระรามเกรง
 ฤทธิทศกัณฐ์ และให้ขับพิเภกไปเสีย
 เมื่อพระรามไม่ยอมตาม, จึงคิดตัก
 กล้วย ให้นาง เบญจกาย แปลง เป็น นางสีดา
 ตายตอยนาไปคิดอยู่ที่ท่า ซึ่งพระราม
 เคยลงตรง (ดู เบญจกาย) ครั้นอุบาย
 นี้ไม่สำเร็จ, ถึงคราวที่พระรามจง
 ถนนไปดงกา, ก็ตั้งให้นางสุพรรณ-
 มัจฉาเกณฑ์พวกบริวารปลงให้สามัคคี
 ที่ถมดงนั้น ๆ ขนไปทั้งเตี้ยที่อื่น, แต่
 ถนนก็ดำเร่จนได้ (ดู สุพรรณมัจฉา)
 ครั้นพระรามยกพลข้ามสมุทร ไปตั้ง
 ฐานทัพอยู่เชิงเขามรกต, ให้องค์เป็น
 ทูตสื่อสารไปให้ทศกัณฐ์ทราบ ว่า ถ้า
 ไม่ส่งนางสีดา จะถูกฆ่า, ทศกัณฐ์ ไม่
 ยอมส่ง, ได้ยกลัทธิแก้วขน ขานภาพ
 แห่งนครนั้น เมื่อยกขนดงกลาง ดงกา
 จักบังแสงตะวัน ให้กองทัพข้าศึกซึ่งประ
 ษิตเมืองมิตมิคไม่เห็นหน, ฝ่ายดงกา
 เห็นได้ข้างเดียว ยกกองทัพตะลุยฆ่าฟัน

ได้ตามประสงค์ แต่สู้ทัพไปหักฉัตร
 นั้นเสีย, และเอามงกุฏทรงแห่งทศกัณฐ์
 ไปถวายพระรามต่างเคี้ยว, ค่อน ให้
 มัยราพณ์ ไปตักศึก, หนุมาณก็ฆ่าเสีย
 ให้กุมภกรรณออกไปรบหลายคราว ใน
 ที่สุดต้องศรพระรามตาย ให้อินทรีคิด
 ออกรบหลาย ครั้งต้อง ศรพระรถชนันต์
 ออกรบเอง, แพ้พระราม, เลิกพลเข้า
 ดงกา, ขอให้มุดพดัมพอปราศเมือง
 ปางดาต ช่วยศึก, แต่ดีหัดดี เศษพิ
 มุดพดัมมาช่วยด้วย มุดพดัมตายด้วย
 ศรพระรถชนันต์, ดีหัดดีเศษตายด้วยมือ
 หนุมาณ, ให้แสงอาทิตย์รบ, พระราม
 ฆ่าเสียด้วยศร คราวนั้นออกรบเอง, แพ้
 พระรามอีก, กลับเข้าดงกา, ขอให้
 ทำอัฐิสูง เจ้ากรุงจักรวาต และศรี-
 เมษอุกพญาศรีเคี้ยว มาช่วยศึก, ครั้น
 ตายในที่รบทั้งสองราย จึงไปตั้งพิ
 อุมงศที่เขานิดกาตา, หากครบเจ็ดวัน
 ตัวจะเป็นเพชร, หนึ่งจะมีฤทธิ์ ชนผู้ใดจะ
 ต้องตาย, ถึงจะแต่งให้ผู้ใดออกรบ ผู้นั้น
 ก็ไม่มีใครฆ่าได้ หนุมาณไปทำตายพิ
 จะทำอย่างไร ๆ ทศกัณฐ์ ก็ไม่โกรธ,
 คงถัษชนันต์ ครั้นหนุมาณไปพานาง
 มณโฑมาหยอกต่อหน้า ก็โกรธอย่าง

ร้ายกาจ, เป็นอันเดียวพิชิต. ไต่แจ่งข่าว
 คึกขอกความช่วยเหลือ ไปยังท้าว ดัชชิตา—
 ฐูร เจ้า กรุง อัดตงค์ กับ วิรุญ จำบัง บุตร
 พญาทูลชน เมืองจาร์ก. แต่ก็ไป ตาย
 ในที่รบทั้งสองนาย. เป็นใจที่ยกถ้าว
 โทษพระรามต่อท้าวมาถัดราช เพื่อให้
 คำปพระราม, แต่ท้าวมาถัดพิจารณาได้
 ความจริง, กذبคำปทศกัณฐ์ให้แพ้
 พระราม ให้ตายด้วยอาวุธพระราม.
 ต่อมา ทศกัณฐ์ไปทำพิธี ชุบหอกกบิล-
 พัทธเชิงเขาพระเมรุ; เทพบุตรพาดไป
 ทาดายพิชิต รุงชน ยกทัพออกรบ, หมายถึง
 จะฆ่าพิเภก เป็นการ ตัดศึก ฟุ้งหอก
 กบิลพัฑ ตรงไปยัง พิเภก; พระดักษณ
 เขียวของคัมภี, ก็ต้องหอกถัดบ, พิเภก
 แนะนำวิธี แก่, บอกหนุมานไปหาหา
 วิเศษ แล้วให้ไปเขาคีตาบดที่ฆาตาด
 และ ลูกศิลา อันเป็นเขนย แห่ง ทศกัณฐ์.
 เมื่อไป เขาถูก คีตาบดนั้น, ทศกัณฐ์
 กำตั้งนอนหลับกับนางมณโฑ. หนุมาน
 แกล้งเอา ผมขางนางมณโฑ ผูกติดเคี้ยว
 ทศกัณฐ์, และคำปว่า จะทำประการไร
 มิให้ชอก นอกจากให้นางมณโฑคบ
 เคี้ยวทศกัณฐ์ตามทัก่อน. ครั้นการณ
 เป็นไปตามนั้นแล้ว, และพระดักษณ
 รอดได้, ทศกัณฐ์ให้เชิญพี่ชาย คือ

ทพนาสูร ผู้ครอง เมือง จักร วาด ชั่วรบ,
 แต่ก็ตายด้วยศรพระราม ต่อนี้ ให้นาง
 มณโฑทำพิธี ดัญชีพ (หุงน้ำทิพย์)
 ถ้าเกิดนวมฤตแล้วให้ส่ง ไปยังกองทัพ,
 ส่วนตนเองยก ออกไปส่งนามรบ กับทศ—
 ภิรวณและ ทศศิวัธ ผู้เป็นลูก เพื่อ ชัด
 ตาทพิไลเป็นการคายนาทพิชัย, ครั้นลูก
 ลูกศรพระดักษณตาย ก็เข้ารับประทัม
 ไว้, จนได้น้ำทิพย์ ทนางมณโฑ ส่งไป
 ให้, เอนาตพิพนนพรมชากศพิญฑตาย
 ในสนามรบเช่นกุมภกรรณ และอินทร—
 ชิต, ต่างเป็นอสูรกายขึ้นมาหมด, ทรู
 กันเข้าศึกกองทัพชาคัก หนุมานไปทำ
 ดายพิชิต นางมณโฑ. จนเด็กหุงน้ำทิพย์
 ส่ง. เมื่อยกทัพออกไปรบกับพระราม
 ครั้งสุดท้าย, ก็ตายด้วยศร พระราม
 ทศศิวัธ ขึ้นมาผ่านศึก, ทศศิวัธวัน ขึ้นมา
 ผ่านชาว, ถูกทศกัณฐ์กับข้างพัง, ท้าว
 อัครวรรณ มาราสูร เขาไป เติง ไว้ที่กรุง
 ตูรม; คราวหนึ่ง ก็คิดถึงบิดา ก็ไป
 เยี่ยม, ถ้าวังนางมณโฑทำพิธี หุงน้ำ—
 ทิพย์, เคยเขากองทัพ ทศกัณฐ์ ไปรบ
 กับพระราม, ตายด้วยศรพระดักษณ
 ทงคู้ มีโคตงประจำภาพา—

โอรสชกกับท้าว	ทศกัณฐ์
นามทศกัณฐ์วัน	ออกอ้าง
มงกุฎกายไผ่พรรณ	เขียวสด
จรวงอกออกเช่นช้าง	ส่อเชื้อหัตถี

บุตรกริเกิดกับท้าว	จอมลง กาเอช
นามทศกัณฐ์ทรง	ฤทธิราช
หงส์คินน้องผิวมวง -	กุกุลาบ ไผ่แสด
นาสิกเป็นวงคล้าย	เงื่อนเค้าชนนี

ทศกัณฐ์ กักตักตมญาแห่งพิเภก เมื่อ
ผ่านพิภพดงกา

ทศกัณฐ์ คุโพนาดูริยวงศ์

ทศกัณฐ์ กษัตริย์องค์ที่สามแห่งอยุธยา มี
มเหสีตามองค์ คือนางเกตุสุริยา, นาง
ไถยเกษิ์, และนางสมุทรรดา คราวหนึ่ง
เสด็จประพาศป่ากับตามมเหสี, พระ
มาคุดี รับ ขนิษฐา พระอินทร์ ให้ เชิญท้าว
ทศกัณฐ์ ไปปราบนักษะ ปศุคทนต์, ใน
ขณะนั้น นางไถยเกษิ์ตั้งมิตร โดยเสด็จ
ด้วย ท้าวทศกัณฐ์ไปรบกับปศุคทนต์
ยกทัพแม่ตงศรีของเพชวาททรงหัก. นาง
ไถยเกษิ์เห็นท้าวเป็นรอง ก็โดดลงเอา
แขนตบตแทน เพศาทหัก ด้วยความ
สงวามรักกต. ครั้นประหาร ปศุคทนต์
ด้วยศรแล้ว, ท้าวทศกัณฐ์ได้เห็นมเหสี
ลงไปอยู่ที่พื้นดิน, ครวดีถาม ทรงทราบ
เหตุแล้วดลใจปรวณมาก, ประทวนพรวา—

“แม้ว่าปรวณาดังอันใด
บรรดาเป็นตมบัตย์ของพี่
เทอวประดังศจะยกให้”

มีพญานกชื่อตตายเป็น ตมพันขมิตร
เมื่อครองตมบัตย์มานาน ยังไม่มีโอรส
วิตกว่าจะไม่มีทายาท, จึงตั้งพิชัเพื่อได้
โอรส พระฤษีในพิชั มีพระกโถโกฏ
เป็นประธาน, อันตบคือ พระวศิษฐ,
พระสงวามิตร, พระวชิชชอศก, พระภา
รทวาร. พระฤษีตั้งทำพากันไปหาพระ
อิศวร ทูตว่าในโดกมนุษย์เกิดยุคเชญ
เด็ชตรอน เพราะพระเป็นเจ้าทรงตาม
ประตาทพรแก่พอกยักษิ์ใจทวารุณ, ขอ
อัญเชิญพระนารายณตั้งไปปราบ โดย
อวดการเป็นโอรสท้าวทศกัณฐ์ พระอิศวร
ประตาทมนครตั้งอัญชัพภพระฤษี และ
ทรง พยากรณ์ว่า เมื่อตั้ง กตากิจพิชั
จะเกิด มีรูป อตุร ทุณถาด ชวร ทพิชั ตั้งมี
นางยักษิ์ ชื่อกานาตุร จะมา โอบเอาชว
ทพิชัไป แต่ได้เพียงครั้งบั้น แล้วบั้น
ไปทศได้ ด้วยชวครั้งบั้นนั้น จะเกิด
เป็นนางตดา ชักตมบั้นครั้ง ให้ถวาย
มเหสีตั้งตามแห่งท้าวทศกัณฐ์, แล้วจัก
เกิดเป็นโอรสผู้เรืองฤทธานุภาพ
พระฤษี กโถโกฏ กตบยัง กรุงอยุธยา

พร้อมด้วยอันดับ, นำความทูลแต่ท้าว
ทศรถ. ครนที พืช บงเกิดตั้งอศักรวย
ตามพระอศักรวย ทรณ ช่างทพย ที่
เหลือตามป็นกรง พระฤษ์แบ่งให้นาง
เกาศุริยาและนางไถยเกษักนระป็น, อัก
ป็นกรงให้แก่นางสมุทราชา.

มเหลือทั้งสามทรงครรถ. จนหนึ่ง
พระสวามีพาพระมเหสีทั้งสามไปประพาด
บ้ำ พวยกษชอเหรนคทูกถกถาดทำทาย,
พระองค์ได้รับแฉะยามันตาย.

ครนได้กำหนดคดอด ตามเหลือัก
ประสูติพระโอรส. ขณะทีพระชาติศย์
สถิตที่ราศีเมษ. เวลามาขณิมยาม นาง
เกาศุริยาประสูติพระนารายณ์ มีรัศมี
เชียว; เวลาสว่างได้ออรุณ นางไถย—
เกษ์ประสูติกุมารมีรัศมีตงทบทิม: เวลา
ตามนาฬิกาห้าบาท นางสมุทราชาประ—
สูติกุมารดีเหลือองคังทาทอง, เวลาสี่ โมง
เศษ ประสูติอักษองคหนึ่ง ดิมองอชน
ในการประสูตินี้ พระอินทร์กับพระ
มเหสีทั้งสี่พากันมาช่วยอย่างเต็มที. ใน
วันสมโภช พระฤษ์ราชบุโรหิตเข้ามา
ทำพิธี, แล้วขนานนามโอรสนางเกา—
สุริยาว่า ราม. โอรสนางไถยเกษ์ว่า
พรต, โอรสนางสมุทราชา ผู้พูด

ลักษณะ ผู้นองว่า ดัตรุด.

ครนพระกุมารมีชันษาสิบสองมีพระ
ชนกโปรดให้ฝึกหัดการศร โดยไร้ดุก
กะสุนแทน, ทรงศึกษาได้แม่นยำชำ—
นาญ, พระพิใหญ่ทรงยงนางค่อมให้
โก่งหน้าโก่งหลังได้รวดเร็วจนเจ้าตัวไม่
ทันรู้ดีกเจ็บ. นางค่อมน เป็นสาวไร้
ของนางไถยเกษ์, เมื่อถูกยง ก็มีควม
ตะอาย, ผูกใจเจ็บพระรามแต่นมา.
ครนสักุมารเจริญพระชนม์สิบสี่. ได้
ศึกษาศิลปศาสตร์ ณ ตำหนักพระวดีษุ
และพระสวามีตร, พระอาจารย์ทงต้อง
ตั้งพิช กุณทีชบศรัวพิเศษให้. ฝ่ายพระ
อศักรทวงทราบพิชนั้น กนิรมิตรถูกศร
ศักดัดพิช สิบสององเต็ม จารึกนามผู้ที่จะ
เป็นเจ้าของแล้ว ประทณลงมากตางพิช
นั้น เสร็จแล้วพระฤษ์แจกศรแก่สักุมาร.
ศรสามเล่ม สำหรับพระราม มีชื่อคือ
พรหมาศศร, อักษิณวาท (อากเนยาศศร)
พลายวาท (พายวาศศร). นับว่าเสร็จ
การศึกษาศักุมารก็กลับกรุง, ประธอง
ศึปเป็นทีพอพระทษพระราชบิดา. ท้าว
ไถยเกษมีดำรมาขอพระพรตไปช่วยการ
ปกครองที่เมืองไถยเกษ. ท้าวทศรถ
ยอมประทณ และให้พระดัตรุดไปด้วย.
ในพิธีอภิเษกสมรสพระรามกับ นางสีดา

ณ กรุงมิลิตา ก็ได้เสด็จไปด้วย ครั้น
มีพระชนม์ได้หกหมื่นปี คือการจะปลัด
องค์จากภวระต่าง ๆ, จะให้พระราม
ครองกรุงแทน, จึงให้ตั้งพิธีราชาภิเษก.

นางค่อมซึ่งผูกใจเจ็บพระราม, ไป
พยุยงนางไทยเกษ ให้ทุต ขอราชสมบัติ
แก่พระพรตตามพระพรตประทาน ไว้ ใน
คราวปราบปรามทุตทันต. นางไทยเกษ
เห็นชอบด้วย —

ทั้งเทเวศร์ดลจิตต์ให้อัจฉา

องค์พระจักรวาลจักร

ที่จะได้ไปปราบอาชรรณ์ :

ครั้นท้าวทศรถเข้าห้อมคน, ก็ทูลขอพร
ตามที่ประทานไว้ คือเลือกเอาเมือง
อยุธยา ให้พระพรตลูกของตน, และให้
พระรามออกไปเสียดจากแคว้น แคว้น ดียดี
มีโดยถือเพศเป็นดาบด. จำเป็นที่ท้าว
ทศรถต้องรักษาอาณาจักร ย่อมตามที่
นางไทยเกษขอ. แต่ทรงโทรมนต์อย่างมาก
พอพระรามทรงผนวชออกบิณฑิแล้ว พร้อม
กับนางสีดาและพระ ลักษณณัฐ ขอไปด้วย.
ก็สิ้นพระชนม์. และก่อนจะสิ้นพระอดิศาต
บัตศาต ไคทรงตั้งพระฤษีอสิษูและ
พระธวามิตรไว้ มีให้แม่ลูก (คือนาง
ไทยเกษกับพระพรต) ถวายพระเพลิง.

ทหะ พระฤษีผู้มีส่วนในการสร้างอยุธยา.
ตุในอยุธยา.

ทณเทก บ้าที่พระฤษี ดรงักคืบ่าเพญพรต
อยู่.

ทัพนาสุร บางที่เรียกว่าเทพาสุร, พญา
ยักษี ลูกท้าวอดดีเคียนกับนางจิตรมา—
ดา, ผู้พิทศกณัฐ, ตั้งหงส์ดิน, ทรง
มงกุฎงามกตบ, ครองเมือง จักรวาล,
ตายด้วยศรพระราม ในศึกตงกาจาก
ตอนที่ ทศ กณัฐ ไซ้ หอก กบิล พัท เต็ด.

ท้าวคนธรรพ์ คุณคนธรรพบุรุษ.

ทศโพ พระฤษี บ้าเพญพรตอยู่เชิงเขา
มรกต เป็นบรรพชาจารย์แห่ง หมุ่มา:
พิศโพก็เรียก.

ทินสุร (๓) ทหารยักษีแห่งท้าวจักรวรรดิ.
(๒) เสนายักษีเมืองมหาสิงขร, หน้า
ดีเมฆ.

ทูนณิ พญาฤษี นักร่วมครรรค์แห่งทศ—
กณัฐ หน้าดีม่องแก่, ทรงมงกุฎกะหนก,
เข้ามาผ่านค้ำ, มีหอกเป็นอาวุธ, ครอง
กรุงจวริก แคว้นชนบท, ทราบว่า
พญา ชร ผู้ พิ ชายถูกพระรามฆ่า ก็ยก
ทัพไปรบพระราม, ตายด้วยศรพระราม.

เทพอัสสร มเหดีท้าวอชชวต, มารดา
ท้าวทศรถ.

เทพนาสูร ตู ทัพนาสูร.

เทพาสูร ตู เพหาสูร.

เทวดา มีชื่อในจำนวน ๔๔ คือ—

(๑) พระอิศวร มเหตักขเทจวราช—

(๒) อมาภควัตต์ มเหตัก

(๓) มเหตักวรี "

(๔) สรัสวัตต์ "

(๕) ชันทกุมาร ไอรธ

(๖) พิเนศ "

(๗) พินาย "

(๘) จิตตบาท เทพอมาคย

(๙) จิตตบท "

(๑๐) จิตตราช "

(๑๑) จิตตเดนม "

(๑๒) พระนารายณ์ มเหตักขเทจวราช.

(๑๓) ศรี มเหตัก

(๑๔) ตักษมี "

(๑๕) พระพรหม มเหตักขเทจวราช

(๑๖) พระอินทร์ เจ้าแห่งครยัตรังศ์—

(๑๗) สัจจิตวา มเหตัก

(๑๘) สัจชากา "

(๑๙) สัจจรรมา "

(๒๐) สัจจนทา "

(๒๑) มาคตี่ ธารก.

(๒๒) เวตัสถวณ เทพอมาคย.

(๒๓) วิตัสถกรรม นายช่าง.

(๒๔) อรชณ (นักรบ)

(๒๕) มณเมฆตา.

(๒๖) อาทิตย.

(๒๗) จันทร.

(๒๘) อังคาร.

(๒๙) พุธ.

(๓๐) เสาร์.

(๓๑) พฤษหัตต์.

(๓๒) ราหู.

(๓๓) ศุกร.

(๓๔) เกตุ.

(๓๕) พาย (วายุ)

(๓๖) เพตัง (อัคนี)

(๓๗) กาด

(๓๘) พนัตต์.

(๓๙) สุมท.

(๔๐) หิมพาน.

(๔๑) พิรณ (พรณ)

(๔๒) มหาชัย.

(๔๓) วิรุพทก.

(๔๔) วิรุบัคษ.

ธ

ธาดา พรหม คือท้าวจตุรพักตร เจ้าแห่ง
กรุงลงกาคนแรก.

น

นก พญา มีจำนวนตาม ก้อ (๓) ต้ม-
พาท, (๒) ต้ตาย, (๓) ต้บรรณ
พาหนะพระนารายณ์.

นนท์ (๓) หรือ ชุมนนท์ เด่นาฉนร
ชาวชมพู. (๒) ดู นนทยักษ (๓)

นนทก ยักษ นั้ในจำพวกอสูรเทพบุตร,
หน้าเขียด, ไม่มั่งกฏ, อยู่เชิงบันได
เขาไภยดาต มีหน้าตาดังเทวดาผู้ชน
ไปเฝ้าพระเป็นเจ้า, ถูกเทวดาหยอกถ้อ
คบหัวตูปหน้าลอลมเด่นบ้าง เต่มช
เป็นเนื่องนิจ ดังโกฏฐี—

จนสมไกรวันโตนเกิดยงถึงเพิงหู,

ดูเงาในหน้าแตรร้องไห้,

ฮัดฮัดชดเค้นแน่นไค

ตาแดงต้งแดงไฟฟ้า,

“เป็นชายคุด มาหมนชาย,

มีตายก็จะไคเห็นหน้า,

คึดแฉงกรบเตนม

เฝ้าพระอิศราธิ มตี;

ทูลขอพรให้จงเป็นเพชร ช้ถูกผู้ใดเข้า
ต้องตาย, ครนพระเป็นเจ้าประดำทแฉง,
ก็กลับไปทำหน้าที. ฝ่ายเทวดาครุฑ

คณรรพแฉงวิทยากร ไปเฝ้าพระ เป็นเจ้า
คามเคย, เมื่อนนทกต่างเท้าให้, ก็จับ
หัวตั้นต้พยอก หยอก เอ็มเด่น เหมือน ทุก
วัน. นนทกโกรธมาก, ช้หนีไปต้งพวก
นกดมตายหมด. พระอินทรเห็นต้งน
ก็คกใจ, ทูลประพฤติเหตุแฉงพระเป็น
เจ้า. พระองค์ครัดให้พระนารายณ์ ไป
จัดการ. พระนารายณ์แฉงเป็นนาง
ฟ้าพนักงานพ้อนรา ช้ชื่อนางต้บรรณ—
อปีตวร ไปยงดำนถนทก. นนทกมคความ
ปติพทช้พุดเกยอ. นางต้บรรณอปีต
ต้ญญาว่า ต้านนทกว้าพ้อนตามไค
ทุกท่าจะยินยอม. นางไครว้านำคด้วยท่า
ค่าง ๆ, นนทกก็รว้าตาม จนถถึงท่า—

“นวกคามอ้นหางวง

กชตตรงถูกเพลาทั้นไค”

ด้วยเตชนอเพชรคึดต้ทช้ ชานนทกก็
หักพมตง. นางถตัมเพศเป็นพระนา—
รายณ์ชนเหยียบไค นนทกเห็นช่นน
ก้วาตงต้งมอเทานน, ถามต้มอเหมือน
พระนารายณ์แฉง, คงไม่แพฤทช้. พระ
นารายณ์ ถ้ค้ำไปให้ ไปเกิด มต้ตบเคยร ยต้ตบ
กร, พระองค์เองจะตามไปเกิด มต้แต่ต้ง
มอต่างวงคยักช้ ให้หมด. ครนถูกคค
หัดแฉง, นนทกไปเกิดเป็นทศกัณฐี.

นันทการ (๓) (ฉ. นนทการ) ยักษ์ หน้า
 มอคราม นายทวารโกลาต ของพระ
 ยศวร. ถูกสาปไปเกิดเป็นทรพา. (๒)
 ทหารยักษ์ ในกองทัพกุมภกรรณครั้งสุด
 ท้าย, ถูก หนุมาน ฆ่า. (๓) พนักงาน
 ยักษ์ ที่ทำวอนุราช ให้เฝ้าถรณ์, ดัดดิน
 แดง ; เมื่อเห็นพระราม พระลักษมณ์
 ดองดำเข้าไปในอาณาเขตต์, ก็ตรงเข้า
 จับ, แต่สู้ไม่ได้ เหยหนีไปบอกท้าว
 อнуราช (๔) ทหารยักษ์ ในเมืองท้าว
 คนธรรพนูราช. (๕) เสดนายักษ์แห่ง
 กรุงมถิวัน ในจำนวนเจ็ดคน, หน้าสีมอ
 คราม, ได้ไปเฝ้ากองทัพท้าวจักรวรรดิ
 และบรรดย์จักร. (๖) หรือ นนท สूर
 ทหารยักษ์เมือง จักรวรรดิ (๖).

นันทการสูร ทหารยักษ์ ในกองทัพท้าว ดัด-
 ชาติสูร.

นันทจักร (๓) ทหารยักษ์ ในกองทัพท้าว
 อнуราช. (๒) ทหารยักษ์ ในกองทัพท้าว
 จักรวรรดิ, ถูก หนุมาน ฆ่า.

นันทจิตร เสดนายักษ์ แห่ง ดงกา ใน จำนวน
 ๒๐ คน, หน้ามอคราม.

นันทไพรี เสดนายักษ์ แห่ง ดงกา ใน จำนวน
 ๒๐ คน หน้ามอคราม.

นันทยักษ (๓) เสดนายักษ์ แห่ง ดงกา ใน

จำนวน ๒๐ คน, หน้าสีเขียว, เคยเป็น
 ยกรบตรีในกองทัพอินทรชิต เมื่อไปรบ
 พระอินทร์, นันทก็เรียก. (๒) ทหาร
 ยักษ์ ในกองทัพท้าว จักรวรรดิ. (๓)
 ทหารยักษ์ ในกองทัพท้าวอनुราช.

นนทสูร (๓) ดุนนทการ (๖). (๒) ทหาร
 ยักษ์ ในกองทัพวิรุญจำบัง. (๓) ทหาร
 ยักษ์ ในกองทัพบรรดย์จักร. (๔) ทหาร
 ยักษ์แห่งมยราพณ์. (๕) เสดนายักษ์
 แห่งดงกา ในจำนวน ๒๐ คน, หน้าสี
 ขาว.

นนยวิก รากษส แห่ง ดงกา หลานทศกัณฐ์
 ถูก มารัก กับ นาง เจษฏว พิกอายุเวก,
 หน้าสีเขียว, ทศกัณฐ์ ไซ้ให้ไปหามย-
 ราพณ์, มีมาฆอนตพาหุหรืออนันต-
 สิงห์หาณัน พินชาวแซมตา.

นนยพิลตรี ถูกที่สามแห่งท้าว จักรวรรดิ,
 หน้อง บรรดย์จักร, หน้าสีเขียว, ทรง
 มงกุฎนาเตากดม, ไปทำพิธี คบะกรรม
 ที่ เขามารัน เพื่อขอพรพระเป็นเจ้าทรง
 ดำรงแต่อายุสิบถึงร้อยปี, ยังไม่ทัน
 ดำเนินผล มีความมรณจนใจคิดถึง
 บิคา มารดา ขอบจากพิธีไปหา, ทราบ
 เรื่องการดังศรามา ก็ขอกรบ, ตายด้วย
 ศัรพระดีศรุต.

นพเคราะห์ เทวดาที่โคจรในราศี มี ๘
องค์. ดูเทวดา ตั้งแต่เลขที่ ๒๒ ถึงที่ ๓๘
นพบุรี เมืองใหม่ ที่พระรามให้ทำ วิสต์
กรรมสร้าง ประทานพญาอนุชิต (หนู-
มาน). เต็มมฤเขาเก่ายอด ครั้นพระ
ราม แผลงศร หาดที่ สร้างเมืองให้ หนุมาน
ศรตกลงตรงนั้น ทำตายภูเขาทงเกานน
เดียนราบลงหมด.

นพมาศ ถาของทำงกุมภภัณฑ์นุราช.

นันท คู่นนทยักษ์ (๓).

นันทา ชายาทำงคนขรรพนุราช.

นาค พญา มีจำนวน ๔ คือ (๑) อนันต-
นาคราช, (๒) กาดนาค, (๓) ทันท
บ้างว่า ขตรฐ, (๔) กัมพด (?).

นาคบาท ศรัที่พระพรหมประทานอินทรชิต-
นาคี นางนาค, วิชา พญา กาดนาค (๒).

คูใน มณโฑ.

นาง ผู้ที่ให้กำเนิดอานร มี ๒ คือ (๑)
กาดอัจนา, (๒) ดงาฬ.

นารท พระฤษี บำเพ็ญพรตอยู่เชิงเขา
ไอยศ. หนุมานไปหาเมื่อเหาะเกินดงกา
คราวจะไปถวายเป็นนางคีตา และ
ดองฤทธิ, แต่แพ้พระฤษี.

นารายณ์ พระมหาดังทวารวช เป็นเจ้า
เป็นใหญ่ในการปราบ, ดังกายดอกระ-

แบก, ดังกทรวงคังช คทา จักร ศร,
ดังกิต ณ เกษยรัตมทร, ม่มเหตังชอพระ
ดังกษมและพระศรั.

พระดังกษม และพระ ศรันี้ ในคัมภีร์
ดังกฤตองค์เดียวกัน ผ่านมาในชว
เกิดแยกเป็นดององค์ แดวเดยมาถึงเมือง
เรา ปราบกฐในกฐหมายเก่าเดิม ๒
ดังกษณะพิตุทว่า-

นางอุมารกควดโคมฉาย

พระดังกษม เพริศพราย

อันเป็นภริยาแห่งองค์

ทั้งนาง พระศรั โดมยง

อามรณค่าง

ดองกฐฝ่ายซ้ายขวา

พระนารายณ์ เป็นเจ้าน ได้แปลง

พระกาย-

(๑) เป็นหนู ซ่า ทิวมคยักษผู้ม้วน
แผ่นดิน.

(๒) เป็นนาง อปัสร์ชชอสุบรรณอปี-
ศร์ ซ่า นนทก

(๓) เป็นยักษ์แก่ ดอง ทศกัณฐ์
ให้เชิญ พระอุมารกคตไปคิน พระ อิศวร.

เมื่อถึงคราวเชิญในกดยุก พระ
อิสวรเชิญให้อวดการในโดกมนุษย์, คือ
กำเหนิดเป็นโอรสทำงทศรต . พร้อม

ด้วยพระลักษณะ และพญาเคษะนาคราช
ผู้เป็นบิดตงกั คทาเพชร จักร คังข.
กับหมู่เทวดา. พระอิศวรได้ช่วยจัด
ให้ฝูงเทวดาแบ่งภาคไปเกิดเป็นทหารไว้
คอยท่า ถ้วนเป็นวานรพงศ์ ในกรุง
ชมพูและชิติน : ประทานพรให้พระ
นารายณ์ ถือกำเหน็ด ในครรภ์ นางเกา—
สุริยา กรุงอยุธยา ทรงนามอวราม ;
ให้จักรเกิดในครรภ์นางไทยเกษี เป็นพระ
พรต, อีกตั้งรายให้เกิดในครรภ์นาง
ตมทรธา. คือพญานาคและคังขเป็น
พระลักษณะ, คทาเป็นพระดัตต, ให้
พระลักษณะไปเกิดในตงกา เป็นชิตา
ทศกัณฐ์ชื่อ ต้า.

นินทกาลา ดู นิดกาลา.

นิล คือชมนิด ทหารวานร ชาวชมพู.

นिलกายสุริ ทหารยักษ์ ในกองทัพ ทศคีรีวัน.

นिलกาลา ภูเขาใหญ่กลางตงกาที่ดับ ที่
ยอดเขามังกร (อันเป็นนิมิตคแห่งชื่อ
ว่าตง กา, บางที เรียกว่า นินทกาลา,
เป็นที่เผาศพ อินทรชิต และคราวหนึ่ง
ทศกัณฐ์ เข้าไปทำพิธีอุโมงค์.

นिलเกศ กบี่เคียวเพชรในจำนวน ๘ นาย
กองวันในทัพศุครีพ ซึ่งออกไปรบกับ

กุมภกรรณ, ได้ผ้าตะบิดโพกศีรษะ, ตี
กายแดงตั้งดอกกมุท, สมดังคำ.

นิตเกสร ดู ชามพูวราช.

นิตขัน เสด็จฉนวนรในพอก สิบแปดมงกุฏ,
ชาวชมพู. มีโคลงประจำภาพว่า—

พานรตนนี้	นามมิล— ชันพ้อ
กายล้อมสี่หงส์ดิน	เดชแก้ว
คือพระพิเนศดิน	ฉันภาค มานา
เปรียบคชขุนพลแก้ว	เกิดด้วยบุณย์ราม.

นิตกิริ ภูเขาที่ ทศกัณฐ์ ไปทำ พิธี ถอด
ดวงใจ.

นิตนันท (จ. นิด) พญาวานร แต่ใน
โคลงประจำภาพนับเข้าใน สิบแปดมง—
กุฏ, ชาวชมพู, เสด็จตั้งตงกาแล้ว ได้
รับบำเหน็จเป็นอุปราชเมืองชมพู, เป็น
ทูตต่อสาร เมื่อคราวพระพรตประกาศ
สงครามกับท้าวจักรวรรดิ. โคลง
ประจำภาพนี้ว่า—

นิตนันทพานรสนี้	ในพงศ์
สิบแปดมงกุฏทรง	เดชก้อง
สีลาบกำดั่งหง—	สบาท
บุตรพระอาพลึงเกิดพ้อง	เพื่อสร้างพทมาร.

นิตปานัน เสด็จฉนวนรในจำพอก สิบแปด
มงกุฏ, ชาว ชมพู, มีโคลงประจำ
ภาพว่า—

นิลป้าน้อยคู่ตัว	ชมพู่ นตรเซบ
พวกสิบแปดมงกุฏ	ชื่อไว้
คือองค์พระราม	มาจุ-ติมา
สี่เหล่าสัมฤทธิ์ได้	เลิศล้ำฤทธิ์รงค์.

นิลป้านั้น เสด็จจวนในจำพวกสิบแปด
มงกุฏ, ชาว ชมพู่, มีโคตงประจำภาพ
ว่า—

พระศุกร์อุบตฺชน	เป็นลั่ว
เหลืองเลือมวรรณโลมา	คะมื่นข้อม
มีนามแก่นิลป้า -	สันแหละ พ่อเฮย
แรงฤทธิ์เดชเก่งพร้อม	แพะทั้งชมพู่.

นิลพัท (๑. นต) พญางานร อยู่กรุง
ชมพู่, ถูกพระกาด, แต่ในโคตงประจำ
ภาพนับเข้าในพวกสิบแปดมงกุฏ; เมื่อ
ท้าวมหาชมพูหายไป (ดูชมพู) ก็ตาม
ไปจนถึงพิสัยพดาพระราม. เมื่อทราบ
ว่า หนุมาน เป็นผู้เอาท้าวมหาชมพูมา,
ได้ผูกใจเจ็บหนุมาน, ท้าวมหาชมพู
นำถวายเป็นแต่พระราม. ต่อมัยเมื่อจของ
ถนน เกิดทะเลาะกับหนุมาน, รบกัน
ชมานใหญ่ ด้วยความที่ผูกพยาบาทไว้
หน. พระรามกริ้ว, ได้ให้ไปรักษากรุง
รัตน, มีหน้าที่ตั้งตะเบียงแก้กองทัพ
เดือนละครึ่ง เมื่อเกิดศึกตองกาศครั้ง
หลัง, ท้าวจักรวรรดิจับพิเภกจำตร,
ให้ไพนาตรียวงศ์ครองดงกา ชมาน

นามว่าท้าวมหาชมพู, พระรามให้พระพรต
พระศครุคไปปราบเชิญ. นิดพิททุต
ขออาสาในตำแหน่งหนุมาน, ได้นิรมิต
ตัว เป็นถนน ให้กองทัพข้ามไปได้หมด,
เสร็จศึกมถอินแดง, ได้ศึกดีเป็นพญา
อภัยพิทวงศ์ ตำแหน่งอุปราชกรุงชมพู่.
โคตงประจำภาพนั้นว่า—

ขุนพามาเรสนี	นิลพัท นามนอ
คือบดงพระกาลยัด	สิบเชื้อ
น้ำรักที่ขอบสัจจิต	สิบแปด มกุฏแธ
เป็นเผ่าชมพูเกื้อ	เกิดด้วยเดชราม.

นิลพานร คูวิมล.

นิลพาหุ (๑) ม้าทรงนนยวิก เมื่อไปหา
มัยราพณ์ที่บาดาล. บางที่เรียกว่า
อนันตสิงหาณัน, พันชาว แซมคำ. (๒)
ม้าทรงวิรุญจำบัง, ตัวดำ ปากแดง,
บางแห่งว่า ตัวขาว หิวดำ.

นิลมาลี นางอัปสรผู้บำเรอพระอิศวร ที่
ดุกุมพต ดอบทยอก. ดุกุมพต.

นิลราช เสด็จจวนในจำพวกสิบแปดมง-
กุฏ, ชาวชมพู, คราวหนึ่ง ไป
ลือชดออกพระฤษีคำวิน เขาไม่เข้าไป
ซ่อนไว้ในท่าหน้า. พระฤษีจับได้ ก็คำป
ว่า จะทิ้งตั้งโคตงในหน้า ให้ตั้งนั้นจม
ตั้งอยู่กับที่ ไม่มีเวลาดาชยชนได้. เมื่อใด
พระรามจของถนนข้ามทะเล พดกฉวน

จนคีตมา, ให้นำราชชนนีกับเคียวรบ
คีตาทงทะเลแต่ผู้เดียวจนถนนแดง จึง
พันศำป (รวมเวลาดึงพันป). เมื่อ
เสร็จศึกแล้ว ได้ตำแหน่งอุปราชเมือง
ยัตตงค์. มีโคลงประจำภาพว่า—

พานนิลราชกร้าว อุทธิไกร
สีเช่นชลไหลไส สดแพรว
คือพระสมุทรรโคด คลาสแบ่ง ภาคฐา
เป็นทหารหริแก่แล้ว เส็กถ้ำราวี่.

นิลเอก เด่นาฉนวนในจำพวกสืบแปดมง—
กฎ, ชาวชมพู, ดังกายทองแดง. มี
โคลงประจำภาพว่า—

นิลเอกตนนี้พระ พิณาช ลง อุบัติมา
เป็นพวกสืบแปดมง- กฎแก่แล้ว
เนื่องชาติของศรี นครเขตต์ ชมพูเฮ
สี่ดูคามพะแผ้ว ผ่องแก้วสุริยัน.

นลา นางกาตร์ เมียรพพา แม่ทรพี.

๒

บรรลิ่งก้นกาพระนารายณ์ รวมกับสังข์
ขอคารองมาเกิดเป็นพระลักษณ.

บรรลี่ยกัลป์ ยักษ์ ถูกทศกัณฐ์กับนาง
กาตย์คู้ นาค, หน้าดีแต่ด ทรงมงกุฎ
นำเค้าเฟือง. ไปอยู่กับตาทเมืองนาคตง
แต่อายุได้ห้าชวบ. คราวหนึ่ง คิดถึง
บิดา, ขึ้นไปบนโลกมนุษย์แล้ว ไป

ถามชาวทमारดา, ทราบว่าบิดาตาย
ด้วยข้าศึก, ก็รีบออกไปตามกองทัพพระ
ราม ซึ่งยกออกเดินทางจากดงกาจะ
กตบอยุธยา, รบกับหินุมาน, ถูก
หินุมานฆ่า.

บรรลี่ยจักร ยักษ์ ถูกที่ตองแห่งท้าวจักร-
วรรดิ, น้องร่วมกรรมแห่งสุริยาภพ,
หน้าดีมีดวงอ่อน, ทรงมงกุฎหางไก่, เมื่อ
สุริยาภพถูกศรพระพรตล้มแล้ว, ก็
ออกรบแก้แค้น, แพ้พระพรต; ไปตั้ง
พิชัยศรเหราพิศทที่เนินเขาจักรวาล ถูก
องคคกับอสูรมัดทำตายพิชัย; รุ่งขึ้น
ยกทัพออกรบกับพระพรต. แฉงศร
เป็นเหรามี่เคี้ยวหนึ่งพัน รอบเขาพระ
ดีศรุดอขยปลิดขึ้นไปในอากาศ; แต่
เบ็ดองผ้าโพก เด็กเป็นคิ้วแทนอยู่, คน
เขงเหาะตามเหราขึ้นไป, นำคิ้วพระ
ดีศรุดไปมอบไว้ทักษ์ราหู ผู้คุมกอง
ลาดตระเวนรอบเมืองแล้ว, เข้าไปบอก
บิดา. ทหารพระพรตตามไปแก้เขาพระ
ดีศรุดคืนได้. รุ่งขึ้น ออกรบอีก, ตาย
ด้วยศรพระพรต.

บรรลี่ยจักรวาล ศรพิเศษที่ท้าวจักรวรรดิ
ให้แก่ท้าวทศพิณ.

บาดาล (๓) เมืองกาตนาท (๓). (๒)

เมืองวิรุฬหก. แต่เมืองของผู้นั้น บาง
แห่งเรียกว่ามหาจันทรนคร (๓)
เมืองท้าวด้งหมัดวัน. ในเมืองนี้ มี
กษัตริย์ครองตั้งคอกนกคอก ท้าวด้งหมัด
วัน, ท้าวมหายมยักษ, ท้าวมัยราพน,
และท้าวโดยวิก. มีเสนาयกษัตริย์คน คือ
จิตรกฏ (บ้างว่าจิตรกุด) หน้าดำหมึก,
จิตรไพร่ หน้าขาว, ครีพิท หน้าดิน
แดง, เมฆนาท (บ้างว่าเมฆวัต) หน้า
ดำเมฆ.

บุศรลพ (ในเมธายุหมายเขาพระมงกุฎ,
เดียว) พระมงกุฎและพระดบ.

บุรรมย์ เมืองของชุน.

บุษบกแก้ว อากาศยานกายสิทธิ์ เหาะลอย
ไปได้ตามปรารถนาของผู้หนึ่ง, แต่หญิง
แม่มาชุนหนึ่งแดงไม่ลอย เพราะถูกพระ
อิศวรรักษาไว้. ท้าวด้งหมัดวัน ให้แก่
ท้าวจตุรพักตร.

บุษมาลี (อ. เหมมา) นางอัปสร ผู้รักชื่อ
ท้าวตาวัน เจ้าเมืองมายัน ให้ได้ กับนาง
อัปสรชื่อธรมภา. พระอิศวรรักษา, ซ้ำ
ท้าวตาวันเสียแล้ว, ทำให้เมืองมายัน
ร้าง, และสาปให้นางบุษมาลีไปอยู่คน
เดียวที่มายันตามหมันบี กว่าจะพบ
ทหารพระราม และบอกทางไปดงกา

แดงจันทน์ขาว. หนุมานไปถอยแหวน
ได้พบนางก่อน, นางบอกทางให้, ได้
นางเป็นเมีย และนางพันคำปแก้ว, กิ่ง
นางชนบถสวรรค์ตามเดิม.

เบญกาย (อ. นันทา) ลูกสาวพิเภก,
ทศกัณฐ์ ให้แปลง เป็นสีดำ ตายลอยน้ำ
ไปติดอยู่ที่ท่าซึ่งพระรามลงตรง. เพื่อ
ให้พระรามเห็นว่านางสีดำตายแล้ว ก็
จะเลิกทัพกลับ. พระรามเห็นดังนั้น,
ดำคณิวว่าสีดำตายจริง, ก็กริ้วหนุมาน
ว่าเป็นผู้ก่อเหตุที่ฆ่าตีหัดสังกุมารและเผา
เมือง, ทศกัณฐ์ แค้นเคืองจึงฆ่านาง
สีดำเสีย. หนุมานขอให้พิสูจน์ โดยเขา
ชุนเผาไฟ. นางทนร้อนไม่ได้, ก็เหาะ
ปลิวตามควนชุนไป. หนุมานได้จับตัว
ถอยพระราม. พระรามทราบว่าเป็น
จิตาพิเภก ก็ให้พ่อพิพากษา. พิเภก
ปรึกษาว่าให้ประหารชีวิต, แต่พระราม
ยกโทษให้พ่อ, ตรีศให้หนุมานไปตั้ง
ถึงดงกา. ครั้นถึงดงดงกา, นางก็ได้
เป็นเมียหนุมานในคราวนั้นเอง. ภายหลัง
หนุมานด้วย หนุมาน นน ชอสูรผัด.
มีโคลงประจำภาพว่า—

เบญจกษัตริย์ ๖ ขว
 บุตรพิเภกงามพราว เพรศพรหม
 อาสาตตลักราว แปลงรูป นันนา
 งามเจอม สีดาปม เทพขึ้นเป็นโจน.

เบญจกษัตริย์ ๖ ขว ๖ ขว ๖ ขว ๖ ขว ๖ ขว

ป

ปทุทนต์ ๖ ขว ๖ ขว ๖ ขว ๖ ขว ๖ ขว

ปรต ๖ ขว ๖ ขว ๖ ขว ๖ ขว ๖ ขว

ปรเมศ ๖ ขว ๖ ขว ๖ ขว ๖ ขว ๖ ขว

ประคนธรรพ์ ๖ ขว ๖ ขว ๖ ขว ๖ ขว ๖ ขว
 ดีหงดีเด่น มีชนชดเป็นทษณาวรรค
 ทวดดี, ทรงมงกุฎนาเค้า, อยู่เชิงเขา
 ยุกันธร. ทราบว่าพระนารายณ์ขอคาร
 มาปราบยุคเข็ญ, ก็ดมัครเข้าเป็นทหาร
 เมศตรา พระราม ยกพลไป ถึงฝั่ง ดงกา.
 พระรามให้ประคนธรรพ์ ไปเตือนคชรัย—
 ภูมิดำหรับตั้งฐานทัพ. ประคนธรรพ์
 ไปเห็นบาศิยัลย์ภานุราช นิรมิตไฉนวัน
 รมย์ ก็กลับใบรายงานพระรามว่าที่นั่น
 เป็นชัยภูมิอันดี. พระรามให้หันมาน
 ไปดูลาดเดาอีก. หุนมานไปพบยักษ์
 ภานุราช. ก็ฆ่าเสีย. พระรามกรวด
 ประคนธรรพ์ ว่าเดียร ฤตยัลย์ จนจนจะ

พากันไปตายหมด, ก็รับให้ออกไปเสีย
จากกองทัพ.

ประจัน ๖ ขว ๖ ขว ๖ ขว ๖ ขว ๖ ขว
ชิตาทำอนุราช, ชกชอหนึ่งว่า
จันทวด.

ประจันตคาม เมือง ดงขยุ ๖ ขว ๖ ขว ๖ ขว ๖ ขว ๖ ขว
จะไปอยุธยา, พระพรตสร้างชนเป็นที่
ขยุดำหรับคชรัยทำ พระราม จนถดับ จาก
เคินดง.

ประทุตัน ๖ ขว ๖ ขว ๖ ขว ๖ ขว ๖ ขว
เทพบุตร, หน้าหงดีตน, ทรงมงกุฎ
จับ, อยู่ในถ้ำแก้วณ เขาสุรگانต์, มี
ฤทธิพิศษักดี, ฝ่าใจหยามฆ่าทารุณ,
ชนไปแมดงฤทษบนดาวดิงดี เข้าได้
เทพบุตรเพื่อชิงเทพธิดา. พระอินทร์
ต้องเชิญท้าวทศรถขึ้นไปสังหาร.

ประภา ๖ ขว ๖ ขว ๖ ขว ๖ ขว ๖ ขว
ประโก ๖ ขว ๖ ขว ๖ ขว ๖ ขว ๖ ขว
ประโกวดี ๖ ขว ๖ ขว ๖ ขว ๖ ขว ๖ ขว
ประลัยवाद (๓. ฉายวาตคร) ๖ ขว ๖ ขว ๖ ขว ๖ ขว ๖ ขว
ปรอต ๖ ขว ๖ ขว ๖ ขว ๖ ขว ๖ ขว
ทรงมงกุฎก้ามไม้ เมื่อพระพรตเสร็จศึก
มดีวันแล้ว ยกทัพเดินทางกลับอยุธยา,
เป็นเวตาอยู่ ในดัดด้านฤคุ พระเวตาหก
ด้านแดงฤทษ เป็นพายุพัดถล่ม นันนาดท่า

ฝนตกตงของแผ่นดิน. นางเมฆธาก็อ
 คองแก้วออกจากวิมานมา ว่าร้ายขบขึง
 เถ่น. ปโรตอยู่ในวิมาน แดเห็นแดง
 แก้วของนางเมฆธา ก็อยากได้ นวยศ
 ขอกจากวิมานเหาะได้ไป. ฝ่ายรามสูร
 ผู้เที่ยวไปในกดับเมฆ เห็นนางเมฆธา
 ด้อแก้วแก่ปโรตอยู่เช่นนั้น ก็อยากจะ
 ได้ดองแก้วนั้นเหมือนกัน รีบเหาะไปดัก
 ขิงเอา. นางเมฆธารู้ตัวถูกขูดูรเทพ—
 บุครทั้งสี่ของตนได้ จะร้องดองแดง ก็มิได้
 กัด กัดโยนเด็น ทำทำย่นดือที่จะตั้ง
 ให้, แต่ก็ไม่มีใครได้แก้วนั้นไปเลย.

บักหลัน ยักษ์ เดิมเป็นเทวดารับใช้ของ
 พระอิศวร, ทำธุกับนางฟ้า, พระเป็น
 เจ้าคำปให้เม่นยักษ์บักหลัน ตั้งเขยว,
 อยู่เฝ้าสระโบกขรณชอพันดา, เมื่อใด
 พอกทหารพระรามได้ลุบกายแดง จึง
 พันคำป, กรวดกหนุมาน, องศต, และ
 รฆพพานไปถวายแหวน, ยักษ์บักหลัน
 พบตามทาง รบกับ องศต, แพ้องศต
 ก็ไต่ถาน, เมื่อทราบความ ก็ขอให้
 องศตลุบกายตน, จึงพันคำป เป็น
 เทวดาได้ดั้งเดิม.

ปัญจนพานที นางเคษ เป็นกระต่ายยาแก้
 ฤทษ โมกระศกต.

ปัญจาล เมืองของท้าว สุทรศัน กับ มเหษ
 ชื่อ สุไซ ผู้ได้พักกันออกบรพชาเป็น
 คาบศ. พระรามไปพบเมื่อเดินดง.

ปางตาล เมือง สหัตต์เตชะ.

ปาวนาสูร ดู เปาวนาสูร.

ปึงกลา กับเคี้ยวเพชรในจำนวน ๘ นาย,
 ชาวชิตจีน, ตั้งเหล็กแก่, ได้ผ้าตะบิต
 โปกศัรชะ.

เปาวนาสูร (จ. มหาปารศ) เสนายักษ์
 แห่งดงกาในจำนวน ๕๐ คน, หนวด
 ชาว.

ผ

ผเสื่อสมุทร (จ. สหิกา) ยักษ์ณ ซึ่ง
 ท้าวสหัตพรหม ผู้สร้างดงกา ตั้ง ให้ เป็น
 ผู้รักษาดาน ดงกาทางนา, เห็นหนุมาน
 ผู้เหาะข้ามสมุทร จะไป ถวาย แหวน แก่
 ตั้งดาว ทดงกา, ก็อชกตั้งกต จะจับตัว,
 ถูก หนุมาน เหาะเข้าทชองแทงได้ฟง ทะดัก
 คาย. นี้คือดงประจำภาพว่า —

อสูรผเสื่อสมุทร	มหิม่า
ผิวดงหงส์ดินทา	ทามเนื้อ
รักษาด่านชานมหา	สมุทรใหญ่
นางวงเกาะลงถนชื้อ	ชาติแก้ทัพพิมาร.

ถึงเมืองมัตถิมา, มีพิเภกไปด้วย. สุริยา—
 ภพออกรบ, พระเจ้าศัตร์ดุ๊กออกต่อสู้ พระ
 ศัตร์ดุ๊กต้องหอกเมฆพัดตัดบ. ^{๕๘} ครองที่
 ช่องออกรบเชิง, ฆ่าสุริยาภพ. บรรดัย—
 จักรมของสุริยาภพออกรบ. พระเจ้าศัตร์ดุ๊ก
 ถูกศรเหวราชของบรรดัยจักรมัดไป. พระ
 พตให้สู้กริพ, หนุมาณ, อองคต, และ
 นิดพิทไปแก้ เขาพระเจ้าศัตร์ดุ๊กกลับมาได้.
 ครม บรรดัยจักร ออกรบ, ก็ฆ่าเสีย ;
 ทำจกรวรรดิออกรบครั้งสุดท้าย ก็
 ฆ่าเสียด้วยศร ; แล้วจึงกลับมาเมืองมัตถิมา
 ย้อนไปเยี่ยมตงกา, แล้วจึงกลับมาอยุธยา
 และกลับกรุงไทยเกษ. เมื่อพระรามเดิน
 ตงครั้งหลัง ได้ขู่เจ้ากรุงอยุธยาจน
 พระรามกลับ, ได้ทราบว่าเป็นไทย—
 เกษเดี่ยแก่ทำวคนรพรพุนราช. พระ
 ราม โห่ยกทัพไปพร้อม กับ พระ ศัตร์ดุ๊ก,
 พระมงกุฏ, พระอบ, เมื่อถึงคราวรบ
 ให้พระมงกุฏและพระอบออกรบ. พระ
 มงกุฏฆ่าทำวคนรพรพุนราช, พระอบ
 ฆ่าวิรุณพิท, เป็นเจ้าศึกได้เมืองกัน
 แดง, ไปรบทำวไทยเกษซึ่งหนีศัตรูไป
 ยู่ที่ด่านกพระฤษี ไคฉินที่ กลับเข้าสู
 กรุง. เมื่อไปทูลรายงานพระรามแล้ว,
 พระพต พระเจ้าศัตร์ดุ๊กก็กลับไปกำกับราช—

การ ณ เมืองไทยเกษตามเดิม.
 พรหม- พระมหาดอกเทวราช ผู้เป็นเจ้าของ
 เป็นใหญ่ในชั้นพรหม, เจ้าอาว, เจ้าพิท
 แปดกร.
 พรหมศาสตร์ ศรัทเคษ ที่พระอศักรประทาน
 พระอินทร์, และที่พระฤษีชุบให้พระราม.
 พรุน เทวดาเจ้าฝน, ดีกายเมฆมอ, เคย
 เป็นเกลียดกายแห่งทัพพระอินทร์ เมื่อรบ
 กับอินทรีชิต ; อวดการเป็น เสด่นาจนรชิต
 ไฉนบุตร.
 พลาหก นำพระพาย.
 พฤษีสิบตี เทวดานพเคราะห์, ดีเห็ดธง,
 อวดการเป็นเส่นาจนรชิตมาดุนทฤธร.
 พัททัน ทหารยักษ์ นายพลกองชั้นแห่งทัพ
 อินทรีชิต เมื่อไปรบพระอินทร์.
 พัททกาล (๑) ทหารยักษ์ในกองทัพอินทรีชิต
 ผู้ปลุกโรงพิชชูป พรหมศาสตร์. (๒)
 ทหารยักษ์ในกองทัพทำว คนรพรพุนราช,
 พัททาวี เสด่นายกชั้นแห่งตงกาไม่จำนวน ๕๐
 คน, หน้าดีเห็ดธง, ออกรบคราวกมภ
 กรรณใช้หอกโมกษศักดิ์, ถูกนิตจนฆ่า
 พัทจักร ตุ ภาทจักร.
 พัทวิสัย เมืองทำวโรมพิทคน แคนฉินของค—
 ราชฏ
 พันต ตรีโบกธรรม ^{๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒} พยักษบคหิตน เจ้าขู่

พายุ คุ วาย

พาลจันทร์ ศรพระราม.

พาล มีโคตงประจำภาพว่า—

พาลีพานเรศเจ้า	ขีดขิน นครเฮย
เอารสองล้อมรินทร์	อุทรกล้า
ทรงชฎาลออิน-	ทริยัสต เขียวแฮ
โครรบสมแรงกล้า	กึ่งเปลี่ยเสื่อศูนย์.

คุณเรื่องทีโคตม. พระอินทร์และพระ
 ชาติศย์ เห็นพระ โคตมฤๅษีสำป ถูกคนให้
 เป็นดิงป่า ทนทุกข์เวทนาอยู่ริมแม่คง—
 คา, มีความดังตำรามาก ก็พากันมาหา
 ถูก, สร้างเมืองขีดขินให้อยู่ ให้ถูกพระ
 อินทร์ผู้พี่ชอกกาศ เป็นเจ้าเมือง, ให้
 ถูกพระชาติศย์ขอตั้งครีฟ เป็นอุปราช.

คราวหนึ่ง พระเมรุเอียงด้วยอำนาจ
 รามสูรจับ อรชุน พาด (คูอรชุน), พระ
 อิศวรรตึงขอแรงพวกเทวดาอินทร์พรหม
 นักตีทวิวิทยาธร ทั้งพญาอากาศและ
 ตั้งครีฟ ให้ช่วยกันทำให้ตรง. พวกทั้ง
 นกเขาพญานาคทั้งต้นมารวมกัน พัน
 เข้าเกลียวเป็นเชือกพันยอดพระเมรุ, นุด
 ดึงเท่าไรก็ไม่ชะเยือน จนอ่อนกำลังลง
 ตามกัน. ตั้งครีฟออกอุบาย ให้พวก
 เหล่านนควานาคให้คิงที่สุด, แล้วคน
 เขาโน้มอจดงที่ละคือนาค. พวกนาค

ตั้งชงบ ม้วนขนตเขาพร้อมกันทนต์,
 พระเมรุก็ไหวชะเยือน. พญาอากาศก็
 เขา เขายำ ยันตนจน พระเมรุ ตั้งตรงตาม
 เดิม พระอิสวรรตึงเห็นความชอบของพิ
 นขงนน ก็ประทานชื่อพญาอากาศใหม่
 ว่าพาด, และประทานตรีเพชร, กับพร
 ว่า ถ้ามีใครเป็นข้าศึกไปรบ ก็ให้กำลัง
 ถดจากตัวผู้หนักหนง เขาไปรวมเพิน
 กำลังพาด ภายหลัง ทรงฝากมะอบ
 แก้วม่านางดารา ไปให้แก่ตั้งครีฟ พระ
 นารายณ์ซึ่งเผื่ออยู่ที่นั่นด้วย ทูลคำน
 ว่า การฝากหญิงไปแก่ชาย ก็เท่ากับ
 ฝากมาโตแก่แมตงภู่. ฝ่ายพาดคำน
 ว่า ถ้าโกงเขาของนงเดี่ย ก็ขอให้ศร
 พระนารายณ์ผลาญชีพ. ครั้นนำมะอบ
 ไปถึงเมือง, พอเบ็ดดู เห็นนางโนน
 ด้วยมาก: หน้าผองตั้งดวงจันทร์, คือ
 โกงตั้งคินชุน, คาคังตาเนอ ฯลฯ เคย
 ดิมคำคำนาน, เขาได้เป็นเมียของคน
 เดี่ยเอง.

ครั้งหนึ่ง ทศกัณฐ์อุ้มนางมณฑิ
 เหาะข้ามเมืองขีดขิน, พาดแแต่เห็น ก็
 พาดโกรธ เหาะชุนไปรบทศกัณฐ์, จึง
 เขา นางมณฑิไปเป็นเมียเดี่ย. พระฤๅ
 ษีองค์คณูอาจารย์มาว่ากล่าว ขอให้คันทศ-
 กัณฐ์, พาดยอมให้, แต่ขอถูกในท้อง

ไว้. พระฤๅษทำพิธีเอาตุ๊กตออกจากครวัก
นางมณโฑไปได้ในท้องนางแพะ, แล้ว
พานาง มณโฑไปตั้ง ทศกัณฐ์ ครั้น
ครบกำหนดคลอด พระฤๅษทำพิธีให้ขอก
จากท้องแพะ, ตั้งธนูของศต เพื่อให้
ศตายชอนคน. ถึง คราว พาด ทำพิธีตั้ง
ตรงแก่ตุ๊กทแม่นายมุนา, ทศกัณฐ์
จำแดง เป็น บูใหญ่ คอยทำ อยู่กับ แม่น้ำ
เพชพอของศตลง ก็ระหับเดียวให้ตาย,
แต่พาดลงไปจับได้ เมื่อเสร็จพิธีตั้ง
แล้ว, พาดก็ ตั้ง ให้ มดปุกทศกัณฐ์ลาก
ไปได้ที่ปราสาท. เพื่อให้ ถูกตากแดด
ทรมานอยู่ถึงเจ็ดวัน จึงปล่อยตัวไป,

ณยหนึ่ง ทرفไปทำบุญ. พาดรบ
กับทرفกวางแปดง แต่เขากองเย็น ยัง
ไม่ได้ทำ, ก็ชวนให้ไปรบกันไนถา ด้วย
เห็น ว่า เป็น ที่แคบ พอ จะ ข่า ได้ ๓๓ ดอก
แล้วกลับไปตั้งตุ๊กทว่า หากรบกัน
อยู่ถึงเจ็ดวัน ไม่กลับมา. ให้ตุ๊กท
ไปตุ๊กตาขาว ถ้าเห็นเลือดธนู จึงเข้าใจ
ว่าเป็น เลือดทرف เป็นอัน พาดชนะ
แล้วไป, ถ้าเห็นเลือดได้ นนคยเลือด
คน. ให้รีบค้อนพอกไฟรพไปเขากอง
หินถมมิดปากถาไว้ เพื่อมิให้ใครๆ เห็น
ศพคน. รุ่งชน พาดไปทถา. แลเห็น

ทرفพินคอยอยู่ปากถาแล้ว, ก็เรียกไป
รบกันไนถา. พาดรบกับ ทرفกวางเจ็ด
วัน ก็ยังมีโตชนะ, เห็นว่าคงมีเทวดา
รักษา, จึงอุบายถามว่า เทวดาองค์ไหน
ช่วยให้มฤทษ. ทرفตอบ ด้วยความ
ตบหูว่า เทวดามีได้ช่วยเหลือองค์น้อย,
คนมฤทษเองด้วยเขาทศ. พาดก็ประ-
ภาศแก่เทวดาว่า ทرفไม่รู้จักคุณเทวดา
บ่ด้วยการที่เทวดาจะคอยรักษา. เทวดา
ทั้งหกก็ออกจากกายทرف ดำแดงให้
พาดเห็นแดงสว่างทศูหา. เพราะฉะนั้น
พาดก็ฆ่าทرفตาย. ฝนตกลงห้าใหญ่

ด้วยตุ๊กท นบจนคอย อยู่จนกิน
กำหนด ไม่เห็นพาด ก็เสียใจ ชอน
ของศตกับพอกทหารชกไปทเขา ครอง
ตุ๊กตาขาวจากถา เห็นเลือดได้ (เพราะฝน
ตก) สวมเหตุมธว่าพิตาย ก็ตั้งให้เขากอง
หินถมปากถา. พาดมาเห็นปากถาปิด
โกรธมาก, เขาหัวกระบือทุมเต็มแรงจน
หินทะลายนง, รีบตรงไปเมือง, เห็นว่า
ตุ๊กทเป็นกบฏมิดปากถาเพื่อ ให้ตนตาย,
ก็รีบไล่ตุ๊กทให้ขอกเดี่ยวจากเมือง

เมื่อ พระรามเดินตง ตามหานางผู้ตา
พบตุ๊กท. ทรงทราวมเวียงตงแต่คำคำ—
มาน, ก็บชกให้ตุ๊กทไปทำพาดให้ขอก

รบ. ครั้นพาดออกพบกับผู้ครพกดาง
อากาศ, พระรามแดงศรีไปตั้งหาร.
ตอนรบกัน มีบทพระราชนิพนธ์ว่า—

“ คิวทานกับพญาพาด

ท้วงที่รูปทรงก็คล้ายกัน.

แต่เราซึกศรีชนพาดสาย,

เงอามุ่งหมายจะคอยฉัน,

คูไปไม่ได้ด้าคณ

ที่จะด้างช้วนพานร ;”

ครัดพดางฉีกชายภูษาทรง

ตั้งให้สุครีพชาญดมร,

“ จงผูกข้อหัตถาไปราญรอน.

เราจะได้อางศรีไม่แคงใจ ”

บทนี้ ชวนให้กลบนึกเห็นว่า พันธองคน
คงเหมือนกัน ไม่มีคิดกันจนถึงฝ่ายหนึ่ง
เขี้ยวอีกฝ่ายหนึ่งแดง, เพราะถ้าดีเขี้ยว
หรือแดงตลอดทั้งกาย คงเห็นได้ง่าย
กว่าชายภูษาที่ผูกข้อมือไว้ชนิดเดียว.

เมื่อสิ้นใจแล้ว ไปเกิดเป็นเทพบุตร
ในสวรรค์ชั้นยามา. ครึ่งทศกัณฐ์ตั้ง
พิชชบุบหอกกบิตพิทที่หาศทราย กรดเชิง
เขาพระเมรุ, พระอิศวรครัดให้เทพบุตร
พาดไปทำตายพิชช.

พินาย (ฉ. วินายก) เทวกุมาร โอไรศ

พระอิศวร, ตัดมฤทษ, ดวงพักตร์เป็น
ข้าง, เคยเป็นนายกของบีกขวาแห่งทัพ
พระอิศวร เมื่อปราบตรีบุรุม, อวดดา
เป็นเด่นาฉานรชื่อนิดเอก.

พิเนศ (ฉ. วิชเนศ) เทวกุมาร โอไรศ
พระอิศวร, ตัดมฤทษ, ดวงพักตร์เป็น
ข้าง, เคยเป็นนายกของบีกซ้ายแห่งทัพ
พระอิศวร เมื่อปราบตรีบุรุม, อวดดา
เป็นเด่นาฉานรชื่อนิดชน.

พิเภก (ฉ. วิภิษณ) ชาตีก่อนเป็นเวดส์—
ญาณเทพบุตร, เกิดเป็นน้องร่วมครรภ์
ทศกัณฐ์ โดยความประสงค์ของพระ
เป็นเจ้าของให้เป็นได้ศึกรุกคณดกในพอกยกษ
จะได้เผยแก่พระนารายณ์ผู้จะอวดดาไป
ปราบพอกยกษ, หน้าดีเขี้ยว, ทรงมง—
กุฎนาเค้า, เมี้ยวข้อตรีชฎา. ครึ่งหนึ่ง
ทศกัณฐ์ทรงดูบิณ อันเป็นนิมิตคบอก
มรณฉัญญา, ให้พิเภกทำนาย, และ
ขอให้บอกพิชชี่ดะเดาะเคราะห์. พิเภก
แนะนำให้ตั้งนางฉัคคาคัน. ทศกัณฐ์
กรวด, ให้รับราชบาทฉดัดฉับจาก
ดงกา, ตั้งคือนางตรีชฎาไปอยู่เป็น
สาวใช้นางฉัคคา. เมื่อพิเภกพิจารณา
ดวงชาตาของตน, เห็นว่าพระรามเป็น
ผู้อุปถัมภ์อย่างดี, จึงไปด้อมครอยกับ

พระราม, ปฏิบัติหน้าที่เป็นประโยชน์ ในการสงครามมาก. เดวิดก็ตกลง ไปด้วย, พระรามอภิเษกให้เป็นเจ้าดงกาชานานามว่าท้าวทศคีรีวงศ์, ให้นางคีรีชญาเป็นมเหสีฝ่ายขวา นางมณฑิ เป็นฝ่ายซ้าย. เมื่อไพนาสุริยวงศ์ถูก ทศกัณฐ์เป็นกบฏ ไปรอกองทัพทำว จักรวรรดิเมืองมถิวันไปตั้งดงกา. ท้าว จักรวรรดิไปด้วย จมพิเภกได้ จำ ครุไว้, ตั้งไพนาสุริยวงศ์เป็นเจ้าดงกา มีนามว่าท้าวทศพิณ. ครั้นพระพรต พระสัตว์ด ยกกองทัพ ไปปราบ กบฏ ที่ ดงกา, แก้วพิเภกออก, ดำรงโทษ ไพนาสุริยวงศ์ด้วย, ยกกองทัพไปปราบ ท้าวจักรวรรดิ. พิเภกไปในกองทัพ ด้วย, คือเดวิดก็มถิวันด้วย จึงกลับ ครองดงกาคามเดิม, มีโคลงประจำ ภาพว่า—

พิเภกน้องแทตย์ท้าว	ทศกัณฐ์
คือแก้วนวลสุญาณสร	สืบสร้าง
รพทางกลศาสตร์ขบ	ชลยวด ชิงชอย
ทรงมงกุฎน้ำเต้าอ่าง	อาคมพันขังพรรณ.

พิมล คูมิต.

พิรากวน ถูกหญิงของท้าวมหาหยาบยักษ์ พิ นัยราพณ์ แม่โดยฉิก.

พิราพ (จ. วิหาร) อสุรเทพบุตร อยู่เชิง เขาอศักรรณ, พระอศักรรณเจ้าก่าดั่งพระ สุ่มทร และพระเพลิง แบ่งประทาน, และ ทรงกำหนดเขตต์ป่าให้อยู่ ซึ่งก่าดั่งที่ สัตว์พัดเข้าไปในบริเวณนั้น จึงจับกิน ได้. มีสวนสำหรับเที่ยวเล่น ซึ่งปลูก ต้นพวาทอง. พระรามเมื่อเดินทาง ผ่าน เข้าสวนนั้น. พอกพดลยักษ์ที่เฝ้าสวนรุม กันจับ, แต่ถูกพระลักษมณ์ฆ่าเสียเป็น อันมาก. ครั้น พระ ราม เสด็จ ไป แล้ว, พิราพไปเที่ยวสวน, ทราบข่าว ก็ตาม ออกไปจับ. ตายด้วยศรพระราม. มี โคลงประจำภาพว่า—

พิราพพิโรธร้าย	เรียงหาญ.
แรงราพณ์ก่อนขสาร	สืบได้
สีม่วงแก่กาบมาร	วงหัก - มีพานอ
สวนปลูกพวาทองไว้	สถิตแคว้นอศักรรณ.

พิรุณ คู พรุณ.

พิศไพ คู ทิศไพ.

พิช เทวดานพเคราะห์ที่ ตั้งกายเขี้ยว, ฮอดดา เป็นเด่นางานรช้อสุรเด่น.

เพชราวี ทหารยักษ์ ในกองทัพทศกัณฐ์ ถูกสุรกานต์ฆ่า.

เพชราวุช ทหารยักษ์ ในกองทัพทศกัณฐ์ ถูกสุรเด่นฆ่า.

เพชรวิ คุ อสูรพิตร.

เทพาสูร ตรีชัยชื่อมหาบาด. บางแห่งว่า
เทพาสูร.

เพลิง เทวดาเจ้าไฟ เคยเป็นนายกของหัตถ์
แห่งทัพพระอิศวร เมื่อปราบตรีบุรุษ,
อวดสารเป็นพญาจวนรัชชอินถนพ.

ไพจิตราสูร พญายักษ์, ตั้งชื่อ, ทรงมงกุฎ
หน้าเต้ากลม, เป็นเจ้าพิภพอสูรอยู่ระวาง
เขาครีกฏ ไค้พระเมรุ, ดัมพน์สมิตร
แห่งทศกัณฐ์.

ไพชยนต์สูรกานต์ ที่อยู่ของอสูรพรหม
เห็นเขาจักรวาล.

ไพนาสูรียวงส์ ลูกที่ดุสุดแห่งทศกัณฐ์ กับ
นางมณโฑ. รูปร่าง มงกุฎและดีหน้า
เหมือนอินทรีชิต ทรงม้าผ่านแดง. เมื่อ
ทศกัณฐ์สู้ดิษฐ์พ. นางมณโฑมีศรรักษ์
ได้งัดเคื่อนหนึ่ง. ครันพิแรกได้ครอง
ดงกา มีมณโฑเป็นมเหสีซ้าย ถ้ากัญ
ว่าไพนาสูรียวงส์เป็นลูกคน. เมื่อไพนา—
สูรียวงส์มีอายุได้สิบสามปี, พี่เลี้ยงชื่อ
จวนธุ์สูรเจ้าประวดีทศกัณฐ์ และยุให้
กิดกบฏ, ได้ลอบไปหาท้าวจักรวรวรดิ
เจ้ากรุง มถิวัน ผู้เป็นดัมพน์สมิตรของ
บิดา, ขอกองทัพไปตีดงกาที่ราชธัมปัต
ติน. ท้าวจักรวรวรดิ ยกกองทัพไปเอง

จับพิเภกได้จำตรใจ, แดงตั้งไพณา—
สูรียวงส์เป็นเจ้าดงกา ชนนานนามว่า
ท้าว ทศพิณ. พระพรตยกทัพไปปราบ.
ทศพิณ ออกต่อสู้. พระพรตจับได้ ให้
ประหารชีวิตเสียด้วยกัน กับ จวนธุ์ สูร ผู้
เลี้ยง.

ไพสรพณ์ เทวดา เจ้าพ่อธัญญาชาติ ดี
เดื่อมเหลือง, บางเรียกว่าพนังบดี เจ้า
พ่อไพรวัน), อวดสารเป็นเสนาจวนรัชช
เกศรทมาดา.

ก

- กัทรจักร (๑) ทหารยักษ์เมือง จักรวาล.
- (๒) ทหารยักษ์ในทัพท้าวโอยดาด.

กานูราช เสนายักษ์กรุงดงกา ในจำนวน
๒๐ คน, หน้าดีเยี่ยม, เมื่อคราวพระ
รามยกพลข้ามสมุทร, ทศกัณฐ์สั่งให้
นิรมิตบ้านวันรมย์ตักถ่อกองทัพไว้แล้ว
แทรกธงไปอยู่ใต้ดิน เพื่อว่าพอทัพพระ
รามมาตั้ง ก็ให้พลถล่มตีถล่มเต็ม
หมดทั้งกองทัพ. หนุมานไปพบ เคย
ฆ่าเสีย.

กาวิธราช พระฤษี บำเพ็ญพรตอยู่ณปาก
แม่น้ำสะโตง ซึ่งพระรามเมื่อเดินทาง,
ข้ามปากแม่น้ำไปหา.

ม

มงกุฎ (อ. กุศ) โอรสพระรามกับนาง
 ดัดดา, ดัดดาเยี่ยว, ม้าทรงชาวถัง,
 ประสูติณสำนักพระฤๅษี วจัสมฤค, และ
 ศึกษาศิลปศาสตร์ทนต์กับกุมารที่พระฤๅษี
 ชุบให้เป็นน้องชื่อบ. เมื่อตั้งของกุมาร
 ศึกษาชำนาญดี. พระฤๅษีชุบศรให้แล้ว,
 ก็พากันไปประลองศิลป, ยิงต้นพญารัง
 ใหญ่ขนาดแค้นอ้อมดัมตง ตั้งต้นนั้น
 ใหญ่ไปทั้งสามโลก พระรามได้ยิง,
 เข้าใจว่าเกิดผู้แข่งฤทธิ์, จึงปล่อยม้า
 ชุบการไปตุงเชิง. เพื่อพบใครที่ไม่อ่อน
 น้อมจับม้าชื่อกะได้ปราบ. ให้พระพรต
 กับพระสัตว์รุกและพญาอนนุชิต (หนูมาน)
 ตามไปตุงด้วย. พระมงกุฎ จับมาได้ขึ้น
 ชีต่น พระรถเดินตามไป. พญา
 อนนุชิตเข้าจับของกุมาร ถูกคิดด้วยคน
 ทรยศตบถึงสองครั้ง, แล้วของกุมารก็
 เขาเอาด้วยผูกมัด และตีหน้าคำบไว้ว่า
 มิให้คนอื่นนอกจากนายแก้ไต้. พญา
 อนนุชิต ต้องให้พระรามแก้. พระราม
 ตั้งให้พระพรตพระสัตว์รุกจับ ของ กุมาร
 นั้นให้ไต้. จึงพระพรตพระสัตว์รุกฝ่าย
 หนึ่ง พระมงกุฎพระรถฝ่ายหนึ่ง เข้า
 รบกัน. พระพรตพระสัตว์รุกจับพระ

มงกุฎได้ นำไปถวายพระราม. พระ
 รามให้ขึ้นหาหย่างประจาร์เมื่อครบตาม
 วันก็จะให้ประหารชีวิต. พระรถหนี
 ไปด้วยบอก นางดัดดา และขอไปตาม พี่
 นางดัดดา ถอดข้อมรงศ์พิเศษ ให้ไปตุง
 ถ้าสามารถให้ผู้ใด หลุดจากเครื่อง ของจำ
 ทุกอย่าง. เมื่อไปถึงที่ซึ่งเขาเผ่าอ้อม
 กันแน่นหนา, มีนางคนหนึ่ง (นางฟ้า
 แปลง) ตักน้ำไปให้พระมงกุฎดื่ม. พระ
 รถได้ข้อมรงศ์ ในหมอนานน. พระมงกุฎ
 ได้ข้อมรงศ์ในนั้นได้ ก็หลุดจากเครื่อง
 พินชนา ไปพบพระรถ, แล้วพากันไป
 ตักกองทัพซึ่งกระเน่าคงยกตามไป ณ
 บำกาดวาศ. พระรามพระรถกับพระ
 พรตพระสัตว์รุกยกพลออกจับ เกิดรบ
 กัน, แต่ศิลปศรทั้งสองฝ่ายไม่กินกัน
 ต่างเกิดความสงสัยขึ้น. เมื่อไต่ถามกัน
 รูประจกั้แล้ว, พระรามขอรับพระมงกุฎ
 เข้าเมือง. พระมงกุฎไม่ยอมไป จึงหนี
 เข้าภูพระฤๅษี. พระรามตามไปตุง,
 พบนางดัดดาจึงวอนเท่าไร ๆ นางไม่คืนดี,
 จึงขอของกุมารไปเมือง. เมื่อพระพรต
 พระสัตว์รุก ไปรักษากรุงอยุธยา ในคราว
 ที่พระรามต้องเดินดงครั้งที่สองและกลับ
 แล้ว, กรุงไทยเกษเดี่ยแก่ทำวคนขรรพ
 ษุราช. พระรามให้พระพรตพระสัตว์รุก

และพระมังกุ พระธบ ยกทัพไปเอาเมือง
คืน. พระมังกุฆ่าท้าวจนขรรพินราช,
พระธบฆ่าวิรุณพัทผู้ตก.

มณญู มรฎุ, มรกต กัว่า, ภูเขากั
บำเพ็ญพรตแห่งพระฤษีทศโพ ผู้บรรพ—
ชาจารย์แห่งหนุมาน และดาบดหนุมาน
ก็บำเพ็ญพรตอยู่ที่นี่.

มณโฑเทวี (อ. มนโฑตรี) มเหดีทศกัณฐ์.
มีกำเนิดว่า —

พระฤษีต้น คือพระอดันดา พระ
วชิระ พระวิศูทร และพระมหาโรม—
ดิงที บำเพ็ญพรตอยู่ที่เขาหิมพานเป็น
เวดาสามหมื่นปี. โคนมหัศจรรย์ด้วยอยู่ใน
บ้ำมีใจเต็มใสในพระฤษี ได้หยดน้ำนม
ลงไว้ในอ่างทุกเช้า. ถึงเวดาส พระฤษีก็
พากันไปฉนโคจร, แล้วให้ท่านนางกบ
ตัวหนึ่งบ้าง ซึ่งอาศัยอยู่ข้างอ่างนั้น.

นาค (นางนาค) ถูกพญากาดนาค
(๒) กำเวปราครด, ขนมาดมจรกบัง
ดิน. พระดาบดทั้งดั้นไปพบเข้า เห็น
เป็นเสี้ยเกียรติยศนาค, เอาไม้เท้าเคาะให้
รูตอกทกลงทางที่หนึ่ง, เห็นไม่ชะเยื่อน,
ก็เคาะกลงตัว เข้าอีกครึ่งหนึ่ง. นาค
ตกใจตื่นจากความเพดิน, ดมตาเห็นฤษี,
ก็มีความอาฆอดตู่, แทรกลงบาดาดัน

ที่, แต่แค้นใจพระฤษีที่ท่ายมยามเช่น
นั้น, ทั้งเกรงว่าถ้าแก้ทำปากมากไป
บอกพ่อเข้า, ตนคงตายแน่, เลยคิด
ฆ่าพระฤษีเพื่อให้อาตมามี มีรายันนี้ คูนัย
เสีย. นางจึงโดดไปยังธาศรม, ภาย
พิษลงในอ่างน้ำนม.

นางกบเห็นเช่นนั้น ก็คิดว่าพระ
ฤษีจะถึงมรณะ, อาศัยความกตัญญูใน
พระฤษี ยอมตนของกนด้วยชีวิต โดด
ลงไปตายด้วยพิษนาคในอ่างนั้น.

ถึงเวดาสันโคจร พระฤษีพากันไป
ที่อ่างตามเคย. เห็นกบลอยตายอยู่ใน
อ่าง, จึงชุบให้คืนชีพแล้วตามเหตุ, ทราบ
เรื่องราว ก็มีความกรุณา เลยชุบนาง
กบนั้นให้เป็นหญิงมนุษย์, ตั้งชื่อว่า
มณโฑตามชาติที่เป็นมณโฑกะ (กบ)
แล้วนำไปถวายพระอิศวร. คราวท
ทศกัณฐ์ ไปยกเขาไภยดำ ซึ่งทรุดเพราะ
ถูกชิวรุพทก, พระอิศวรประทานแก่
ทศกัณฐ์, แต่ยังไม่ทันถึงดงกา ถูก
พาดซึ่งเขาไปเป็นเมี้ยเสี้ยกอน, มีลูก
ด้วยพาดชของคต ภายหลังจึงไปเป็น
มเหดีทศกัณฐ์. ประวัตคือไปนี้ ดูที่
ทศกัณฐ์.

มณเฑียร มเหดีท้าวจนโฆมาคัน.

มณิเมขลา นางฟ้าเจ้าแม่มหาสมุทร, ตั้ง
เมฆนธ, มีดวงแก้ววิเศษ.

มนทา ชายาพญายักษ์มหาบาดเพทาสूर.

มยุรา ภูเขาลดกเมืองมถวัน, เป็นชัยภูมิ
มีน้ำและอาหารบริบูรณ์, พระพรตเข้าไป
ตั้งทัพเมื่อไปรบกับท้าวจักรวรรดิ.

มรกต (๓) (ว. สุเวง) เขาในเกาะตงกา
(๒) มรฎปหรือมณฎปก็เรียก, ที่มา-
เพิ่มพรตของพระฤๅษีทีศไพ ผู้บรรพชา-
จารย์แห่งหนุมาน. และเมื่อหนุมาน
บรรพชาแล้ว ได้สร้างพรตอยู่ ณ ที่น.

มรฎป ตุมรกต (๒).

มลิกา (ว. อิทาวิทา) มเหสีท้าวจตุร-
พักตร์ มารดาท้าวดัดเดียน.

มลิวัน (ว. มชวัน แคว้นศูร์เสน) เมือง
ของท้าวจักรวรรดิ ซึ่งภายหลังพญา
หนุมาน (มัจฉาน) ได้ครองและได้นำ
วิคินมาตั้งรกรากที่นั่นเป็นเมีย.

มีเตนายักษ์ ๗ คน คือ (๑) นนท-
การ หน้าตั้งมอศราม. (๒) มารกบิต
หน้าแดงเด่น. (๓) เมฆสูร หน้ามอ
หิมก. (๔) วิษณุราช หน้าตั้งดอก
ตะแบก. (๕) อวโรยสูร (หรือ โย.
โยยสูร) หน้าม่วงแก่. (๖) สุพิณฉิม
(หรือ สุรพิณ) หน้าเขียว. (๗) อสูร-

เพตรา (หรือ เพตรา) หน้าตามมชาว-

มือสูรรักษาด่านเป็นกองตระเวน ๓ คน
คือ (๑) กาดสูร หน้าดำ ตะเจะด้าน
นำกรต, ถูกหนุมานหักด่านไปฆ่า.
(๒) มีชวาน หน้าหงตั้งดิน ตะเจะด้าน
เพลิงกรต, ถูกหนุมานหักด่านไปฆ่า.
(๓) ราชู หน้าเขียว ไม่มีมงกุฏ ตะเจะ
ทางอากาศ, ถูกประหารชีวิต เพราะ
ปล่อยให้ชะรอย (พระสัตว์รุก) หลุดไปได้.

มหัทวิกิน กบี่เคียดเพชรในจำนวน ๘ นาย,
ชาวขัดชิน, ตั้งหงตั้งชาด, ได้ผลตะบิต
โปกคัรชะ.

มหากาย เตนายักษ์แห่งตงกาไฟจำนวน ๒๐
คน, หน้าตั้งม่วงแก่, ตั้งไปอยู่บาดาด
กับท้าว ดัหมลวัน, เคยเป็นทูตไปเชิญ
ท้าวดัดเดียน ให้ช่วยรบกับ ท้าวกาดนาค
ที่บาดาด.

มหากาล (๑) ทหารยักษ์ในตงกา. (๒)
ทหารยักษ์ในทัพท้าวจักรวรรดิ ถูก
อสูรมัดฆ่า.

มหากาลอักษิ บทมนครบุษยาพระเป็น
เจ้าตั้งตามท่อนทรชิต เรือนจากพระฤๅษี
โคบุตร.

มหาขมพู คือ ขมพู.

มหาชัย (ถ. ชย, ชัยนค) เทวดาเจ้าพ่อ
ความชนะ, ตั้เหล็กอง, ยอดดาบเป็นเดนา
จวนหรือ ลุ่รگانค้.

มหาธนุโมลี บางที่เรียกว่า มหาโลหโมลี
หรือมหาโมลี (ถ. รัตนธนู) ศักรของ
พระอิศวรที่ทรงใช้ในคราวปราบตรีบุรรม.
แต่ถ้โปรดให้ไปไว้ที่กรุงมิลิตา เพื่อ
เป็นอาวุธของพระราม. ในคราวที่ท้าว
ชนกจักรวรรดิ เจ้ากรุงมิลิตา ตั้งถาวร
อภิเชกนางดีดา มีพิชชกศักร, ได้ใช้ธนู
นี้ เมื่อผู้โดยถนุชนัน จะได้นาง. (ดู
ดีดา)

มหาบาลเพทาสูร พญายักษ์, หน้าดีเขี้ยว,
ไม่มีมงกุฏ, ครองเมืองมหาจักรวาล,
ชายาชื่อมนทา. เป็นดัมพนิชมิตรแห่ง
ทศกัณฐ์; เมื่อคิดถึงทศกัณฐ์ ได้ไป
เยี่ยมที่ดงกา, ทราบว่าทศกัณฐ์ตาย
แล้ว ก็รบกับพิเภก. เผลอญหนุมาน
ไปพบได้ช่วยพิเภก, ลูกหนุมานฆ่า.

มหาเมฆ ทหารยักษ์ในกองทัพท้าวจักร—
วรรดิ ลูก นิดพิทฆ่า.

มหาโมลี ดู มหาธนุโมลี.

มหายมยักษ (ถ. ยม) พญายักษ์ ถูก
ท้าวสุหมิติวนผู้จขมบาดาด, หน้าดีแดง
ชาด, ทรงมงกุฏหางไก่; ทำศึกกับท้าว

กาดนาค ผู้ยกไปต่อมบาดาด, ออก
เป็นทัพกระหนาบล้อมทัพท้าวตตั้เคียน,
ชนะท้าวกาดนาค. เมื่อมีดาตายแล้ว,
ได้ตีบราชดัมบค้ มีอกใจว่า ทำ
ศากยวงศ์ มหายมยักษ, ม่มเหต้อช
จันทรประกาศร์, มีตูกหญิงชื่อพิราภวน
เป็นคนใหญ่ ถูกชายกคมาชื่อมย—
ราพณ, มีความเกลียดชังทศกัณฐ์นัก.
เมื่อชนมายุได้ห้าหมื่นปี จวนสิ้นชีพ,
เรียกบุตรและชายามาตั้งถ้อย กำขบห้าม
มิให้ลบหลู่ทศกัณฐ์.

มหาธรรณภาพ ทหารยักษ์ในทัพอินทรชิต.

มหาโรมสังหี พระฤช้. ดูในมนโฑเทอ.

มหาโลหโมลี ดู มหาธนุโมลี.

มหาวันกาลนคร ดู มหาอินชการนคร.

มหาสังขร เมืองท้าว ชนุราช มีเดนายักษ
ชื่อทินตุ่ร ดีเมฆ, และมีพนักงานยักษ
เฝ้าอุทยาน ชื่อ นพทการ ตั้ดินแดง.

มหาโสฬศ มนตร์วิเศษ แก่ฤทธานกรด
และไฟกรด ซึ่งพระฤช้กาดบอกให้แก่
ไพนาสุริยวงศ์.

มหาอินชการนคร กรุงท้าวจิรุพหก (๒)

มหิดัน ทหารยักษ์ในทัพวิรุณมุข.

มเหศวร มเหต้อพระอิศวร.

มเหสีกษัตริย์ราช ได้แก่พระเป็นเจ้า ๓
พระองค์ พระอัคร, พระนารายณ์
และพระพรหม.

มโหทร เสนายักษ์กรุงลงกาในจำนวน ๒๐
คน, หน้าดำเขียว.

มัจฉาน อสูร นายด่านแห่งเมืองมถิวันใน
จำนวน ๓ คน หน้าหงส์ดำ, วิชา
ด้านเพลิงกรด, ถูกหนุมานหักด่านไปฆ่า.

มังกรกัณฐี (อ. มังกรากษ) พญายักษ์
ถูกพญาชรบกับนางวิษณุสูร, พี่แห่ง
แดงอาทิตย์, หน้าดำเขียวหรือทอง, ทรง
มงกุฎเขี้ยวมาก (มังกร?): คราว
อินทรชิตไปทำพิธีบูชาครุฑมาศ, ทศ-
กัณฐ์ขอให้ออกไปขัด ศา ทพิ ไร่ พดาง,
ต้องศัพระรามตายในที่รบ. บุรพชาติ
แห่งยักษ์คน ๕ คู่ทศพิ. มีโคตงประ
จำภาพว่า—

มังกรกัณฐ์บุตรีท้าว าร พงศ์ ๒๐๐๐
มงกุฎนาคหักดาบเขี้ยวของ อิงษ์
ทระหิอบัศตรง ศิวะศาลี สรรบ
ทรงเขี้ยวไร้มังกร ๕ เขี้ยวไขว้สังคร

มัจฉาน ถูกหนุมานกับ นางสุพรรณมัจฉา,
คือเป็นฉนวนรหางเป็นปลา. เมื่อมัจฉาพณ์
ประพาดป่า พบที่ชายทะเล, บงเกิด
ศวามกรุณารักใคร่ พาไปเลี้ยงเป็น

บุตรบุญธรรม. เมื่อ คราว หนุมาน ตาม
มัจฉาพณ์ไปในบาดาด เพื่อ เอาพระราม
กตบขันมา, มัจฉาพณ์กับพ่อ, ไม่แพ
ชนะรถกัน ทราบ ภายหลัง ว่าหนุมานเป็น
พ่อ ยอมปล่อยให้ผ่านด่านคนไป. เมื่อ
หนุมาน ซ้ำมัจฉาพณ์ แล้ว, ตั้ง ให้เป็น
อุปราช บาดาด. ครั้นพระราม เดรัจฉัก
ลงกา แล้ว ไวยวิก ผู้เจ้า บาดาด ขอน
มัจฉาพณ์ ไปเฝ้าที่อโยธยา. พระราม คัด
หางปลาออก, ตั้ง ให้ เป็น พญา หนุราช
ไปกินเมืองมถิวัน, ได้กับนางรัตนมาถ
ธิดาท้าว จักรวรรดิเจ้าเมือง คนเดิม. มี
โคตงประจำภาพว่า—

หลานลมหลานราพณ์ทั้ง หลานปลา
หลานมนุษย์บุตรมัจฉา นเรศพ้อง
ชลหางอย่างมดสยา กายเศวต สวาม
นามมัจฉาพณ์มัจฉา ถึงหล้าบาบาท

มีชชวาริ กรุงของ ศรีเคียร.

มัจฉาพณ์ (ทมิถ มยิตราจณัน) พญา
ยักษ์ถูกท้าวมหาพณ์ยักษ์, เป็นเจ้ากรุง
บาดาด, รัมนตร์สะกดทัพแคะเคียร
ดรรพยาเป่ากัณธ, ถอดดวงจิตต์ไว้ที่
เขาตรีภู, ได้มัจฉาพณ์ ไปเลี้ยงเป็นบุตร
บุญธรรม. ทศกัณฐ์ ให้ไปตัดศึกพระ
ราม (ก่อนศึก กุมภกรรณ) ครั้นย่อ

เข้าไปเบ้ายา วิเศษด้วยกตัญญู ด้ระกตหลับ
หมดทงทพ, ทรงเข้าอม พระรามลงไป
บาดาด ได้ทรงเหล็กไว้ ทดงคาด เพื่อ คัม
เดี่ย. หนุมาตามลงไปไถฆ่า, แด้วจัด
การบ้านเมือง. ตั้งให้โวยจิกเป็นเจ้า
บาดาด, ให้มีจนาบุเป็นอุปราช, จึง
เชิญพระรามขึ้นยังพิลลพดา. มีโคลง
ประจำภาพว่า—

วิรูปมัยราพณ์เจ้า กรุงมา—กาลเม
สีม่วงอ่อนนอสุรา อุทธีแกลัว
เป็นโอรสมหา— ขมยักษ์ นันนอ
ทรงมงกุฎกะหนกแพรว เฝ้าห้องพรหมินทร์.

มัลลิกา คู มติกา

ม้า พญา, คือ (๑) อุปการ (ม้าพระราม
นัยว่ามีถึง ๔ ตัว) ตัวขาว เท้าทั้งสี่
แตะปากแดงตั้งกตัมโกมุท หัวดำ (บาง
แห่งไม่บอกลักษณะหัว), (๒) นิดพาหุ
ม้าวิรุญจำบัง หัวดำ ปากแดง (บาง
แห่งว่าตัวขาว หัวดำ) (๓) นิดพาหุ
หรืออนันตสิงห์หงัน ก็เรียก ม้านนยวิก
พันขาว แขนดำ, (๔) ม้าวิรุญมุข หัว
ขาว หัวดำ, (๕) ม้าพญาทุษณ์ ผ่านดำ,
(๖) ม้า ทศคีรีวัน ผ่านขาว, (๗) ม้า
ทศคีรีธร ผ่านดำ, (๘) เมฆมาดา ม้า
ฉายแวก ผ่านดำ, (๙) ม้า ทศพิน ผ่าน

แดง, (๑๐) ม้าพระมงกุฎ ขาวดำ
(๑๑) ม้าพระดบ ดำดำ, (๑๒) ม้า
มารกบิต ดีเมฆ, (๑๓) พดาหก ม้า
พระพาย.

มากัญจวิก กบี่เคี้ยวเพชรในจำนวน ๘
นาย, ชาวชิตชิน, ดีมอคราม, ใต้ผ้า
ตะบิด โพลคั้ระษะ.

มาตุลี (๓. มาคต) ดำรตีพระอินทร์,
ดีขาว, ทรงมงกุฎน้ำเต้ากดม.

มายัน (ทมิด มยัน) กรุงแห่งท้าว ดาวัน
(ดู บุษมาดี).

มายูร เสด่นาวานรในจำพวกสิบแปด มงกุฎ,
มีโคลงประจำภาพว่า—

วิรูปภัยมรเจ้า จตุลึง
เป็นกบี่มายูรอง อาจอ้าง
สีม่วงอ่อนพัคตร์มิง- กุฎสิบ-แปดนา
รองบาทนาราชปล้าง เล็กสั้นทมิฬศุนธ.

มารกบิต เสด่นายักษ์เมืองมัตถวัน ในจำนวน
๗ คน, หน้าแดงเด่น, ขีมีดีเมฆ, ออก
ไปชิตทัพเมื่อคราว บรรดัยจักร ไปทำพิช
ชุบศร์, ถูกนิตพิท ฆ่า,

มารนุราช คักคิตสมญาแห่ง อสุรมัต.

มารัน (๓) ภูเขาทินนยพัคตร์ไปบำเพ็ญ
ตบะกรรม. (๒) (ทมิด) ถูกท้าวอดดี—
เคียน, มีโคลงประจำภาพว่า—

สงวนลิขสิทธิ์ 15/03/2565

มารีนกาตุจนเนื้อ	นามตรง
มงกุฎทางไถทรง	อุท้ห้าว
โสพศนกรอง	เขตต์กรอบ ทรงแฮ
บุตรวระประโกลนางท้าว	บิดุั้นันลัสเดียน

มารีศ รากษสแห่งดงกา ตูคนางกากนาสูร,
หน้าดีขาว, ทรงมงกุฎงามกดับ, น่อง
ดีอาหุ, เป็นญาติทศกัณฐ์ชั้นนำ, เมีย
ชื่อเจษฏา, เมื่อทราบวามารดาถูกศัตรู
ฆ่า, ก็ไปรบ พระรามพระลักษณ ด้วย
กนกับพี่ชาย. พระราม ฆ่าดีอาหุแล้ว,
ดองมารีศ ซึ่งรบกับ พระลักษณ เหลือบ
เห็นพระรามมีศกร, ก็ตกใจด้วยทราบ
ว่าเป็นพระนารายณ, รีบหนีไป. เมื่อถูก
ทศกัณฐ์ บังคับให้ แปลง เป็น กวางทอง
เดิน ผ่าน บรรมณ คำตา ให้ นางดีดา เห็น,
ครัน พระราม ออกไป จับตาม คำขอวัง
ของนางดีดา, มารีศ ถูกศร พระรามล้ม
ลง, ตะโกนร้องทำเป็นเสียงพระราม
ให้ นางดีดา ได้ยิน จะได้ให้ พระ ลักษณ
ออกไปจากบรรมณคำตาเพื่อช่วยพระราม
จนขาดใจตาย. มีโคลงประจำภาพว่า—

มารีศบุตรขุพลแล้ว	ภวณนา-สุรธา
ขาวผ่องสีกาษา	อย่างนี้
มีมงกุฎโสภกา	สวมกลีบ ซ้อนแฮ
มีพละบัตรรวมมอลี	ลาศเต้าคางวาง

มารีศ นางอัปสรของพระอิศวร. ดูทรพา.

มาลิวราช ดู มาลิวคคพรหม.

มาลิวคคพรหม (จ. มาตยวัต) พี่แห่งท้าวจ
ครุฑพิศกร. รวมพงศ์พรหมกับท้าวดห—
มดิวัน, เป็นพรหมดีหน้า. ได้เป็นเจ้าของแก
หมู่เทพคนขรรพ์ในเขายอดฟ้า, เมื่อ
เห็นพระอิศวรประทานศทาเพชร แก่อสูร-
พรหมทั้งพรที่ไม่แพ้ทุกขใคร ๆ ก็ตกใจ
เพราะ อสูรพรหม เป็นอนัรพาด จะทำลาย
โลกเดี่ย. จึงทูลขอความเห็นแก่พระอิศวร
ได้รับพระขรรค์ และพร ไป ให้ ท้าวอช-
บาด. พรหมให้พระขรรค์ชนะศทา-
เพชร. ท้าวมาถนเป็นผู้คงช้อย ในยุคติ-
ธรรม ได้พรพระอิศวร ให้มีอวาจาดีทช
และได้นามใหม่ว่ามาลิวราช.

คราดเมื่อท้าวดหชชาสูร กับอสูรญจา—
บังตายด้วยอาวชชาศกัณแล้ว, ทศกัณฐ์
ไม่เห็นใครจะช่วยการศึกได้. จึงนึกถึง
ท้าวมาลิวราชผู้มีอวาจาดีทช คือแข่งผู้
ได้ ผู้น้อยอมวินาศคามคำคำป, ได้เชิญ
ท้าวดไปที่ดงกา เพื่อว่าตนเป็นโจทก
ภถ้าวโทษพระรามพระลักษณ ให้ท้าวด
แข่งคู่ปรับกษให้บรรมณ. แต่ท้าวดประ-
ทับเพียง ที่ ถนามรบ อันเป็น ทถางระวาง
คู่ปรับกษ. ทศกัณฐ์ออกไปหากอน
พ้องว่าตนไปเที่ยวมาพบนางดีดา, นาง

บอกว่าไว้บิดามารดาเป็นโสด, จึงรับ
 ไปไว้ในตงกา. ต่อมาเป็นนาน พระราม
 คุมพลวานรของถนนข้ามฝั่งตงกา, บอก
 จำเป็นผัวนางดีดา แดะรบราฆ่าฟัน
 ราชวงศ์ยักษ์ตายเป็นอันมาก. ทำว
 มาดีวราช ประกาศ ประชุม เทวดา พร้อม
 กันแล้ว ให้เชิญพระรามไปแก้คดี.
 พระราม กตัญญูว่า ทศกัณฐ์ ตักนางดีดา
 ไป เมื่อขอโดยดีไม่ให้จึงรบกัน. ทำว
 มาดีถามว่า พระรามได้นางดีดาด้วย
 อาการอย่างไร มีใครรู้เห็น. พระราม
 ตอบว่าได้ด้วยยกศร, ทำวชนกจักร—
 วรรตทำการวิเวทวิเวทให้, พวก
 เทวดาที่ประชุมย่นเป็นพะยาน. ทำว
 มาดีวราช ให้เชิญนางดีดาคณกลงไป
 ด้อบ. นางให้ปากคำเหมือนพระราม.
 ทำวมาดี ถ้ามพอกเทวดา อันมีพระอินทร์
 เป็นประธานผู้ประชุมณคณน. ทวยเทพ
 นิกรรับรของเป็นพะยานว่า คำของพระ
 ราม แดะนางดีดา จริงทั้งหมด. ทำว
 มาดี พินาศษาให้ทศกัณฐ์ตั้งนางดีดา.
 ทศกัณฐ์ไม่ยอม. ทำวก็ดำจำแข่งคำป
 ทศกัณฐ์ให้ตายด้วยอาวุธพระราม.

หมตอายุ 15/03/2565

มาลุนทเกสร (๑. ตาร) เสนาฉานรใน
 จำพอกสืบแปดมงกุฏ, ชาวชัฒทิน, มี

โคลงประจำภาพว่า—

ทวยหาญพระกฤษณะผู้ ชาญสมร
 คือ พลุหัสตจักร จากฟ้า
 มาลุนทเกสร นาม กษี
 สี่เมฆเรื่องฤทธิกล้า กลิ่นแก้วกลางพระดี
 มิถิลา เมืองหตวงแห่งแคว้นอิเทห, ทำว
 ชนก จักรวรรดิ ครอบ, เป็นที่ท่าพิช
 วิเวทวิเวทพระรามกับนางดีดา.

มุตพลัม (ทมิถ) พญาักษ์ ดัหน้า ดักาย
 เร็ว, ไม่มีมงกุฏ, น้องดัหัตตเตชะ,
 อูปราชเมืองปางคาด, ดัมพนชมิตรแห่ง
 ทศกัณฐ์, ยกพลไปช่วยสงครามที่ตงกา
 ตามคำขอรับของทศกัณฐ์. ดัหัตตเตชะ
 ไปด้วย, มุตพลัมถูกพระดักษณ์ฆ่า
 ด้ัยด้วยศร โนธนามรบ.

เมฆลา คู มณเมฆลา.
 เมฆนาถ เสนาักษ์แห่งบาดาล (๒) ใน
 จำนวนดัคน, หน้าดัเมฆ, บางแห่งจำ
 เมฆดั.

เมฆพัท หอกวิเศษของดัริยาภพ.
 เมฆมาลา ม้าทรงวายุเวก ผ่านดำ, ไว-
 ไกรดัร ก็เรียก.

เมฆวสี คู เมฆนาท.

เมฆสุร (๓) จักรวิเศษของบรรดัยจักร.
 (๒) เสนาักษ์แห่งกรุงมถิวันในจำนวน

๘ คน, หน้ามอหมัก, ก่อร่างลงในกองทัพ
ตรียาภพ, บางที่เรียกว่าเมฆาตุร.

รณภพ ทหารยักษในกองทัพทำวโศตาด,
ถูกนิตพัทมา.

ย

ขมูณา แม่น้ำที่ทศกัณฐ์จำแดงเป็นปูเพื่อ
ศึกฆ่าองศค.

รณวรุท ทหารยักษในกองทัพทำวคนขรรพ
นุราช, ถูกอตุรมคฆา.

ยอดฟ้า ภูเขาด่านักของทำว มาดีดราช,
ยักษมุจ หรือยักษชกษมุช, คู ชคมุช.

รณศีกัด เฒ่ายักษกรุงดงกาในจำนวน ๒๐
คน, หน้าดีจันทร, ถูกนิตเอกฆา.

ขาคะ พระฤษุมมัจฉนในการสร้างอยุธยา,
คูในอยุธยา.

รณสัทธ เฒ่ายักษกรุงดงกาในจำนวน ๒๐
คน, หน้าดินแดง, ถูกนิตชันฆา.

ขามลวัน ยักษที่ถูกอินทรีชกกับนางสุวรรณ
กนิษฐมา, พี่ร่วมครรภ์แห่งกนิษฐเวก,
หน้าดีเขียด, เป็นได้ศึกจับทำวทศพัน
ให้พระพรต, เติร์จศึกมัจฉนแล้ว ได้
ศักดิ์เป็นพญาอัญพัคศรี ตำแหน่งเจ้า
กรุงกุรราชฐ์ในเขาคด.

รสกนธ บางที่เรียกว่า ญาณรสกนธ
กบิเตยอเพ็ชร ในจำนวน ๘ นาย, ชาว
ชคชิน, ดีชาวกระบง, ได้ผ้าตะบิตโพก
ศัระชะ, ก่อร่างลงในกองทัพที่ยกออกรบ
ทศกัณฐ์คราวแรก.

ขามา สวรรคชั้นที่สามในนครมาพร ถัด
ดาวดั่งดี ชนไป ซึ่งพาดีไปเกิดเป็น
เทพบุตร.

รัง ต้นไม้ใหญ่เป็นหลักทอปี: (๑) หลัก
ทอปีบุตร ถูกตุครพักชนชนเมื่อคราว
ศึกกุมภกรรณตอนแรก, (๒) หลัก
ขมพูทอปี ถูกพระมงกุฎยิงโค่น เมื่อ
คราวประดของศร.

ขุกอัคร พระฤษุมมัจฉนในการสร้างอยุธยา,
คูในอยุธยา.

รังกา คู ดงกา.
รัชฎา (๑. เกศิน) มเหดีทำวดีดีเตียน
ชนนัทศกัณฐ์และกุมภกรรณเป็นต้น.

ร

รณพัคศรี (๑. เมฆนาท) คู อินทรีชค.
รณพาล ทหารยักษในกองทัพทำวโศตาด,
ถูกอตุรมคฆา.

รัชฎาสูร มเหดีพญาขรแห่งกรุงโรมคิต
มารตามังกรกัณฐ์และแดงชาติศย์.

รัชนี นางฟ้าที่เทพบุตร ฉนนัท เข้าหยอก,
ซึ่งภายหลัง เทพบุตรนั้นถูกพระอิศวร
คำปเป็นกุมภกัณฐ์นุราช.

รัตนมณี มเหสีท้าวชนกจักรวรรดิ กรุง
มิกิตา.

รัตนมาลี ธิดาท้าวจักรวรรดิ ภายหลัง
เป็นเมียของพญาหนุราช (มัจฉาน).

รัตนา มเหสีท้าวอนุราช, อัครีชอหนึ่งวา
ไวยกาสูร.

รัมบุรี ตู บุรีรัม.

รัมภา นางอัปสร, ตูในบุษมาลี.

รากษส แห่งดงกามี่จำนวน ๓๐ คือ—

(๑) กากนาสูร—

(๒) สวาท บุตร ๓.

(๓) มาริศ บุตร ๓.

(๔) เกศรา เมีย ๓

(๕) นนยวิก บุตร ๓.

(๖) วายูเวก บุตร ๓.

(๗) ชิดหา สามี่ สามี่นักชา—

(๘) กุมภกาศ บุตร ๗.

(๙) อตุตปี่ศาจ บุตร ๗.

(๑๐) อรณีสูร บุตร ๗.

รากษสอื่น ๆ มีจำนวน ๓๖ คือ—

(๑) สหัตตเคระ เจ้าแห่งปางตาล.

(๒) ไวตาล เจ้าแห่งกูรราชบุรี.

(๓) ตรีบุรัม เจ้าแห่งโถงนคร.

(๔) อนุราช เจ้าแห่งมหาสังขร—

(๕) รัตนา ชายา ๕.

(๖) จันทวดี ธิดา ๕.

(๗) ทินสูร เสด้นายกษ ๕.

(๘) กุเวรนุราช เจ้าแห่งกาตดุช—

(๙) ตรีปักกัน บุตร ๘.

(๑๐) กาตวก เสด้นายกษ ๘.

(๑๑) กาตจักร เสด้นายกษ ๘.

(๑๒) ท้าวคนธรรพ์ เจ้าแห่งตักศิลา—

(๑๓) จันทา ชายา ๑๒.

(๑๔) วิรุณพัท บุตร ๑๒.

(๑๕) อสูรเวายุภักษ์ เจ้าแห่งอเชียรธานี

(๑๖) วิรุพหก เจ้าแห่งมหาอณัฏการ
นคร.

ราม กษัตริย์องค์ที่สี่แห่งอโยธยา, คือ

พระนารายณ์สอดดาราลงมา เป็นโอรสท้าว
ทศรถกับนางเกาสูรียา, (ดูต้นเรื่องที่
ทศรถ) สักกายเขี้ยว มีศักดิ์ตามภาพ
ด้วยเชิงศรีศัตย์, ได้ปราบพวก อสูร
เหล่าพาดซึ่งเป็นเจียนหนามต่อความสงบ
รของโลก

(๑) ในสมัยยังเป็นพระกุมาร พระ
ฤษี วศิษฐ์ กับ พระ ฤษี สจวมิตร เขิญไป
ช่วย ถ้า จิตผู้งายกษ มีนาง ตาณมา สูร
เป็นหัวหน้า ซึ่งรับ คำสั่งทศกณทัให้
ไปทำลาย ตำนักรพระฤษีไพรมีให้ตั้งคิด

เพราะเกรงจะรบกวนเดทมนต์ใหญ่อันมฤตข
เทยมคน. พระรามกับพระลักษมณ์ไป
ฆ่าตายหมด รอดทั้ง นาง กากนาสูร์ ด้วย.

(๒) ดงาหูกับมารีศรี ทราบว่า
กากนาสูร์ผู้เป็นแม่ถูกฆ่าตาย ก็ยกทัพ
ออกไปรบแก้แค้น. ดงาหูกถูกพระราม
ฆ่า, ดงอุมารีศรี เหลือบเห็นพระรามมี
ดีกรี ก็ตกใจว่าเป็นพระนารายณ์หนี
เอาศิวรอดไป.

(๓) พระฤๅษีวชิษฐ และ พระฤๅษี
ศิวามิตร ทราบข่าวว่าทำวชนกจักร—
วรรคิ ทำพิธียกศิว เพื่ออภิเชกต์มรดก
นางดีดา (ศู ดีดา), ก็พาพระรามพระ
ลักษมณ์ไปเมืองมิลิดา. บรรดาภษตรี
ที่ไปในงาน ไม่มีใครยกศิวขึ้น, พระ
ลักษมณ์ไปยก, ศิวจะเขื่อนแฉ้ว, แต่มี
ความเคารพในพระราม, ไม่ด่าแดง
ความดำมารถ ข้ามหน้า, กัดบมาหา
พระราม. พระรามก็รู้ที ไปยกศิว
ได้โดยไม่รู้ ตกหนัก, เป็นอันได้นางดีดา
ในการอภิเชกต์มรดก ทำวชนกจักรวรรคิ
เชิญท้าวทศรถในพิธีด้วย ฤๅษีอภิเชก
ตกฉนวนทรชนด้วยคำ พระอินทร์ลงมา
ช่วยในงานนี้. เดรัจการยแฉ้ว พวก
ชยรยาถักัดบพร้อม ด้วยนางดีดา, พบ

รามสู้รถดางทาง. รามสู้รถเข้ารบกับ
พระราม, แต่ยอมแพ้เพราะเห็นเป็นพระ
นารายณ์, แฉ้วถอยศิวซึ่งพระอิศว
รประ ทาน แก่ ยักษ์ ตรีเมฆ ผู้ ชยรยา ของ
คน. พระรามโยนศิว ชนไปฝาก พระ
พิรุณไว้ก่อน

(๔) ออก บรรพชา ตาม พร ที่นาง
ไทยเกษี้เดือก ขอจากท้าวทศรถ ถ้อย
เพศเป็นดาบด กับนางดีดาและพระ
ลักษมณ์ผู้ขอสมัครไปด้วย (ศู ทศรถ),
ออกเดินทาง พบแม่เฒ่าโง่ตรงหน้า
อยู่, ได้นายชุชฌผู้ โจกแห่งพรานป่า
ช่วยเหลือจัดเรือให้ข้ามฟากและพาไปหา
พระฤๅษีภารทวาช, เมื่อต้องการไปให้
ไกลอีก, พระฤๅษีภารทวาชชี้ให้ไปทาง
สำนักพระฤๅษีธร์รังคี ครั้นไปถึง พระ
ธร์รังคีบอกว่า ได้ทราบ ทาง ญาณ ก่อน
แล้ว จึงรับมาทำคางงาไว้คอยทำ
อยู่ แต่พระรามยังต้องการจะไปให้ไกล
อีก, พระธร์รังคีบอกว่าที่หลังเขาศศกฏ
มีบรรณ ศาธาใหญ่ เทวดามา นิรมิต
ไว้ ตามภษตรี จึงไปอยู่ ที่นั่น พระพรต
ออก ไปเชิญ ให้กัดบ เข้า ครอบ ชยรยา,
พระรามประติเชช จนกว่าจะครบสิบ—
สิบสาม ที่พระ บิดาตั้ง ประทานพร ไว้แก่

หน้า ๑๖๓/๒๕๖๕

นางไทยเกษั้น. ครั้นแล้ว พระรามเห็นว่าพวก กรุง อยุธยา จักเวียนไป มา หาตั้งสมควรจะไปอยู่ให้ไกลอีก, จึงออกจากเขาคคภูฏ ไปพบ พระดาบส กับพระดาบสนี้ ซึ่งเดิมเป็นพระเจ้ากรุงบมฺบิจาตทรง นามว่า ท้าวสุทรรคนั้น มเหสีชื่อสุโขมาเป็นดาบสนี้. พระรามออกจากนั้น ไปเข้าสวนของยักษ์ พราพ ยักษ์นั้นตามไปรบ พระรามฆ่ายักษ์ตาย. ไป พบนาง เสาวรสผู้ถูก พระอิศวร คำปลงมาอยู่ป่าศาลวัน ซึ่งมีไฟไหม้อยู่เสมอ. พระรามแสดงศรัทธาให้ไฟดับแล้ว, นางก็พินคำปล. พระรามเดินทางต่อไป ถึงตำหนัก พระฤษี อรชรคค. พระฤษีมอบเกราะทรงของพระอิศวรให้. เกราะนี้คูกับชุมนุมหาไม้ดีเมื่อปราบยักษ์ตรีบุรม (ดู ดีดา). เติรทางต่อไป ถึงประเทศแถบฝั่งแม่น้ำโคทาดรี, พระอินทร์จึงมานิรมิตบวรณศาลาให้, ก็เข้าอยู่ในนั้น. วันหนึ่ง นางตำหนักฯ ไปเที่ยวป่าหาคุเป็นตำม (ดู ตำหนักฯ), เห็นพระรามก็พอใจ พยายามฆ่านางดีดาเพื่อได้พระราม, ถูกพระ ดกษณ์ จับคัดคั้นคืนมือ, หนีไปฟ้องพญาชราเจ้ากรุงโรมคค. พญาชรายกทัพไปรบกับพระราม,

ยิงศรัพระรามหัก. พระรามต้องใช้ศรัซึ่ง รามสูร ถวาย และ ฝากพระพิรุณ ใจ, ฆ่าพญาชราตาย.

(๕) พญาทูลชนน้องพญาชราไปรบ, พระรามฆ่า.

(๖) ตรีเศียรน้องพญาทูลชนนไปรบ, พระรามสังหารด้วยศรั.

(๗) เมื่อมีกวางทองเตีรผ่านบวรณศาลา, นางดีดาเห็นก็ชอบใจอยากได้, จึงอุทอนพระรามให้จับไปให้. พระรามออกไปจับในป่า, ยิงได้ยิงไกลออกไปจนเวดตาจะเย็น จึงแต่เห็นกวางนั้นกตายเป็นยักษ์ ชื่อมารีศ, กชนศรัถึงยักษ์นั้นดม. เมื่อมนร้องทำเป็นเสียงพระราม ให้นางดีดา หองตั้ง พระดกษณ์ไปช่วย. นางดีดาได้ยิน, ก็บังคับให้พระดกษณ์ไป. ครั้นในบวรณศาลามีแต่ นางดีดาอยู่คนเดียว, ทศกณฐีซึ่งช่มอยู่ใกล้นั้น ก็เข้าไปดลกลุ่มฆนรททรงไปลงกา. เมื่อพระรามกลับไปศาลาไม่เห็น นางดีดา แล้ว, พระอินทร์บอกให้ไปตามทางทิศหรีด. พระราม พระดกษณ์ พากัน ออกตาม, พบ ดีดาอยู่ ปีกหางหักนอนคาบแหวนอยู่ (ดู ดีดาอยู่), เมื่อรับแหวนและเสาคัพดีดาแล้ว, พบกุมพด ซึ่งพระอิศวรคำปลงมาให้คชย

พศชย 15/03/2565

บอกทางแก่พระราม และบอกให้ไปเอา
ทหารที่เมืองชัชนี, ครั้นตั้ง กุมพลให้
ไปเกิด ณ โกลาตตามเดิมแล้ว, ออก
เคียวทางต่อไป. ยักษ์ชัชนีชัชนีชัชนีชัชนีชัชนี
พระลักษณเพื่อไต่เบนนวด, พระลักษณ
คิดแผนทางยักษ์ชาติทั้งต้องช้าง, แล้ว
ต้อง กษัตริย์ ก็พบกัน. หนุมาน เข้าเฝ้า
ถวายคดี (ดู หนุมาน), แล้วพาดศรพิ
เข้าเฝ้า, ศรพิไปทำพาดศรกรบกัน
กลางเปล่ง (ดู ศรพิ). พระราม
มาพาดศรตาย.

(๑) เด็ดจ เขี้ยบบ กรุงชัชนีตามคำ
ศรพิ เขี้ยบ, ทรง ตั้งศรพิให้ เป็นเจ้า
เมืองชัชนี. ไปพัก ที่เขา คันธมาทน์.
พวกตั้ง ที่รับ ฝาก ผ้าตะไบ จาก นาง ดัดดา
เขาผ้าตะไบไปถวายพระราม. พระวิศว—
กรรม นิรมิต พลับ พลาชัย เป็นที่ ประทับ
แรม, นำเครื่องทรงกษัตริย์จากพระ
อินทร์ ไปไว้ ที่พลับพลา เพื่อให้ตาแพศ
ฉนวนร, แต่งจาร์กับออกเรือขางไว้.
ศรพิกับหนุมานไปเฝ้าที่พลับพลา ทูล
ให้เกิดยมกตอมท่าวมหาชมพู, เมื่อ
หนุมาน นำท้าวมหา ชมพู มา ถวาย แล้ว
(ดู ชมพู), ท้าวมหา ชมพู เห็นพระราม
เป็นพระนารายณ์ศรพิ ก็ถวายพด. พด

ชัชนี ๕๐ สมุทไทย, พด ชมพู ๒๗
สมุทไทย, รวมเป็นพด ๗๗ สมุทไทย.
เมื่อรวมพดแล้ว พระรามให้หนุมาน
ของศศ ชมพูพาน ไปตงกาเพื่อดำรง
ทาง และชัชนี, และประทานข้ามวงศ์
กับผ้า ตะไบ ไป ฝาก นาง ดัดดา ด้วย (ดู
หนุมาน). ครั้น หนุมาน กลับมารายงาน
ว่านางดัดดาอยู่ ที่ พระราม จึงยกทัพ
จาก เขาคันธมาทน์ ไปตง พลับพลาชัย
อยู่ที่ เขา คันธกาตา อันเป็น ฝากข้าม ไป
ตงกา. ไต่ยักษ์ พิเภกน้องทศกัณฐ์
ดำมิกถัดอยู่ด้วย (ดู พิเภก). พิเภก
คนนี้ ให้ประโยชน์ในการทำสงคราม
กับยักษ์มาก. ทศกัณฐ์แปลงเป็นฤษี
ไปพูดให้เลิกทัพ. พระรามไม่ยอม.
เบญกายแปลงเป็นนางดัดดาตาย ดชย
ไปติดอยู่ที่ท่าตง, หนุมานจับได้ (ดู
เบญกาย). พระรามให้ ศรพิ เป็น
แม่กองของถนนข้ามมหาสมุทรเดรัจฉานแล้ว
จะยกพดไป, พระอินทร์ ให้พระมาศดี
นำรถแก้ว (คู่กับรถไพชยนต์) ถวาย
พระรามเป็นรถรบ. ครั้น ยกพดไปตง
อยู่ที่ เริง เขา มรกต ใน เกาะ ดงกานต์,
แคงของศศให้เป็นทูลไปแจ้งจากความเมือง
แก่ทศกัณฐ์ ให้ตั้งนางดัดดาคืน. ทศ—
กัณฐ์ไม่ยอม. มัยราพณ์ถัดพระราม

ไปบาดาดจะคุ้มเสีย, หนุมานลงไปเอา
กตบขันมาได้. ด้วยความชอบนี้ พระ
ราม ครัด ยก ตมบัต อัยชยา ให้ หนุมาน
เมื่อเสร็จศึกดงกาแล้ว.

(๘) กุม ภกวรรณ ออกรบ ตั้คราว,
คราวสุดท้าย พระรามฆ่า.

(๑๐) เมื่อเสร็จศึก อินทรชิต แล้ว,
ทศกัณฐ์ออกรบ. พระอินทร์ตั้งมหา
เวชยันตพิพยรทไปให้เป็นรททรง ยก
ทัพไปรบทศกัณฐ์ ได้ชนะ. ทศกัณฐ์
เลิกพล เข้าดงกา. สหัตต์เดชะกับมุต—
พดัมออกรบ, พระรามยกทัพไป ไม่
ทันรบกับใคร. พระลักษณฆ่ามุต—
พดัม, หนุมานฆ่าสหัตต์เดชะ.

(๑๑) ฆ่า ทพนาสูร.

(๑๒) ฆ่า ทศกัณฐ์.

(๑๓) อภิเชก พิเภก เป็นเจ้า ดงกา
มีอภิไชว่าท้าวทศคีรัวงศ์แล้ว พร้อม
ด้วยนางดีดา ยกทัพกลับอัยชยา นับ
แค่ออกเดินทางรวมเวลา ๑๕ ปี. ปุณ
บำเห็จ นายทหาร แม่ทัพนาย กองทัพไป
ตามความคิดความชอบในสงคราม. ครน
ดงกา เกิดกบฏ ท้าว จักรวรรดิ จับ
พิเภก จำตร, ให้ไพนาสูรียวงศ์ ^๕ชนครอง
ราชย. พระรามให้พระพรตพระดีตรุด
ยกกองทัพทหารชุดเก่าและใหม่ไปปราบ

จนเสร็จศึก.

(๑๔) คราวหนึ่ง เมื่อนางดีดา ถูก
นางอศุติบีค่าจงดวงให้เขียนรูปทศกัณฐ์.
พระรามเห็นรูปนั้น เข้าใจว่านางดีดา
เป็นชู้กับ ทศกัณฐ์จริง และเขียน รูปไว้
ชมเด่น กักรวด, ให้พระลักษณนำนาง
ไปประหารชีวิตที่ป่ากาตวาด.

(๑๕) เมื่อพบ พระ มงกุฏ และ พระ
ถบ ซึ่งภายหลังทราบว่าเป็นโอรสนาง
ดีดาผู้ยัง ทรงช้พอยู่. พระราม ออกไป
หานางดีดา จึงวอนนางอรับผิด แล้วขอ
เขียนางดีดากตบเมือง. นางไม่ยอม
คืนดี. พระรามแกลงทำเป็นดินพระ
ชนม. นางดีดาไปครวญ ที่พระโกศ.
พระรามออกมาจะจับ. นางดีดา จึงหนี
อธิษฐานให้แผ่นดินแยก แล้วจึงไปอยู่
ในบาดาดเมืองท้าว อธิณนาค.

(๑๖) พิเภก ถวาย พยา ทรณว่า
พระเคราะห์ร้ายมาก เคียงชอกเคียด
อีก ๓ ปี, ^๕ดินพระเคราะห์ให้แล้ว จะได้
นางดีดาคืน. พระรามจึงออกเดินทางกับ
พระลักษณและพญาอนชิต (หนุมาน).
พบยักษตรีภกลน, รบกันพุกหนิง. พระ
ลักษณฆ่าตาย. ท้าวกุเวรนุราชผู้บิดา
ยกทัพไปแก้มืออูก, พระรามฆ่าเสีย.

หน้า ๑๕/๐๓/๒๕๖๕

ได้ตั้งยักษกุมภัณฑ์นุราชให้พันคำปดด้บ
 เป็นเทพบุตรตามเดิม. ตอนนั้น พญา
 โดยวงศา (สุกรีพ) และพวกสืบแปด
 มงกุฏ โคพักกัน ไปตามหา พระรามและ
 โดยเดด็จด้วย. นกอินทรียกษชอฉาย—
 ฤกษ์โอบเขาพระพิน้องไป. ทหารเหตว่า
 นั้นเข้ารบคิดตาม, แยกหลุดได้ทั้งต้อง
 ของดี แดงฟ้าฉายฤกษ์เดี่ยว. เดิรทาง
 ค่อยไป เข้าไปถิ่นท่าอนุราช. ทำอนัน
 ออกรบ. พระรามเอาคันทกแดงครไป
 คิดจริงแน. ครั้นได้เงดาเดินตงกรบ
 หนึ่งบเต็ม จึงกตบมาเมฆง.

(๓๗) พระอิศวรทราบายว่าพระราม
 กับนางสีดาแตกกัน ก็ให้รบชนไปบน
 งดวรรคทั้งต้องของดี, ว่ากล่าวไกล่เกลี่ย
 จนนางสีดายอมคืนดี ก็ทรงจัดการ
 อภิเชกให้ อภิวารหนึ่ง.

รามสูร (อ. ปรคราม) อสูรเทพบุตร,
 ดีเขี้ยว, ทรงมงกุฏกาบไม้, มีขวาน
 เพ็ชรเป็นอาวุธ. มีฤทธิ์มาก ประกอบ
 ทงนดีด้วยทาวุธร้ายกาจ. มีบทว่า—

อยู่ยงวิมานรัตนา
 กิ่งมหาเมรุบรรพต
 ไนฐานจาตุมหาราช
 ร้ายกาจฤทธิไกรตั้งไฟกรด,

ครั้งหนึ่งเป็นเทศกาดฉันท์ เทวดา
 และอัปสรเดนมกษักรฤกษ์จับระบ้ากนิ.
 รามสูรเข้าไปเซอะอะควา ไซง์ ได้จับ นาง
 อัปสร. เมื่อได้ตามนางเมฆดา พบพระ
 อรชุนกตางทรง, เกิดทาบกนชนทง
 ต้องฝ่าย. ตงท่าย พระอรชุนเดี่ยวท่า,
 รามสูรจับต้องขาฟาดเหตยมเขาพระเมรุ
 คาย. ชักคราจหนึ่ง ไปเที่ยวเดินในป่า
 เห็นกระบวนของพระราม ซึ่งกตบจาก
 การอภิเชกสมรส จะไปกรุงอยุธยา, ก็
 ทาบกับพระราม. แดยยอมแพ้เมื่อเห็น
 พระรามมั่งกร, แดงกฉายศรีซึ่งพระ
 อิศวร ประทานแก่ ยักษครีเมฆผู้ ชัยยกา.

ราหู (๑) เทวดานพเคราะห์, ต้ม่วง, (ทรง
 มงกุฏน้ำเข้ากตม?) เคยเป็นผู้ถือของ
 รัชโยกของทัพพระอิศวร เมื่อสงคราม
 ตรีบุรุม, ของตัวเป็นจนรดับแปดมงกุฏ
 ชีอินดปานัน. (๒) อสูรรักษาด่าน แห่ง
 เมืองมถัน, หน้าเขี้ยว, ไม่มีมงกุฏ,
 คุมพดนับด้วยโกฏิตาดตะเวณทางอากาศ,
 ถูกประหารชีวิต เพราะปล่อยให้ชะเดย
 (พระลิตรุค) หลุดไปได้.

รุทราภิล ยักษนายพดบักชวากของทัพอินทร-
 ชาติ คราวไซรบพระอินทร์, แดงเป็น
 ผู้จัดกของทัพ ในคราวที่อินทรชาติชูป
 พรหมาศครีเดร์จแด้ว.

- (๓๒) อรัญญิก.
- (๓๓) อรัญญิก.
- (๓๔) อรัญญิก.
- (ง) ที่พระรามพบเมื่อเดินดง ๕ คน—
- (๓๕) อรัญญิก.
- (๓๖) อรุโณ หรือ อรุโณตามต้น
- (๓๗) อรุโณ หรือ อรุโณ.
- (๓๘) อรุโณ.
- (จ) ผู้วิเศษ อยู่แดนมิถิลา—
- (๓๙) อรุโณ.
- (ฉ) ผู้วิเศษ อยู่แดนชัศอิน—
- (๔๐) อรุโณ.
- (ช) ผู้วิเศษ อยู่แดนดงกา ๓ คน—
- (๔๑) อรุโณ.
- (๔๒) อรุโณ.
- (๔๓) อรุโณ.
- (ซ) ผู้วิเศษ อยู่เขาครุฑ ๓ คน—
- (๔๔) อรุโณ.
- (๔๕) อรุโณ.
- (๔๖) อรุโณ.
- (ณ) ผู้วิเศษ อยู่เชิงเขาอมฤต—
- (๔๗) อรุโณ.
- (ญ) ผู้วิเศษ อยู่เชิงเขาโกดาด
- ๒ คน—
- (๔๘) อรุโณ.
- (๔๙) อรุโณ.
- (๕๐) อรุโณ.
- (๕๑) อรุโณ.
- (๕๒) อรุโณ.
- (๕๓) อรุโณ.
- (๕๔) อรุโณ.
- (๕๕) อรุโณ.
- (๕๖) อรุโณ.
- (๕๗) อรุโณ.
- (๕๘) อรุโณ.
- (๕๙) อรุโณ.
- (๖๐) อรุโณ.
- (๖๑) อรุโณ.
- (๖๒) อรุโณ.
- (๖๓) อรุโณ.
- (๖๔) อรุโณ.
- (๖๕) อรุโณ.
- (๖๖) อรุโณ.
- (๖๗) อรุโณ.
- (๖๘) อรุโณ.
- (๖๙) อรุโณ.
- (๗๐) อรุโณ.
- (๗๑) อรุโณ.
- (๗๒) อรุโณ.
- (๗๓) อรุโณ.
- (๗๔) อรุโณ.
- (๗๕) อรุโณ.
- (๗๖) อรุโณ.
- (๗๗) อรุโณ.
- (๗๘) อรุโณ.
- (๗๙) อรุโณ.
- (๘๐) อรุโณ.
- (๘๑) อรุโณ.
- (๘๒) อรุโณ.
- (๘๓) อรุโณ.
- (๘๔) อรุโณ.
- (๘๕) อรุโณ.
- (๘๖) อรุโณ.
- (๘๗) อรุโณ.
- (๘๘) อรุโณ.
- (๘๙) อรุโณ.
- (๙๐) อรุโณ.
- (๙๑) อรุโณ.
- (๙๒) อรุโณ.
- (๙๓) อรุโณ.
- (๙๔) อรุโณ.
- (๙๕) อรุโณ.
- (๙๖) อรุโณ.
- (๙๗) อรุโณ.
- (๙๘) อรุโณ.
- (๙๙) อรุโณ.
- (๑๐๐) อรุโณ.

ล

ลลกา ทวีปเมืองมาร. เดิมเรียกว่า ทวีป
 รังกา เพราะรูปร่างติดกาตาอันเป็นหัตถ์
 ทวีป มีรังกาใหญ่อยู่บนยอด, ทำ
 สหัมตวันครของ. ครั้นทำอหัมตวัน
 พระนารายณ์ ไปอยู่บาดาลแล้ว, ทำ
 สหัมตวันครลงมาสร้างกรุงให้ท้าวจตุร
 พกัศร, ขนานนามใหม่ว่า พิษยงกา.
 มีเสนาयัภย์ที่ออกชื่ออยู่ ๒๐ คนคือ
 ๑ การุณราช หน้าหงส์เด่น,
 ๒ กาดสูร หน้าดำ.

- ๓ นนทจิตร หน้ามอคราม,
- ๔ นนทไพรี หน้ามอหมึก,
- ๕ นนทยักษ หน้าตั้งขาว,
- ๖ นนทสุร หน้าขาว,
- ๗ เปา—หรือ—ปาดนาสุร หน้าขาว,
- ๘ พัทธากวี หน้าเหลือง,
- ๙ ภาณุราช หน้าเขียว,
- ๑๐ มหากาย หน้าม่วงแก่ ดังไป
อยู่บาดาลกับท้าวสหมัตถิน,
- ๑๑ มโหทร หน้าเขียว,
- ๑๒ รัตนศักดิ์ หน้าตั้งจันทร์,
- ๑๓ รัตนศัพท์ หน้าดินแดง,
- ๑๔ โรมจักร หน้าหงส์บาท,
- ๑๕ ฤทธิกาสูร, บางแห่งว่า เจริมก
หน้าหงส์ชาติ,
- ๑๖ ไวยกาสูร, หรือ ไวยไกรสูร,
วรไกรสูร, หน้าตั้งม่วงแก่, บาง
แห่งว่า ศุภดำรง หน้าเขียว,
- ๑๗ ไวยวาสูร หรือ วรวาสูร หน้า
ตั้งดิน,
- ๑๘ ฤชาจาร หน้าเขียว,
- ๑๙ อสูรกัมบัน หน้าเขียว,
- ๒๐ อธิชกาย หน้าม่วงอ่อน.

มีอิศุรนายกองตะเวณ ๗ คนคือ :—

- ๑ กุมภาสูร หน้าเขียว กองตะเวณ
เผ้าเขามรกค, พระรามคังการ

จะได้ทันเป็น ขัยภูมิ ตั้งฐานทัพ
ใช้ให้หนุมานไปฆ่าเตีย.

- ๒ มีเลือดสมุทร ตั้งตั้งดิน รักษา
ด้านหลังสมุทร.
- ๓ ฤทธิกัน หน้าแดงชาติ รักษา
ทางอากาศ.
- ๔ ฉายพัศตร์ หน้าตั้งเมฆ,
และ ๕ วิชดา หน้าตั้งฟ้าแดง สอง
คนพรักษาริมฝั่งสมุทร.
- ๖ ดำริณทูต หน้าขาว คอยข่าวศึก.
- ๗ อากาศคโธ หน้าแดงเด่น ตั้งหน้า
แปดมือ เดือเมืองลงกา.

๒๒ กุมารที่พระฤษชบชน มีรูปร่างเหมือน
พระมงกุฏ. ชื่อคำดำวัน. ชื่อ มงกุฏ.

ลักษณ โอรสท้าวจตุรตถ กับนางสมุทรชา
คือบรรดถึงกษัตริย์พระนารายณ์ อวดคารมา,
ตั้งทอง. ชื่อ จตุรตถ, राम.

ลักษณ มีเหตุพระนารายณ์ คู่กับพระศรี,
ชื่อ นารายณ์. พระลักษมี อวดคารมา
เป็นนางดีดา.

ลักษณ (ทมิฬ เป่าตั้งดิน) พญาฤษ
เจ้ากรุงลงกาองค์ที่ตั้งอง, โอรสท้าวจ
ตุรตถกับนางมฤกา, มีหนึ่งหน้าตั้งมธ,
ตั้งขาว. เรียกว่าตั้งตั้งดินพรหม, ทรง
มงกุฏหน้าเต้าเพียง ปดายตั้งมธ, มี

มเหสี ๕ นาง คือ คนที่หนึ่ง ศรีสุนทร
(บางทีเพี้ยนว่า ชารีสุนทร), คน
ที่สอง จิตรมาตี (บางทีว่า จิตรมาตา),
คนที่สาม ตูวรรณมาไล, คนที่สี่ อร—
ประไพ, คนที่ห้า รัชฎา.

คนที่หนึ่ง มีโอรสชื่อกุเปริน. คน
ที่สอง มีโอรสชื่อเทพนาสูร (โดยมาก
เรียกทพนาสูร). คนที่สาม มีโอรส
ชื่ออัชชาดา. คนที่สี่ มีโอรสชื่อมาริน.
คนที่ห้ามีโอรสชื่อ ทศกัณฐ์ เป็นพี่ใหญ่,
น้องถัดไปคือ กุมภกรรณ พิเภก ทูษณ์
ชร ศรีเคียร ดำรงนักษา. รวมโอรส
๑๑ คน.

ท้าวนี้ ได้ทำสงครามคราวหนึ่ง (ดู
ภาคแรก). ครองสมบัติหกหมื่นปี. เมื่อ
จระเข้มีรัชกาล ได้แต่งตั้งโอรสใหม่หก
ฐานต่าง ๆ ดังนี้ ให้ทศกัณฐ์เป็นเจ้า
องคมนตรีนางอักษิ. ให้บงกชกัณฐ์แก่
กุเปริน และให้ไมกนเมืองกาจกร.
ให้เทพนาสูรครองกรุงจักรวาล. ให้
อัชชาดาครองกรุงฉัททัน. ให้มาริน
ครองกรุงโงฬก. ให้ชรของกรุงโรม—
กัณ. ให้ทูษณ์ครองกรุงจาวัก แคว้น
ชนบท. ให้ศรีเคียรครองกรุงมัชชวารี.
ให้นางดำรงนักษาแข่งกับท้าวชิวหา.

ลำพา ตูรมภา.

โลทัน ยักษ์ดำรงค์ ในดงกา, เป็นผู้ขับร
รบในศึกกุมภกรรณครั้งสุดท้าย.

๗

วชิร พระฤๅษี. ตู มณโฑ.

วคันต หรือ อคันตา พระฤๅษี ตูมณโฑ.
วโรกรสูร หรือ โวยโรกรสูร. โดยกาสูร,
เสนาयักษ์แห่งกรุงมถิวัน ในจำนวน
๘ คน, หน้าม่วงแก่.

วรนสูร รากษสแห่ง ดงกา ตกท้าว ชิวหา,
หน้าเขียว, ไม่มีมงกุฎ, พัดเตียงไพนา—
สูรียวงศ์, เป็นผู้ขู่เหยยให้ไพนาสูรียวงศ์
เป็นกบฏ.

วระประไพ เรียกล่ชื่อว่า ประไพ, ชายาทำ
ถัดเตียนพรหม, มารดาพญามาริน.

วรวาสูร หรือ โวยวาสูร เสนายักษ์แห่ง
กรุงดงกาในจำนวน ๒๐ คน, หน้าดี
หงส์คิน.

วสาหก ตูโน ปโรต.

วสิยฐี พระฤๅษี ปุโรหิตแห่งราชตระกูล
อโยชยา.

วชนสูร มเหสีท้าวจักรวรรดิ.

วิชมฤค (จางม๊ก) พระฤษีผู้บำเพ็ญพรต
อยู่ ณ ป่ากาดวาศ. ซึ่งนางด้งตาไปอาศัย
ภายหลัง เมื่อ พระราม ดงโทษ ประหาร
และได้คัดถอดพระมงกุฎที่นั้น

วัชอัคคี พระฤษี บุโรหิตแห่งราชตระกูล
ชโยธยา.

วัทถัน หรือ อัครวรรณ อัจฉกรวรรณ กรุง
ของท้าวอักษราดา

วันยุพัตกร์ ศักดิ์สมญาแห่งยามตีวัน.

วันยุวิก ดู โดยวิก.

วิลวา แม่น้ำ ที่นางด้งตาถูกไล่ระอบดอขยไป
เมื่อพอกดอดออกมา.

วานร พญา นัยเพียง ๘ คือ—

- (๑) ชามพุทธราช
- (๒) กากาศ คือ พาด เจ้าแห่งขัณฑ์
- (๓) ดารา ชายา ๒
- (๔) องคต บุตร ๒ + มณโฑ.
- (๕) ชมพพาน บุตรบุญธรรม ๒.
- (๖) สุครีพ
- (๗) มหาชมพู เจ้าแห่งชมพู.
- (๘) อุตร ชายา ๗.
- (๙) หนุมาน
- (๑๐) อสุรผัด บุตร ๘ + เบนิกาย
- (๑๑) มัจฉานุ บุตร ๘ + สุวรรณ
มัจฉา

(๑๒) นิลพัท บุตรพระกาธ

(๑๓) นิลนนท์ บุตรพระเพ็ง

วานริน นางฟ้าผู้มีหน้าที่ตามประทับ ณ ของ
พระโรงแห่งพระอิศวร. ครั้นไฟดับ,
พระอิศวรตรีเศียรเรียกหาตัว, นางมิได้ไป
จุด เพราะ มัวคุยเฟื่องกับเพื่อน เด็ย,
พระองค์สาปให้ไปอยู่เขาอังกาศ หรือ
อากาศคีรี มีกำหนดจนพระรามให้
หนุมานตามไปนำวิรุณจำบัง, นางได้
บอกทางแก่หนุมานแล้ว จึงพ้นสาป.

วายุ เทวดาเจ้าตม อีซาง ทรงม้าพาดหก
พ่อหนุมาน, เด่นาเทวดา นายพดบึก
ซ้ายแห่งทัพ พระอินทร์ คราวรบกับ
อินทรีชิต

วายุพัทกร์ นายกองตระเวนแห่งกรุงดงกา
รักษากรณณ์แถบฝั่งมหาสมุทร, หน้า
ดีเมฆ

วายุภักษ์ รากษส นกอินทรีหน้ายักษ์,
แม่เป็นนก พ่อเป็นยักษ์, ทรงมงกุฎ
หน้าเต้า มีกำบริบบัวแดง, เจ้าเมือง
วิเชียร, บินไปเห็นพระรามพระลักษณ
(ในคราวเดินดงครั้งหลัง) ก็โฉบเข้า
ไปเพื่อกิน พวกทหารจามรมีพญาไวย—
วงศ์ (สุครีพ) และพญาอนุชิต (หนุ—
มาน) เป็นหัวหน้า พากันไล่ตาม, แก่

พระรามพระลักษมณ์หลุดได้, แล้วมา

มีโคลงประจำภาพว่า —

ฉายภักษะเดย

พานระหวาปนี

นามกร

ว่าวิมล วานร

เมืองอ้าย

สี่ตำแบ่งภาภจร

จากพระ เสาธัสน

เนาบุเรศเขตต์กว้าง

ชื่อพ้องขี้คิน.

มีโคลงประจำภาพว่า—

อสุรวายุภักย์เจ้าธานี วิษุธรเอย

อภัยชนกนกออินทร์ แม่เฒ่า เกด้า

ท่อนล่างเส้หมักย์ กายพิศตร เชื้อวมเอย

มงกุฎกามน้ำเต้า ครีบนั่นนเรนศุภวรรณ

วายุเวก รากษสแห่งดงกา นิ่งนหยวิก

หน้าส้มคราม, ชีมาชอเมฆมาดา หรือ

ไฉกรรต์ ผ่านตา. ดู นหยวิก

วาหุโรม หรือวาหุโดม กบี่เคยอเพ็ชร, ชาว

ชิตจีน ดีเหลือองเทา, ใฝ่ผ้าครมิตโปกหัว

วิจิตรไพรี (บ้างเรียกว่า จิตรไพรี) พิ

เตยงแดงอาทิตย์, หน้าเขี้ยว.

วิเชียร เมืองท้าววายุภักย์

วิเชียรพรหม พิเภก

วิณพิศ หรือ อิมพิศ ดู วิรุณพิศ.

วิณตคกริ ภูเขาทหรณตยภักย์ ไปอยู่มา—

เพ็ญคระจนพระอิศรประทานพร

วิมนราช ทหารวานรในทัพที่รบกับทศกัณฐ์

คราวแรก

วิมล เสด็จวานรพดกตบแปดมงกุฎ นิด—

พานร ก็เรียก

วิรุณกาสร ทหารภักย์ในกองทัพท้าวสัดตอง

วิรุณจำบัง ยักษ์ตูกพญาทฤษณ์แห่งกรุง

จำรักแคว้นชนบท, มีม้าร่วมใจชื่อนิด—

พาหุศิวตาปากแดง บ้างแห่งว่าตัวชาว

หัวดำ, สามารถหายตัวได้ทั้งคนแถมม้า,

เมื่อยกทัพไปช่วยศึกที่ดงกา สัมทบกับ

ทัพท้าวสัดชชาสูร, ทราบว่าท้าวสัดชชา—

ตูกของหน้าตายด้วยซ้ำก็ก, ก็กำบัง

ตัวไปฆ่าฟัน พดก ทหารวานร ทั้ง กอง ทัพ

ครั้นพระรามรุกคต แผลงศรฆ่าม้าทรง,

ก็หันเอาศรรอด ลงไปซ่อนตัวในพองน้ำ

เชิงเขาอศักรรณ, ถูกหนุมานตามไป

ฆ่าเสีย, มีโคลงประจำภาพว่า—

เอารลพญาทฤษณ์ ู้ เวทจงมั่ง

นามวิรุณจำบัง

แก่กันท้าว

ครองชนบทมกุฎตั้ง

หางไก่อ จลาบแฮ

กุมมอกหลายตัวท้าว

บุษเม่นหมักมอ

วิรุณมุข ยักษ์ตูกวิรุณจำบัง, มีหอกเป็น

ชาดูร. หน้ากุมาร, ดีเขี้ยว. ชีมาตัวชาว

หัวดำ เมื่อกคราวอินทรชิตทำพิธีชุบศร

นาคบาท มังกรกัณฐ์ยกพลไปชิตตาทัพ

ไว้พาดง ถูกศรพระรามต็ม. ทศกัณฐ์
 ให้วิรุณมุขออกไปทำหน้าที่นั้น. เมื่อ
 อินทรชิตเสียพิชิต ยกทัพมารวมกำลัง,
 วิรุณมุขได้กำบังกายเข้าเช่นฆ่าพวดานร,
 พระรถลักษณะแดงศรีเป็นชายด้อมมืด ใจ
 หนุมาณจับตัวไปถวายพระรถลักษณะ. พระ
 รถลักษณะจึงให้ตั้งหน้า และ เขียน แล้ว ให้
 ปลดปล่อยไป, กลับไปหาอินทรชิต, จำแดง
 ตัว เป็น อินทร ชิต ยืนตระหง่านอยู่บนรถ
 รบ เพื่อให้พระรถลักษณะดำคณิวาอินทร—
 ชิตเฉยอยู่. แต่ตัวอินทรชิตจริงเหาะ
 ขึ้นไปแสดงนาคบาทบนอากาศ.

วิรุณ ดุ พรุณ.

วิรุณจักร ทหาร ยักษ์ ในทัพมังกรกัณฐ์.

วิรุณนาค เจ้ากรุงในบาดาล ซึ่งนางตั้งคา
 ดงไปอาศัยอยู่.

วิรุณพิท รากษส โฮรต้าวคนขรรพบุรุษ,
 ตั้งเนฐานหน้าเตระมงกุฎเหมือนอินทร—
 ชิต, ถูกพระรถฆ่า. คนขรรพบุรุษ.

วิรุณราช ทหารยักษ์ ในกองทัพตรีเมฆ.

วิรุณภัย จ้าวแห่งนาค, โลกบาดหนตะวัน
 ตก, ต้มองอ่อน, อดคารเป็นเด่นา

พจนานุกรม 15/03/2565
 ดานรชื่อมายูร.

มีโคลงประจำภาพว่า —

รูปวิรุณภัยทำว	เทวินทร์ แผลอ้น
เป็นใหญ่ในภคินทร์	หัวหล้า
อยู่ทิศปักษิมระบิด	บรรพชอก ขัดแธ
ไข่มุกอุทัยหน้า	ม่วงต้องตามหงส์.

วิรุพหก (๑) จ้าวแห่งกุ่มภันท์, โลก—
 บาดหนไต, ต้มองแก่, อดคารเป็นเด่นา
 ดานรชื่อเกยร. (๒) พญารากษส ตั้ง
 ชาบ มิ่งมงกุฎเตระเครื่องประดับกาย
 แล้วด้วยนาคอนันมีพิช, อยู่ใต้พินดิน
 ระวังเขาตรีภู เป็นเมืองชื่อบาดาด
 บ้างดาเมืองมหาอินทการนศร, เคยไป
 เผ้าพระอิศวรบิดะ ๘ ครั้ง. คราวหนึ่ง
 เมื่อถึงกำหนดเผ้า ได้ชนไม้ตั้งเขาโกธาส,
 ดำคณิวาพระอิศวรเจตคชอกเทอ ดา อยู่,
 ก็ถวายเป็นคณิวาไป ทุก ชน ไม้ ตั้ง แต่
 ชนคณ. ตักแกต้กหนึ่งอาศัยอยู่บนยอด
 เขาณ เห็นยักษนงกราบประหงก ๆ ก็
 ร้อง "ตักแก!" พร้อมกับทำท่าผงก
 หัวชนดงดอเดยงเดยง ทุกททยักษนกราบ.
 วิรุพหกเห็นดงนงกโกธ, ครนชะเงอ
 ขึ้นไปดูบนยอดเขา ไม่เห็นพระอิศวร
 อยู่, ก็ถอดตั้งจาดนาคขว้างจนตักถุช,
 ถูกตักแกตายคาคี. เขาพระเมรุก็เอียง
 ทรวดลงในทันใด. ดู ทศกัณฐ์.

วิสวกรรม เทอดานายช่างของพระอินทร์,
 (คู่กับ วิศวพรหม ช่างของพระพรหม)

ดีเยี่ยม, โทกผ้า, เคยเป็นยกกระบัตรทัพ
แห่งพระอินทร์ คราวรบกับอินทรชิต.
วิสาพรหม นายช่างของพระพรหม, มี
หน้าที่เหมือนนาคีศวรรม ซึ่งเป็น นาย ช่าง
ของพระอินทร์.

วิษณุ कुमारายน.

วิษณุपालเม ศรวิเศษที่พระนารายณ์ประ-
ทานอินทรชิต.

วิษณุราช เสนายักษ์แห่งกรุง มถิวัน ใน
จำนวน ๗ คน, หน้าตักออกตะแบก.

วิสันตรวี เสนาจวนในจำพวกสิบแปด
มงกุฏ ชาวชมพู. มีโคลงประจำภาพว่า—

ขุนพานนเรศ รูปนี้	นามนี้
คือ วิสันตรวี	บอกสั้น
อังคาร เทพลี	ลาคนบ่ง มาจา
กษัตริย์สี่สัน	จี่ล้วนแสงงาม.

วิสสุกรรม ดู นาคีศวรรม.

วิสุทสี่ ดู วิศุศร.

วิสูตร พระฤษี ดู มณโฑ.

วุฒิกาสูร ทหารยักษ์ในกองทัพทั่วไวดาด.

เวชยันตี วิมานพระอินทร์.

เวรมัก (๑) เสนายักษ์แห่งกรุงลงกาในจำ-
นวน ๒๐ คน, หน้าตักหงัดชาด.

(๒) ทหารยักษ์ในกองทัพทั่วไวดาด—
ดาด, บางที่เขียนเป็น, เวจา.

(๓) พญาอสูร กำเนิดจากดงน
คันแห่งชมพู (คู่กับ พญาจวน
ชามพุดราช เกิดจากปดวยชมพู
ดู สุธวัธมน), นับเข้าใน วงศ์
ทศกัณฐ์ฝ่ายมารดา.

เวร่า ดู เวจัมภ (๒).

เวสสวิน เทวดา เคยเป็นนายของแห่งทัพ
พระอิศวร ตำแหน่งยกกระบัตร เมื่อ
สงครามศรีบูรรม.

เวสสุญาณ เทพบุตร ใน คณะพระอินทร์,
บางแห่งว่าในคณะพระอิศวร, ดีเหลือ,
อดคารไปเป็นพิเภก.

เวณสุรกานต์ แฉ่นวิเศษของแดงชาติศย์.

ไวไกรสูร ดู เมฆมาลา.

ไวตาล หรือ ไวยาดาด พญารากษสเจ้า
กรุง กุรวาษฏร์ ในบาดาด, หน้าตักราม
ออม, ทรงมงกุฏกะหนก, ด้หายทำ
จักรวรรดิเจ้ากรุงมถิวัน. เมื่อศึกติด
กรุง มถิวัน ทำ จักรวรรดิ ขอร้องให้
ชวยรบ. ออกรบกับพระพรต, แพ้แล้ว
ยกทัพเข้ากรุงมถิวัน, ทำ พิธีปลุกตะบอง
ดาดวิเศษที่บาดาด. เมื่อเสร็จพิธีแล้ว
ตะบองนั้นจะมีฤทธิ์ ๗ คนตายชปลดายเป็น

และกายจะเป็นเพชร ใคร ๆ แทะฟัน
ไม่เข้า ซ้ำไม่ตาย. พระพรตให้ นิดพิท
กับอสูรผิดไปทำตายพิชี่. ต้อง ทหาร
ทำตายพิชี่ได้แล้ว ก็ขึ้นไปดักอยู่ตาม
ทาง. ครั้นใดคาดยกทัพตามขึ้นไป, ต้อง
ทหารก็ช่วยกันรบ, ซ้ำใดคาดเตี้ย.

ไวยกาสูร (๑) มเหสีท้าวอนราช, อีกชื่อ
หนึ่งว่า รัตนา. (๒) ทหารยักษ์ ใน
กองทัพศศิวัน. (๓) เสนายักษ์แห่ง
ตงกา ในจำนวน ๒๐ คน, หน้าสีม่วง
แก่ (๔) ทหารยักษ์ ในกองทัพสุริยาภพ
(๕) คู อรไกรสูร.

ไวยไกรสูร คู อรไกรสูร.

ไวยตาล คู ไวคต.

ไวยบุตร (๑. สุเชณ) เสนาจวนในจำพวก
สิบแปดมงกุฏ, ชาวชิตจีน, มีโคลง
ประจำภาพว่า—

ไวยบุตรภีนี	เพรงขาน นามมอ
พริบทพอวยพรขธาร	หัวหล้า
จตุช่วยพิชิตราญ	รอนรพณ์
สี่ เจก เมทมัวฟ้า	มีดกลุมชะอุมฝน

ไวยวงศา มหาสูรเคช คักคิตมญาแห่งพญา
สูรพิท ครองชิตจีนกับนางคาราดตี.

ไวยวาสูร คู อรวาสูร.

ไวยวิก อีกชื่อหนึ่งว่า ฉนิยวิก, ตูทนาง
พิราภณ, หน้าม่วงแก่, ทรง มงกุฏ
ห้าเศวตเพียง. หนุมานอภิเชกให้เป็นราชา
ผ่านพิภพ บาดาดคือ มัยราพณ์. คราว
หนึ่ง จะไปเฝ้าพระราม, ชอนมัจฉานู
ผู้อุปราชไปด้วย, ยกพลไปถึงทางร่วม
อยุธยา, พบทัพจวนรอนันท์ทำอชมพูเป็น
จอม ผู้จะไป เฝ้าพระราม เหมือนกัน.
ท้าว ชมพู เห็น ทัพยักษ์ ถ้าคัญว่า ศัตรู
จะไปตี อยุธยา ก็เข้ารบ. เตียงตีประ—
ยุทธกันตั้งตั้งนั้นไหวได้ ยินไปถึง พระ
ราม ซึ่งครัดให้พญาอนูชิต (หนุมาน)
ไปดู. พญาอนูชิตเข้าห้ามทัพ, แล้ว
พากันไปเฝ้าพระราม. พระรามทรงทำ
การรับรองท้าวอชของกรุงนั้นแล้ว, ทำพิชี่
คักคิตทางปลาแห่ง มัจฉานูออก, ทรงตั้ง
คักคิตมัจฉานูให้เป็น พญาหนุราช ไปรบ
ให้เป็นเจ้าเมืองมถิวัน.

ศ

ศตึกฎ ภูเข่า ที่เทอดดา นิรมิตบรรณคำดา
ให้ พระราม และ สองกษัตริย์ อยู่บำเพ็ญ
พรต ซึ่ง พระพรต ออกไปเชิญ ให้กลับ
เข้าครของอยุธยา.

สิริ อาวุธพิเศษ ละเพาะที่พระวิดิษฐ์ และ
พระศวามิตรขับให้แก่พระรามมี ๓ เถม
คือ พรหมาศตร์, อคินฉาต (ฮาคเน—
ยาศตร์) และพตยาฉาต (พวยฉาตตร์)

ศรราม ดู อุตถศรราม.
สิริ มเหตของคหิงแห่งพระนารายณ คุกบ
พระถกษมี. ดู นารายณ.

ศรสุนนทา บางที่เพี้ยนไปว่า ซาตต์มณ—
ทา (ฉ. อิตตอตา) มเหตที่อาว ถัดเคียน
มารคาฤเปรัณ.

ศวามิตร ดู ศวามิตร.
สังข ฉานรเด็ก คือ หนุมานแปลงไปดวง
ดหัดดเคชะ.

ศาลวัน ป่าที่นางเจ้าอวีถูกขับไปอยู่, และ
พระกโตโกฏอยู่บำเพ็ญพรต.

ศิริ ดู ศรี.

สิวา ดู อิศวร.

สุกรี เทวดานพเคราะห์ ดีเยี่ยมประภัตต์ธ
คือ เตียมเหตซึ่ง, อวดตารเป็นเต็นาฉานร
วิช นิตนาฉัน.

ศุกสารณ (ฉ. ศุก, ฉารณ) เต็นายกษ
แห่งกรงดงกา ในจำนวน ๒๖ คน, หน้า
เจียว, ทศกัณฐ์ ใช้ ให้ไปดูเหตุโกธาท
ซึ่งพอกทหาร ฉานรแปลงฤช ให้พิเภก
ดู, ได้นิมิตเป็นดังเข้าไปดูในกระบวน,

ครันพิเภกบอกพระราม, ก็ถูกจับเชียน
และดักหน้า ครอบพระจารรอบคของทัพ,
เมื่อเขาปลดชยศักรอกไปแต่ก็ไปราย-
งานแก่ทศกัณฐ์

ล

สญชัพ มนศร์ที่พระอิสวร ประสาทแก่พระ
ฤษมีพระกโตโกฏเป็นทอหน้า เพื่อทำ
พิชให้ท้าวทศรรมโอรส.

สตายู (ฉ. ซตายู) พญานก ดีเจียว,
น้องพญาธัมพาทิ, เป็นตหายแห่งท้าว
ทศรต, คราวหนึ่ง จะไปเยี่ยมเยียน
พระราม แต่เห็นทศกัณฐ์ดักนางดีดา
ไปในอากาศ, ก็เข้ารบทศกัณฐ์เพื่อ
แย่งนาง. จวน จะชนะ ทศกัณฐ์อยู่
แต่, แต่พูดขอควาคนไม่เกรงใครนอก
จากพระอิสวรพระนารายณ และพระ
รามรงค์ แห่ง พระ อิศวร ที่นาง ดีดา ทรง
อยู่ ทศกัณฐ์ดีใจ ถอดรามรงค์
ขว้างถูกมือทศกัณฐ์. ตกดงพนดิน
ปากคาบแหวนใจคชยท่าพระราม, ครัน
พระรามไปพบ, จึงบอกข่าวว่าทศกัณฐ์
ดักนางดีดาไปดงกา, ขอบอกให้แหวน
แจ้งถึงชาติใจ, มีโคดงประจำภาพว่า—

พญาสหายเส้น	ชนสี่ เชื้อมอ
บินสุดสายเมฆมี	เรือวแกลัว
เดชดิลกฤทธิ์	ทิวชเลื่อง ภูแสน
นาพิฆานเขาแพรว	เพ็ชรกอย่างอัศจรรย์.

สมุทร เทวดาเจ้าทะเล ดินน้ำไหล, องค์การ
เป็นเด่นาฉนวนรัชชนิถราช.

สมุทรธา (เรียกลย่อว่า สมุทร, อ. สุมิตรา)
มเหสีท้าวทศรถ มารดาพระลักษมณ์
และพระศัตรุท.

สรงกษัตริ แม่น้ำ อยู่ปลายแดนกรุงท้าว
โรมพิศตัน.

สรภังค์ พระฤษีผู้บำเพ็ญพรตอยู่ในป่า
ทันทก ซึ่งพระรามเดินดงไปพบ คอย
จากพระฤษี ภารทงาช.

สรรพยา ภูเข่า มีกัญยาสมุนไพรวงศ์.

สรส์วดี มเหสีพระอิศวร.

สวามิตร (อ. วิศวามิตร) พระฤษี ปุโรหิต
แห่งราชตระกูลชโยธยา.

สวาหะ (อ. อัญชนา) ถูกหญิงพระฤษี
โคทม (อยู่ใน โคทม). เมื่อถูกแม่ค้าป
แต่ใจ, พระอิศวรต้องการให้มีลูกเจ้าหริบ
ช่วยพระรามรบยักษ์ จึงแบ่งกัณธของ
พระองค์กับ เทพธิดาธูร ตั้ง ให้ พระพายไป
ซัดเข้าปากนางธวาทะ. คทาเพชรเป็น
ต้นตอถึงตลอดทาง เดินทางไปในอากาศ

ใต้, ครีเพ็ชร เป็นคัว แด่มือเท้า ๕
เป็นขาวุศครีเพ็ชร ประจำคัวด้วย คีต
ขุยก์หน้าอก เมื่อต้องการใช้ก็ขลุออก
จากอก, จักรแก้วเป็นหัว, ให้พระพาย
เป็นบิดา. พระพายปฏิบัติตามพระโอง—
การแต่ใจ บอกนางธวาทะให้ทราบเรื่อง,
ตนเอง คอย ระวังดู แด ใน ระวัง ที่ นางมี
ครรภ์. นางทรงครรภ์อยู่ถึงสามเดือน
ก็คลอดลูกเป็นฉนวนเล็ก ซึ่งเผ่นซอก
จากปากแม่. พระพายให้ชื่อว่าหนุมาน.
นางธวาทะบอกลูกว่า คุณทวดเขียว
แก้วซึ่งมีในคัว ถ้าผู้ใดตั้งเกิดเห็นและ
ทัก ทานผู้นั้นคือพระนารายณ์, ให้
ลูกธวามีภักดี เป็นทหารในพระองค์.
แดนไปนางก็พันศำปแห่งมารดา.

สวาหุ (อ. สุพาหุ) รากษสแห่งลงกาถูก
นางภากนาสูร, หน้าเขียว, ทรงมงกุฎ
งามกตบ. कुमारีศ.

สหบดี พระพรหม, กรวดหนึ่ง คิดถึง
ท้าวศหมณีนัน ซึ่งให้ไปอยู่เกาะรังกา
ทราบอำนาจพระนารายณ์ ไปขาดแล้ว
เกาะรังกาไม่มีใครรักษา, ก็ไปเกาะ
รังกาพร้อมด้วยพรหมบริวารมีท้าวธ—
คาพรหมเป็นหัวหน้า, ตั้งให้วิศวพรหม
สร้างกรุงชุนทนน, จึงให้ยกยอผู้มเหสี

ตั้งมูรธาทางหน้า, ยักษ์ช่อฤทธิกัน
 รัชชาทางอากาศ, คนธรรพรัชชาทาง
 เนินจักรวาล, เขาพวงยักษ์ชาวเขาศัก—
 ภรรณที่เนินจักรวาลเป็นพลเมือง, ให้
 ชื่อใหม่ว่าท้าวพิชัยดงกา, ตั้งให้ท้าว
 ขาดพรหมปกครอง, ชนานนามว่าท้าว
 จตุรพักตร ขภิเชกนางมตีกาเป็นมเหสี
 ให้อาวธคือ ตรีศูต, ศทา, และฉัตรแก้ว
 ซึ่งเมฆเกิดคักคต เมืองเขา ขนดง บงแดง
 ธาตุคยมีคหมค เห็นข้าศึกได้ฝ่ายเดียว
 ได้ระดุษฆ่าฟันได้โดยง่าย.

สหมลวัน (จ. สุมัตถ์) เจ้าท้าวปริงกา,
 ดีหน้าแปดมือ, รูปเป็นพรหมสี่ขาว
 หน้พระนารายณ์ ไปอยู่บาดาด, แล้ว
 เป็นต้นกษัตริย์ในเมืองบาดาด. ทราบ
 ว่าท้าวธนต์พรหมสร้างนครให้แก่ท้าว
 ขาดาคือจตุร พักศวีที่เกาะวังกา ก็มี
 ความยินดี, นำเอาบุษบกแก้วไปให้
 ใจไซ้ เป็นธากาศยานกายสิทธิ์ แต่
 หญิงแม่ฝ่ายหนึ่งแล้วไม่ดอย เพราะ
 ต้องคำปพระอิศวรเช่นนั้น, คราวหนึ่ง
 มีคักพญา กาดนาค ไปด้อม กรุง ของ คน
 ไนบาดาด ท้าวธนต์เดินไปช่วยรบได้
 ชนะศัตร์, มีลูกช่อมหายมยักษ์.

เมื่อทราบวา ท้าว ธนต์เดิน เจ้าดงกา

ตั้งทัพแล้ว ทศกัณฐ์ ไต่ผ่านพิภพ, เห็น
 ว่า ทศกัณฐ์เป็นผู้หยาบช้าอาชมิไม่เป็น
 ที่น่าได้ใจ, จึงคิดทำการบ้องกันเมือง,
 ตั้งตามเป็นชั้น ๆ ชั้นหนึ่งนมมคตระบือ
 ไว้ที่ปลายแดน มีตอกบือใหญ่สำหรับ
 เป็นทางลง ไปบาดาด, ชั้นสอง มีบ้อม
 คาบคีต้ามัทหารยักษ์รัชชาดงโกฏฐิ, ชั้น
 สาม มีข้างบามนคตงอาดงวาดจ้องแต่
 จะฆ่าศัตร์, ชั้นสี่ มีภูเขากระทบกันเป็น
 ไฟ, ชั้นห้า มียุ่งเท่าแม่ไก่, ส่วนใน
 ประศุมเมือง มีตราชุนศวีดำหริบตั้งนำ
 หนักทุกคนทั้งเข้าออก. ท้าวเธอครอง
 ราชธมมคตโคโกฏฐิ, เมื่อเจ็บหนักใกล้
 ตาย ได้ตั้งเดี่ยห้ามมหายมยักษ์ผู้บุตร
 มีให้คบบาคทศกัณฐ์.

สหัสสกุมาร (จ. อักษกุมาร) กุมาร
 จำนวนพันคนโอรดทศกัณฐ์, หน้ำดอง
 ชั้นเจ็ดหน้า, มงกฏฐนำเค้ากตม, ตั้งตัว
 ต่างกันมีได้กำหนด, ถูกหนุมานฆ่าหมค.

สหัสสเดชะ พญารากษธ มีเคียรหนึ่งพัน
 และมือดองพัน, มีตะบองวิเศษเป็นอาวธ
 ซึ่งชตรงผู้ใด, ถ้าทชเป็นต้นตะบอง ผู้
 หนักตาย, ถ้าเป็นปลายตะบอง ผู้หนี
 กพัน, เรียกคุณวิเศษแห่งตะบองนั้นว่า
 รัตนตายรับตายเป็น, ได้พรพระพรหม

ว่า เมื่อจะรบกับผู้ใด, ให้พลในกองทัพ
 ของฉันแตกกระจายไปเองเพียงแต่เห็น
 รูปร่างเท่านั้น, เป็นเจ้าเมืองปางตาต,
 มีน้องชายชื่อมุดพดัม เป็นอุปราช
 และตั้งพันธมิตรแห่งทศกัณฐ์. เมื่อทศ-
 กัณฐ์ขอให้ มุดพดัม ไปช่วยศึก ที่ตองกา,
 สหัสเดชะ ได้ ยก ทพ ไป ช่วย ชัก ด้วย.
 คราว ที่ทราบ ว่า มุดพดัม ต้องขาด ข้าง
 คักกาย, ก็รักษาพลออกไปจะแก้มือ.
 หนุมาน ดวง เอา ตะบอง วิเศษ หัก เคียว,
 แฉกจับมัดด้วยหาง, ตัดเคียวขาด
 กระเด็นไป. มีโคลงประจำภาพว่า—

กุมภัณฑ์พันพัศตร์เกล้า	เบญจ ปดลฤ
นาม สหัสเดชะ	เศวตแก้ว
สองพันหัตถ์พรหมประ	สาทอริ แกลนเฮ
คทาเพชรกรแก้ว	ปกเกล้าปางตาต.

สะโดง แม่หน้าตายแรกที่พระรามเดินดง
 ผ่าน.

สังกรณ (๑ วิคังษกรณ) คันทยาวิเศษ
 แก่ฤทธิไมกชคักดี.

สัญชีพ พิช หงนาทพของนางมณโฑ.

สัญชีพสัญญี ภูเขาทหนุมานไปเก็บค้น
 ธรรมยาแก่พระลักษณผู้ของหอกกบิต—
 พัทธของทศกัณฐ์.

สัตนา ภูเขาทศกัณฐ์ ไปพัก เมื่อถูก

เขาดงกา.

สัตพลี (๑. ศตพล) เต็มฉนวนในจำพวก
 ดิบแปดมงกุฏ ชาวชิตชน มีตำแหน่ง
 เป็นชาตักษณ. มีโคลงประจำภาพว่า—

จันทร์จตุเป็นพลพื้น	พงศสวา
สี่เศวตตำแหน่งอา	ลักษณให้
นามสัตพลีตรา	ชอบนิค ทหารนธ
สิบแปดมงกุฎไว้	ชื่อชชุเฉลิม.

สัตรุศ (๑. ศักรุชน) น้องร่วมครรภ์แห่ง
 พระดักษณ. คทาพระนารายณ์ขอตาร
 ดงมา, ตีม่วงอ่อน. เมื่อคราวดงกา
 เกิดกบฏไพนาสุรียวงศ์ พระรามให้ไป
 ปราบกบฏกับพระพรต. เดี่ยวศึกที่
 ตองกาแล้ว เคยไปเมืองมถิวันแห่งทำ
 จักรวรรดิ, รบกับสุรียาภพ, ต้องหอก
 เมฆพัทแห่งสุรียาภพตัดบ, พิเภกแก้
 ฝืน, คราวรบกับบรรดัยจักร ถูกศร
 เหาของบรรดัยจักรมัดไป, สุกรีพิ
 หนุมาน องคต นิดพิท ไปแก้หลุดออกได้.
 รบกับนนยุพัศกรมัชชย์ ฆ่านนยุพัศวี
 ตาย.

สัตลุง พญาักษ์ หน้าหงดชาต ทรงมง—
 กุฏจับ, ครองเมืองจักรวาต. ทศกัณฐ์
 บอกขอ ความ ช่วยเหลือ ให้ไป ปราบศึก
 ที่ตองกา, ทำวดีตุงยกทัพไปพบกับ

ศรีเมฆ ก็ล้มทบกันเข้าดงกา. เมื่อยก
ทัพออกรบ, ให้ศรีเมฆเป็นกองหลัง.
ทำอึดดังตายด้วยศัพรพระราม.

สีหราชสูร พญายักษ์ หน้าหงส์เดิน ทรง
มงกุฎจับ, ครองเมืองอึดดงกั, ได้
เวทพระพรหมเรียกอาวุช เทวดาได้หมด.
ทศกัณฐ์ขอให้ช่วยการศึกษาที่ดงกา. ยก
ทัพออกไป พบทัพวิรุญจำบังก็รวมกัน
เข้าดงกา. ถึงคราวจะออกรบ, พระ
ราม ให้ หนุมาน กับ องคต ทำ กต อุบาย
แกยักษ์. ต้องทหารนัดแนะกัน. องคต
กับพด เตณา เหาะซ่อน อยู่ตาม ถัดเมฆ.
ถ้าเทวดาทิ้งอาวุชลงมาให้สีหราชสูร ให้
ช่วยกับรบรับอาวุชไว้. ถ้าหนุมาน
ร้องขอ ก็ให้ทิ้งลงมา. ครั้นสีหราชสูร
กำลังเดินทัพ พบหนุมานแปลงเป็นตั้ง
ด้ามัญ, ถ้าวได้ตอบกันถึงกำลังฤทษ
สีหราชสูร ขอว่า เรียก อาวุช จาก เทวดา
ได้. ครั้นหนุมานขอให้ตัวแดงฤทษ, เมื่อ
สีหราชสูรเรียกอาวุช. เทวดากั ทิ้งลงมา
แต่พวกอานรรรับเอาไว้หมด. ทำอึดสีหราช
สูร เคย ต้น ความ นับถือ เวท พระ พรหม
นั้น. หนุมานเรียกบ้าง, พวกตั้งกั
ลงมา, แล้วเข้ารบกับทำอึดสีหราชสูร.
ฆ่าเสียแล้ว คัดเคี้ยวไปถวายพระราม.

สัมพันธมิตร แห่งทศกัณฐ์ คือ-

- (๑) จักรวรรดิ เจ้าแห่งมดีวัน.
- (๒) อธิษฐาน มเหดี.
- (๓) สิริยามเพ โอรส.
- (๔) บรรตย์กตป โอรส.
- (๕) นนยพักตร์ โอรส.
- (๖) รัตนมาตี ธิตา.
- (๗) สัตตอง เจ้าแห่งจักรวาล.
- (๘) ไพจิตรราตรี เจ้าแห่งเขาดวิภู
- (๙) สัทธาสูร เจ้าแห่งอึดดงกั.
- (๑๐) อศักรรณมาราสูร เจ้าแห่งครัม.
- (๑๑) มหาบาดเทพาสูร เจ้าแห่ง
เมืองมหาจักรวาล.
- (๑๒) มุตพัฒน์ อุปราชเมืองปางตาล.

สัมพาที (อ. สัมปาตี) พญานก ดีแดง
ชาติ พันกษัตรา. เมื่ออยู่ที่เขาอศักรรณ
กับน้อง, สัตตายังไม่รู้ความ. วันหนึ่ง
สัตตาย เห็นดวงอาทิตย์ ออทย ดำค้มอว ถูก
ไม้ตักถอยอยู่, กับนกดาชนไปจับจิก
รถทรง. พระอาทิตย์กรอ แปลงแดง
ร้อนจัดยิ่งขึ้น. สัมพาทีขึ้นไปบ่งน้อง,
ถูกความร้อนจัด, ขนหลุดหมด, พระ
อาทิตย์สำปชามให้ชนชนอกเคย, ให้
อยู่ทุกาเหิมครน. คือเมื่อทหารพระราม
จะไปถวายแหวนนางสีดาที่ดงกา พัก

อยู่ที่เขาเหมตวัน โห้ชนตามตาแล้ว
จึงพันศำป ขนงอกงามได้อย่างเก่า.

สารพู แม่หน้าทศบุรีมไปทำคบะอยู่บนผนัง.

สารันทูต ๑. ธรรมทูต อธรรมทูต—
ตะเวณแห่งตงกาในจำนวน ๑ คน, หน้า
ตั้งขาว, มีหน้าที่คอยข่าวศึก.

สำพาที คือ สัมพาที.

สามนักรา (๑. ศูรปนา) ยักษณ์น้อง
ทศกัณฐ์, ผัวชื่อชิวหาซึ่งถูกทศกัณฐ์
เอาจักรขว้างถนชาติตาย, ถูกช็อกุม—
ภกาศ์ซึ่งถูกพระลักษณ์ฆ่า. เมื่อผัว
ตายแล้ว มีความกตัญญูใจจะหา
ใหม่, ไปเที่ยวตามชนบทต่าง ๆ, เห็น
พระรามก็มีความเด่นหา คิดฆ่านางสีดา,
แต่ ถูก พระลักษณ์ ตัดคณ ตันมือ เชือดหู
จมุกชาติหมด, กัดไม้ไปกรุงโรมคดี,
พ้องพญาชร ว่าถูกมนุษย์ ช่มเหง เพื่อช่ม
ขึ้น ครั้นพญาชรไปรบ ตายด้วยศร
พระราม, พญาทฤษณ์แฉะศรเคี้ยวรอก
รบแก้มือ ก็ตายด้วยเศษพระรามหมด,
นางก็รีบเข้า ตงกาเตาเรือง เหมือนที่พ้อง
พญาชร, ประสัสมชมนอนนางสีดาให้
ทศกัณฐ์หลงใหล แล้วยุให้ตงนางสีดา
มาเป็นเมีย

มีโคลงประจำภาพว่า—

สามนักราชื่ออั้ง อสุรพันธ์
นางกนิษฐ ทศกัณฐ์ แก่นให้
ฉวีกายสกลวรรณ เชี่ยวสด สะอาดมอ
เป็นเอกชาเยศได้ อยู่ด้วยชวหา.

สีทชีกาล ทหารยักษณ์ในกองทัพกุมภกรวรรณ
คราจะใช้โมกชศักดิ์.

สีทชีกอดม ฤษัทศกัณฐ์แปลง เมื่อไป
คุตาดเตาที่ค่ายพระราม.

*สิบแปดมงกุฎ เต้นาวานร ๑๘ คน ที่
อดสารมาจากเทวดาต่าง ๆ มีดีกาย
ตามเทวดาองค์เดิม คือ—

ชาวขิดขิน

- (๑) เกยูร (จิรพทก) ม่วงแก่.
- (๒) โกมุท (หิมพาน) บัวโรย.
- (๓) ไชยามพวาน (อิค่าน) เทา.
- (๔) มาดุนทเกศร์ (พฤหัตต์บตี) เมฆ.
- (๕) วิมต (เด้าร์) คำ.
- (๖) ไฉยบุตร (พิรุณ) เมฆแก่.
- (๗) ตัดพิถ์ (จันทร) ขาว.
- (๘) สุรกานต์ (มหาไชย) เหลือง
- (๙) สุรเด่น (พุช) แดง (บ้าง
ว่าเขียว)

ชาวชมพู

- (๓๐) นิดขัน (พิฆเนศ) หงส์ดิน
- (๓๑) นิดปานัน (ราหู) ตั้มฤทช
- (๓๒) นิดปาดัน (ศุกร) เต็มเหต็อง
- (๓๓) นิดราช (สมุท) น้ำไหล
- (๓๔) นิดเอก (พินาย) ทองแดง
- (๓๕) วิสันตราวี (อังการ) ดินดำ

ไม่ปรากฏว่าชาวไหน

- (๓๖) กุมิตัน (เกตุ) ทอง.
- (๓๗) เกตฺรทมาตา (ไพศรพณ์) เหต็องอ่อน
- (๓๘) มายูร (วิรูปักษ์) ม่วงอ่อน ดิบแปดมงกุฏนี้ ไม่ค่อยดงรอยกัน ในระวางตำรา ซึ่งขณะนั้น มีที่พออาศัย ได้ ๓ แห่ง คือ—

(๑) ตำราแห่งที่หนึ่ง ในพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์—

เมื่อนั้น ผู้เทพเทวาน้อยใหญ่ ต่างทูลอาสาภวไนย จะขอไปเป็นพดพระอดดารา มด่างเหต็องสุรพาดา ที่หยาบเข้าเบียดโลกทุกสถาน

พระราหูฤทชไกรชัยชาย เป็นทหารชื่อนิดปานัน พระพิมายนั้นเป็นนิดเอก

พระพิเนกนเป็นนิดขัน พระเกตุเป็นเด้นกุมิตัน พระอังการเป็นวิสันตราวี พระหิมพานจะเป็นโกมุท พระสมุทหรนิดราชกับศุกร พระเพลิงเป็นนิดนทมนตร์

พระเดวีเป็นนิดพาน พระศุกรเป็นนิดปาดัน พระพฤษหัตถ์ต้นนมาตุทเกตฺร พระพฤษเป็นสุรเด้นฤทชIRON พระจันทรเป็นสัตพัต วิรูปหกวิรูปักษ์ดองตระกูล เป็นเกยูรมายูรกับศุกร

เทวัญวานรนอกนี้ บัญชีเจ็ด ดิบเจ็ด ดมุดตรา

แห่งนี้มีได้บอกว่าเป็น ดิบแปดมงกุฏ, แต่มีชื่อในพวกดิบแปดมงกุฏที่ทราบชัดเพียงดิบดัดิน, เพราะนิดนทกานว่าเป็นพญาวานร มิใช่พวกดิบแปดมงกุฏ และมีที่นำใคร่ครวญอยู่ ว่า “วิรูปหกวิรูปักษ์ดองตระกูล” จะเป็นเทวดาหรืออะไร จึงเรียกว่าตระกูล? อีกแห่งหนึ่ง ในพระราชนิพนธ์เรื่องเดียวกัน—

ไชยาม (ต)—

เกษรทมาดา (ต)

นิตนท (พญา)—

นิตราช (ต)—

นิตขัน (ต).

ทงนิตปานัน (ต) พรหมหน้า

นิตเอก (ต)—

ขุนนิล (?) ผู้ศักดา

บึงกลดา (ต)—

วิสันตราวี (ต).

โชติมุข (ต)—

วิมต (ต)—

มาตุนท (ต).

เกษร (ต)—

มายูร (ต) กบี่ศรี

ศรราม (ต)—

วาหุโรม (ต) ฤทธิ

ทงศักพิถ (ต)—

โกมก (ต).

สุรเสน (ต)—

สุรการ (ต)—

ทวิพิท (ต).

มหัตถวิกัน (ต)—

ไวยบุตร (ต).

มากัญญจิก (ต) ชาญยุทธ

ตีบแปดมงกุฏควนาย

แห่ง นี้ บอก ชัด ว่า ตีบ แปด มงกุฏ

ตามอักษรในวงเล็บ ต=ตีบแปดมงกุฏ

ค=เดี่ยวเพชร จะเห็นได้จากคละกันยุง

คือเอาพวกตีบแปดมงกุฏกับพวกเดี่ยว—

เพชรมารวมกัน. ถ้ารวมกันจริงจะต้อง

เป็นตั้งยตีบเจ็ดคน เพราะเดี่ยวเพชร

มีจำนวนเท่าคน แต่หนีบดูได้ยตีบห้าชื่อ

เท่านั้น สองพวกนี้ หายไปพวกละ

สองชื่อ คือ นิตปานันกับกมุตัน ตีบ—

แปดมงกุฏ, และญาณรศคนรักับ

นิตเอกเดี่ยวเพชร. แต่ในยตีบห้าชื่อนี้

ยกนิตนทพญาจามรออกเสีย. ชื่อที่ว่า

ขุนนิล จะได้แก่ใครแน่ยังไม่ทราบ.

(๒) คำว่าแห่งที่ตอง นารายณ์ ตีบ

ปาง พิมพ์ พ.ศ. ๒๔๖๒ หน้า ๑๕๓

ดำแดงรายชื่อครบ ๑๘ ตรงกันกับที่เรียง

ไว้ข้างตงนี้ ซึ่งเขาเป็นนยุคคิดได้อย่างหนึ่ง.

(๓) คำว่าแห่งที่ตอง คือโคลง

ประจำภาพ ที่ระเบียง พระอุโบสถวัดพระ

ศรีรัตนศาสดาราม. โคลงนั้นมีได้บอก

ว่าตีบแปดมงกุฏคือใครบ้าง และก็

มิได้บอก ไว้ทุกโคลง ว่า คัด นี้ ๆ เป็น

ตีบแปดมงกุฏ ตามที่นำมาเรียงไว้ประ-

จำ ชื่อทุกรายแล้วเป็น แต่ตีบแปดมงกุฏ

ในโคลง กับ ใน ตำรา นารายณ์ สิบ ปาง
นั้น ในโคลงมีครบตัว. แต่ก็น่า
ประหลาดว่าในโคลงนั้น มีชื่อของคน
ว่าเป็นสิบแปด มงกุฎด้วย คือ นิถนัท
และนิลพัท, ซึ่งจะ ค้นสอบได้ ในคำชื่อ
ทั้งต้องนั้น

สิบบริถิ ถูก ทศกัณฐ์ เกิดด้วยนางดนม,
มี ๓๐ คน, ตั้งกายต่าง ๆ กัน, ไม่
กำหนด มงกุฎ.

สีดา ถูกทศกัณฐ์ กับนางมณโฑ, น้อย
อินทรชิต, ว่าช่างฝ่ายมารดา ก็เป็น
น้องของกศด้วย. เมื่อเวลาคลอด ไทร
พยากรณ์ว่าเป็นภาดกรรณ จึงถูกได้
พระชบสอยไปในแม่น้ำอวดา. พระฤๅ
ษนก ซึ่งเดิมเป็นเจ้ากรุง มิถิลามนาม
ว่าชนกจักรวรรดิ ไปตรง หน้าพบ เก็บ
ไปเลี้ยงไว้ ขี้ขี้ชวนให้น้ำนมออกทาง
นมมือเพื่อให้อาหารดื่ม, มีนายโง่เป็น
ผู้ช่วยเหลือ. เพราะต้องเอาพระด้วยการ
เลี้ยงทารกานนี้ พระฤๅษีไม่มีโอกาส
บ้ำเพ็ญ ภางนาเลย, จึง เขาทวกร ไป
ฝังไว้ แล้วตั้งหน้าเจริญตามดั่งไป, แต่
ไม่บรรดุมรรคผลอะไรสักอย่าง เกิด
เมื่อหน้าใน เพศพรหมจรรย์ หวนคิด
กลับเขาคของธัมมคัมภรจาง, จึงจัดการ

ชุตเขาละขอบขมา ซึ่งทารกานนมอายุ
ได้สิบหกปีเป็นสาวแล้ว, นมจางานน
เป็นบุตรพระชนก, ให้ชื่อว่าสีดา เพราะ
ทำการไถ่จึงได้ละขอบขมา, แล้วกลับ
เขาคของกรุงมิถิลา, มเหต้ออวคณณ.

ท้าว ชนก จักร วรรดิ ตั้ง พิชชภิเชก

ธมรดนางสีดา โดยประกาศให้หน่อ
กษัตริย์ทั้งหลายยกทัพช่วย ณ วันพฤ-
หัสบดีเดือนสี่ ชนสีดา ซึ่งผู้ โดยกได้จะ
ได้นางสีดา. ศักดิ์ขยณนคคมหาขมุไมถ
ของพระยศศวร คูกับเกราะซึ่งทรง ในคราว
ปราบยักษศรบูรณ, พระยศศวรประทาน
ไว้ที่กรุงมิถิลาเพื่อคอยทำเป็นอาวุดา-
หรับพระนารายณ์ ขอดาร, ตั้งนเกราะ
เอาไปไว้ที่พระฤๅษีอรรคต, และในการ
นี้ พระอินทร ลงมา เป็น ประชาน และ
ทำหน้าที่ คอยระวังเหตุการณ์ อันจะเกิด
บรรดาพณ กนชน ใน ระวังพวกกษัตริย์
ครัน พวก กษัตริย์ ที่มาใหม่ มี ใคร ยกไหว
แล้ว. พระตกษณแม่ยก ชะเยอนกยอ
ไม่ยก, พระรามจึงเป็น ผู้ยกชนได้ผู้
เดียว, เป็นอันได้นาง.

เมื่อทำพิชชภิเชกธมรดแล้ว, ไปอยู่
กรุง อยชยา กับพระราม. ครัน พระราม
ต้องเดินสง, นางธัมกร ตามไปปฏิบัติ.
เมื่อนกวางทองมาต่อ (ดู มารีศ), พระ

รามออกไปตามดวง, พระด็กษณออก
 ไปตาม พระราม, นางอยู่บรรณศาลา
 คนเดียว, ก็ถูกทศกัณฐ์ ดักไป ดงกา,
 เอา ไว้ที่ในอุทยาน ซึ่งถูกทศกัณฐ์ ทั้ง
 พันอันเรียกว่าสี่หัตถ์ กุมารคอยเฝ้าแหน.
 แต่ในระวางทาง ทศกัณฐ์ ถอดชำมรงค์
 ของนางขว้างนกลงตาย, และนางโยนผ้า
 สະไบผากไว้แก่พวกลิง. ขณะที่น่าอยู่
 ในดงกา ทศกัณฐ์ ไปอ้อนวอน กราบ
 ไหว้ต่าง ๆ เพื่อให้นางปลงใจด้วย,
 แต่นาง ไม่ยินยอม. ทศกัณฐ์ พาดกริ้ว
 พวคนางก้านัดที่อยู่ปฏิบัตินางดีดา ว่า
 ไม่ช่วยเกลี้ยกล่อม ให้นางสมัครใน ตน.
 ก้านัดเหล่านั้น เข้าไปว่ากล่าวนางต่าง ๆ
 และว่า ภายหลัง ถ้าไม่ยอมทศกัณฐ์,
 ก็จะถูกทรมานให้ดำใจ. นางดีดาโกรธ
 แค้นทศกัณฐ์ และเจ็บใจวาจาจากนางก้านัด
 มาก คิดอยากจะตายเสีย, จึงคิด
 ไปผูกคอตายที่ต้นไม้ใกล้. หนุมานเมื่อ
 ไปดงกาจะถวายแหวนนางดีดา ไป
 แอบอยู่ที่อุทยาน เห็น ทศกัณฐ์ ขณะ
 วิจารณ์นางดีดาต่าง ๆ และภายหลัง
 นางไปผูกคอตาย ก็ตกใจ, รีบขึ้นไปแก้
 ษษาที่ผูกคอตาย, เห็นนางยังไม่ตาย ก็ดีใจ,
 เต่าเรื่องที่พระรามให้มาบอกข่าว แล้ว

ถวายพระชำมรงค์กับสะไบทรง. เมื่อ
 เสร็จศึก ดงกา แล้ว นางลุยไฟ ต่อหน้า
 พระราม เพื่อ พิสูจน์ ความ บริสุทธิ์ ของ
 ตน. พระรามรีบกลับไปครองอยุธยา.

ภายหลัง นาง อุดม บิศา จักษณชย
 ไตดิน เป็นหลานทศกัณฐ์ ถูกท้าวชีวิตหา
 มี ความ พยาบาท พระ ราม ที่เซ่นฆ่าพวก
 พ้องของตน พยายามหาโอกาสให้พระ
 รามต้องพวจากนางดีดาอีก. คราว
 หนึ่ง ดับของเหมาะ แปลงตัวเป็นนาง
 ก้านัด ขอให้นางดีดาเขียนรูปทศกัณฐ์
 ให้ดู. ครั้นนางเขียนแล้ว, พระราม
 กางตงเดินจะเข้าห้อง, นางยักษณก็เข้าตั้ง
 รูป. นางดีดาได้ยินเสียงพระรามเดิน
 ก็ตกใจรีบดรูปแต่ไม่ออก, เขาไป
 ชุกไว้ในแท่นบรรทม. พระรามเข้า
 นอน รู้สึกร้อนรุ่มกดมกตมาก ให้
 พระด็กษณคนคู่. พระด็กษณ คนได้
 รูปทศกัณฐ์ ถวายพระราม. พระราม
 กริ้วมาก ตรัสถามว่าใครเขียน, นาง
 ดีดารีบ, ก็เข้าใจว่าเป็นรูปทศกัณฐ์
 จึงเขียนรูปไว้ดูเถิน ก็ให้พระด็กษณ
 เอานางดีดาไปฆ่าเสีย แล้วให้ผ้า
 เอาหัวใจนางไปให้ดูด้วย.

พระด็กษณนำนาง ดีดา ไป ฆ่าที่ ป่า

กาตวาท, เมื่อแข็งใจหัดบตาหอดพระ
ชรรคอง. พระชรรคก็กตายเป็นพวง
มาตยคตองคองนางดีดา, เป็นอนันท์ไม่
ได้ ก็ปด้อยนางไป, เวดากตบ พม
เนอทรายตามทาง, พระรถกษณ กมาเนอ
และแหะหือใจไปกวยพระราม.

นางดีดาเดินบุกบ่าฝ่าดงไป, พระ
อินทรแปดงเป็นมทิงส์นำนางไปยังดำนก
พระฤชชวมฤค. พระฤชได้กามทราบ
เรื่องแฉอ กนิรมิตศาตาให้้อย. นาง
ฮาศัย้อยที่นักษณคตอโตโรต. เมื่อนาง
จะไปยังท่านา ได้ขอให้พระฤชช้อยค
โอโรตด้วย, แต่ภายหลังนิกขอย่างไร
มา กตบอ้อมเอาโอโรตไปเด้อย. พระฤช
ช้อยทางนกาตงเขาดมาบค้อย ครนออก
จากฉานไม่เห็นกุมาร ก็คตใจ, จึงทำ
พริชชูปกุมารชนออกคน หนง เพอ ใช้แทน.
นางดีดากตบอ้อมโอโรตมาค้อย, ทราบ
เรื่องทพระฤชกตใจ ขอให้พระฤชชช
ค้อยไปเพอได้เป็นเพื่อนเดนกัน. ครนช
แฉอ รูปกเหมือนกันเป็นพมพเด้อย.
พระฤชให้ชชกุมารโอโรตนางดีดว อว มง
กฏ, กุมารที่ชชวอตบ (คู มงกฏ).

เมื่อพระรามทราบว่พระมง กฏ และ
พระดบเป็นโอโรตนางดีดา ก็มคความ

อินต์, ไปงอนง้อขอโทษนางดีดาและ
จะรับกตบเมือง. นางไม่ยอมคั้นคตค
ครวหนั่ง พระรามทำอุบายเป็นค
พระชนม. นางดีดาไปครวณที่พระโกศ.
พระรามออกมากจะจับ. นางจึงหนีพดาง
กระทำดัตยาริชฐานฉนแผ่น ดิน แยก ให้
ชอง ดงไปอยู่ไค้มาดาตในเมืองชอง
ท้าวอิรุณนาค. ภายหลัง พระอิศว
โปรดให้หาชนไปบน สวรรค พร้อม ค้อย
พระราม, ว่ากต่างไค้เกิดฉฉนนาง
ยอม, กัจคการอภิเชกคอกเป็นคตงคตง.
นางจึงได้กตบไปอยู่ ชยชยา กับ พระ ราม
ตามเดิม.

สีทันดร แม่นา ที่กุมภกรรณไปคตพิช
ชานโมกชคคกิต.

สุกสาร หรือ สุกร— คู สุกสารณ.

สุขวัฒน์ พระฤช บ่าเพอพรคตอยู่เชิงเขา
ไค้ตาต. ครนหนั่ง. ระวังเวดาทพระฤช
เข้าฉานอยู่ บงเกิดไค้ตบหนั่งคตชมค
ปดายชคตประไค้ตาต. ครนพระฤชชออก
ฉานแฉอ กนิรไค้ฉานชชไปกวยพระ
อิศวรบนชคตเขา. พระอิศวเห็นค
ทำชน, พคทำชนแฉอทรงคองไค้กค, ชน
หคคอกเป็นคตงคตง, ก็โยนคตงไป
ยงพนดิน. ปดวยชนเกิดเป็นพมวอฉน

ชื่อนิดเกศวร คือสามพวกราช, ต้นชุนเกิด
 เป็นพญาอสูรชื่อเวรัมภ. พญาฉาน
 และพญาอสูรเป็นผู้ ขนเฝ้าพระอิศวรเป็น
 นิจ. พระอิศวรเคยพยากรณ์ในท่าม
 กลางประชุมว่า ไปภายหน้า ฉานกับ
 อสูรจักรบรรพชาฆ่าฟันกันบั่นป. ฉานมี
 กำเนิดจากปถายชุนจักรขณะ. แต่
 มา จึงมีคำโลกเรียกไม่ชนิดนี้ว่า ไม่
 (ก) ษัตริย์.

สุขาจาร เสด้นายกษ ในดงกา ในจำนวน ๕๐
 คน หน้าดำเขียว, ต้องโทษถึงประหาร
 เพราะเห็นดาบทศกรกัณฑ์กัณฑ์ภกรรณ, เมื่อ
 มี กต คัก ที่ ต้อง การ ดง ว่าฆ่านางดีดา,
 ทศกัณฑ์ ให้แปลง เป็น นาง ดี ดา ไป ใน
 กองทัพอินทรีชิต. อินทรีชิตคัตศัระ
 ให้พระรถกษณเห็น แล้วยกทัพไปเป็น
 ที่จะไปต้อยชญา แต่ความจริงไปทำ
 พิษ กุมภนิยาเพื่อชুবตัว.

สุไซ หรือ ศุภไซ (ฉ. อนสูรยา ? สตรี ?)
 มเหสีท้าว สุทรรคน เจ้า กรุง บัญจาล,
 ออกบรพชากับพระดำมี. พระรามไป
 พบเมื่อเดินดง. ชัน ตามทางอักษรวิ
 หน้าจะเป็นฉว ลัดถฤต ศุภดา: ชาว:
 มคร: สุกกา; ทมิฬ: สุกโก; แล้วมา
 ถึงไทยเราเป็น สุไซ (เช่น กุณ=ชุน).
 สุครีพ พญาฉาน. ถูกพระอาทิตย์กับ

นางกาดอจนา (ดู โคตม และ พาด)
 มีโคลงประจำภาพว่า—

สุครีพเอารสให้	ทินกร
สวมขลุ่ยอากรณ	เพริศพร้อม
อุปราชสี่ดงนิมคร	เอ็กอมาตย์ งามแฮ
สี่สกลนรทศเยี่ยม	ชาติกลีสกลกลาย

เมื่อถูกพาด ชับออกจาก เมืองชิตจีน
 ก็เดินชวนชานไปตามบ่า พบหนุมาน
 ซึ่งออกจากพิชมาเพ็ญใจ หาอาหาร
 อยู่เด้าเรื่องให้ฟัง แล้วก็ไปอยู่ณ ภูเขา
 อมตถึงชร หนุมานพาไปเฝ้าถวาย
 คัดแต่พระราม เค้าประอดัดตนแต่พระ
 รามแล้ว ขอให้พระรามฆ่า พาด ด้วย
 เหตุเป็นผู้เดี้ยงคักจะตองตายด้วยศัพระ
 นารายณตามคำคำบาน (ดู พาด)
 พระรามให้ไปทำพาด พาดออกไป
 รบ. พระรามแผลงศัไปฆ่าพาด. ครั้น
 แล้ว พระรามอภิเชกเป็นเจ้ากรุงชิตจีน
 และเขาเข้า กระทบดทัพไป ดงศราม ด้วย
 ทรงชญาเดินหน ตามคักคักเจ้าประเทศ
 ราช ในคราวจของถนนข้ามดงกา ได้
 เป็นแม่กองในการนี้. เมื่อพระราม
 ยลพด ชันสมุทร ไปคัง ฐานทัพดง ที่เชิง
 เขามรกค, ทศกัณฑ์ชุนกัณฑ์แถอชมนกน
 แสงตะวัน พระรามให้สุครีพไปหัก
 เตี้ย. เมื่อกุมภกรรณยกทัพออกเป็น

ครั้งแรก ดุริยพิทยอดรับ เชี้ยกตฤมก—
 กรรณ. คือกฤมกกรรณเห็นว่าดุริย
 มีกำลังมากเท่า พาดตนจะ เข้าวบตรง ๆ
 เกรงจะแพ้ คิดอุบายให้ดุริยพลอย
 กำจัดตั้งเดี่ยก่อน จึงบอกให้ไปถอนต้น
 รงเหล็กทอปลอดรกร ถัดถอนมาได้ จะ
 ยอมแพ้, ดุริยไม่รู้ทัน, ก็ไปถอนมา
 ได้. กฤมกกรรณเห็นว่ากำลังถอยแล้ว
 ก็ไม่รอช้า รีบถนเขี้ยวบ จับดุริยได้
 หนีบรักแร้ฉุดไป. พระรามให้หนุมาน
 ออกไปแก้เอาดุริยหลุด.

ในการสงคราม โดยมากมีหน้าท
 เป็นผู้จัดทัพสำหรับออกรบ. เมื่อเสร็จจ
 ศึกสงครามแล้ว ได้มีสัมญาศักดิ์เป็นพญา
 ไวยวงศ์ มหาสัตว์เพศ ครองขัดชินกับ
 นางศาราวดี.

- สุจิตรา มเหดีพระอินทร์.
- สุชาดา มเหดีพระอินทร์.
- สุทรสน (อ. ดุคกษณ์) พระเจ้ากรุง
 บัญจาศ มเหดีชื่ออะไร, ออกบรรพชา
 ทั้งคู่, พระรามไปพบเมื่อเดินทาง.
- สุธรรม ฤษี ทศกัณฐ์แปลง เมื่อจะลัก
 นางสีดา.
- สุธรรมมา มเหดีพระอินทร์.
- สุธามันตัน พระฤษี ไปในพิภพอภิเชกต์มรด
 นางสีดา.

สุนนท์ เทวดา ที่ไปหยอกนางฟ้ารัชนี
 ถูกพระอินทร์สาปเป็นกฤมกษณ์ราช

สุนนทา (๑) มเหดีพระอินทร์ (๒) มเหดี
 ท้าวตติเตยน คือ ศรีสุนนทา.

สุบรรณ พญาครุฑ ตั้งหงส์เด่น พาหนะ
 พระนารายณ์.

สุบรรณอัปสร นางนารายณ์ คูในนรก.

สุพรรณมัจฉา วิชาทศกัณฐ์ มารดาเป็น
 ปลา เพราะฉะนั้น กายก่อนนบเป็นคน
 ก่อนต่างเป็นปลา. อยู่ในมหาสมุทร.
 คราวพระรามให้จงถนนข้ามมหาสมุทร
 ทศกัณฐ์ให้นางจัดการวิชหีนทีถม. นาง
 ให้บริวาร คาบ ขน ถอน คิดไปทิ้งที่อื่น.
 หนุมานจับได้ แต่ไม่ทำอะไร, ได้เป็น
 เมียหนุมานในคราวนั้น เคยบังคับให้
 พวกปลา ขนคิดา กัดไปไว้ ยังถนน ตาม
 เดิม. นางมีลูกด้วยหนุมานคนหนึ่ง ชื่อ
 มัจฉานู เบื้องบนเป็นดังเผือกเหมือนพ่อ
 หางเป็นปลา. มีโคลงประจำภาพว่า—

แสดงรูปนารศน์	สุพรรณมัจฉา—ฉาบ
ผิวเทียบทองทนต์	ส่องพัน
วิชาทศเคียรกษณ์ตรี	มาตุเรศ ปลาแฮ
ที่ลักคาบศีลาศน์	สมุทรรังถมถนน.

สุพิน หรือ ดุริพิน, หรือ ดุพินสัน, เด่นา
 ยักษ์ แห่ง กรุง มถิวัน ใน จำนวน ๗ คน
 หน้าสี่เขี้ยว.

สุมนันต์ (๑. สุ่มันตร) (๓) เต็มเอก
ของท้าวทศรถ เมืองอยุธยา. (๒) เต็มเอก
แห่งกรุงมลิถา.

สุเมธ พระฤษีบำเพ็ญพรตอยู่เชิงเขาหิมพาน
เมื่อนายมัยราพณ์

สุยาม เต็มเอกทวด นายพดบึกขวาแห่ง
ทัพพระอินทร์คราวรบอินทรีชิต.

สุรگانต์ (๑. สรฺกนฺตะ) เต็มเอกนางพอก
สืบแปดมงกุฏ ชาวซัดชิน, เมื่อเดรัจฉ
กัถงกาแล้ว ได้ครองกรุงโรมคัต.
มีโคลงประจำภาพว่า—

สี่เหล็องวานเรศวร้าว	เวียงแรง
สุรگانต์นามแสดง	เดชหัว
มหาชัยเอกองค์เปล่ง	เปลี่ยนภาค
มาช่วยวาสุเทพหัว	ล้มล้างเหล่าอสูร.

สุรگانต์ศิขร ภูเขาคิมัยราพณ์ ไปทำพิธี
ปลุกเสกถ้อง และที่หนุมนำพระ
รามขึ้นไปพักไว้ ในคราวที่มัยราพณ์ ตก
ไปบาดาล แล้วลงไปฆ่ามัยราพณ์.

สุรพิน ๓. สุปิน.

สุรเสน เต็มเอกนางพอกสืบแปดมงกุฏ แต่
ในโคลงประจำภาพว่าเคียวเพชร; ชาว
ซัดชิน ตั้แดง หรือ เขียว, เมื่อเดรัจฉ
กัถงกาแล้ว ได้ครองเมืองอัสคังค
ของตีทชาตรี. โคลงประจำภาพนั้นว่า—

วานรเคียวเพชรมี	นามสุ-รเสน	แฮ
ถือพระพหูสดุด	เดชล้ำ	
อาจปราบอสูร	ภฤทธิ	เร็วเชอ
สี่แดงสุดเก่งกล้า	เกือบเม้น	หนุมน.

สุรัสวดี ๓. สรัสวดี.

สุรียาภพ ตกที่หนึ่งแห่งท้าวจักรวรรดิ กับ
นางวชิรี, ตั้แดงขาด, มีต้นฐานหน้า
และมงกุฏเหมือนอินทรีชิต, มีดอก
เมฆพัทธเป็นอาวูจิกเศษ. เมื่อพระพรต
ยกทัพไปตีเมืองมลิถวัน, สุรียาภพออก
รบกับพระดีตรุด พงหอกเมฆพัทธถูก
พระดีตรุดตีลบ. รุ่งชนยกออกรบกับ
พระพรต, ตายในสนามรบ.

มีโคลงประจำภาพว่า—

สุรียาภพ บุตรท้าว	จักรวรรดิ
กุมหอกนามเมฆพัทธ	กาจเกรี้ยว
ทรงเครื่องขัดตบจรส	ชฎามนุษย์ งามนา
ลายเจกสีชาดเข้าเขว	งอแง มงอนลง.

สุวรรณกนิษฐมา ชายาอินทรีชิต, ภายหลัง
เป็นเมียหนุมน.

สุวรรณมาลี นางอัปสร อยู่แถบฝั่งแม่
มหานคร, พระอิศวรตรัสให้ลงไปคอย
บอกทาง ไป ลง กา แก่ หนุมน ผู้ จะ ไป
ถวายแหวนแก่นางดีดา.

สุวรรณมาไล ชายาท้าวตตั้เคียน, มารดา
ยี่ชชาดา.

เสวรี เทวดานพเคราะห์ที่ ดีดำ, ขอดตารเป็น
เดहांนรช็อวิมด หรือ นิดพามร.

เสวรี นางขปัสร์ ถูกพระอิศวรศำปไป
อยุ้งบ้ำค้ำดงนเพราะชาดเผ้า และให้
บ้านถูกไฟไหม้เรื่อยไปเพื่อทรมานนาง,
เมื่อใดพระรามออกเดินดง นำพระราม
ไปดับไฟป่าได้ จึงพ้นศำป.

เสื่อเมือง นางอสูรนายกองตระเวนเผ้ากรุง
ดงกา, มีชื่อโดยเฉพาว่า อากาศโต,
หน้าแดงเด่นสีหน้าแปดมือ, เห็นหนุมาน
เหาะมาจะเข้ากรุงดงกา ก็ออกรบดระกัถ
ถูกหนุมานฆ่า.

แสงอาทิตย์ ถูกพญาจรแห่งกรุงโรมกัถ
กับนางรัชฎำตุร หน้าแดงชาด ทรง
มงกุฎกะหนก, น้องมังกกรกัถ, มี
แฉ่นวิเศษเป็นชาอูฐ ฝากไว้ที่ พระพรหม.
ชำนุภาพแฉ่นนั้น ฉายดั่งถึงไหน บัง—
เกิดไฟไหม้ด่างหมด พิเศยงช็อวิจิตร—
ไฟรี. ครังที่ศกัถญูขอให้ไปช็อวยรบศกัถ
เมื่อยกทัพไปดงช็อขุทต้นามรบ พระราม
ให้ของศคด แปลงตัวเป็นวิจิตรไฟรี ชน ไป
ดวงท้าวชาคาเขาแฉ่นวิเศษ ของ แสงอา-
ทิตย์ได้ แล้ว, ถูกพระรามฆ่าเศยง
พิเศยงด้วย. มีโคตงประจำภำพว่า—

ราพณ์แสงอาทิตย์เชื้อ พรหมพงศ์
มงกุฎกะหนกทรง กุฎรีเร้า
ฉวีวรรณลักษณะองค์ อสูรเล็ก ชาดเช
บุตรพญา ชรเจ้า เขตต์แก้วน โรมกัถ.

โสม ศิษย์พระฤชชนก.

โสมนคร ดู โฉพิศ (๒)

โสภาส ภูชำที่มัยราพณ์ชนไปแก่งกัถช็อง
เป็นดาวประกายพฤกษ์ เพื่อดวงพอด
กองทัพิพระรามฉำพันขัณนิมยามแล้ว.

โศพิศ (๑) กรุงชองมารัน ถูกท้าวฉัด—
เศยง. (๒) กรุงชองศวีบริม, บาง
แห่งเรียกว่ำ โฉรินคร.

ห

หนุมาน พญาฉำนร เป็นดั่งเผือก, เกิด
เมื่อดวงยังคารเศยงดำนปีชาด, เวลา
ออก เผ่นชนมาทางปากแม่ คิวโตเท้า
กับมีชายฉัดหกบี, ฉำมารถแฉ่งฤช
เป็นดั่งหน้าแปดมือ หำดเป็นดาวเศยง,
มีกัถทชชนเพ็ชรเศยงแก้ว ช็งเมดั่ง
ไว้ฉำผู้ใดมาทกัถถึงวิเศยงเศดำน ฉูนน
เป็นพระนารำยณ์ ให้เศำดฉำมกัถใน
ทำน. มีโคตงประจำภำพฉำ—

กบินทร์บุตร มารุฉนี นามหนุ—ฉำนเช
ฉวีเศยงศวีเทพอ- กฤษณ์เศยง
แฉ่งนดชสีพิศกัถรี. แปลหัตถ์ หำญน
โสมเพ็ชรอีกเศยงแก้ว อีกหังกัถชล.

เมื่อจากแม่ไปแล้ว เทียวไปบนอา—
 กาศ เห็นส่วนพระอุมา ก็ตรงเข้าไป
 เก็บตุ๊กไม้กนบาง เทยวถอนตนไม้หัก
 โคนไม้ล้มเด่นเกตุอนกตาด ตามความ
 ชนของดัง พระอุมาทราบก็กริ้ว, ศำป
 ให้กำลังดคนอยดงกตหง, หนุมานตก
 ใจกลัวมาก ร้องดังวอนขออภัย, พระ
 อุมายอมว่า เมื่อใดพระนารายณ์ขอการ
 มาเป็นพระราม ตูบหลังจนถึงหางแดง
 จึงให้พ้นศำป.

ฝ่ายพระพายมรบนเป็นบิดา มีความ
 กิดถึงตุ๊ก, ไปเยี่ยมเยียนแล้ว พาไปเฝ้า
 พระอิศวร, พระเป็นเจ้า ทรงพระกรุณา
 บอกมนต์ต่าง ๆ ให้ แล้วประทานพร
 ให้มีอายุชุกฉิบ แม้ถูกใครฆ่าตายแล้ว
 ก็กลับเป็นชนมาได้; และทรงเห็นว่า
 พญาธากาศ (พาด) ถูกพระอินทร์ จับ
 ด้วครีพ ถูกพระอาทิตย์ ฆูนของของนาง
 ดาหระแม่หนุมาน ไม่มีตุ๊ก ควรให้
 หนุมานไปอยู่ด้วย พร้อมกับชนพพาน,
 จึง ครีพ เรียก พญา ธากาศ กับ ด้วครีพชน
 ไปเฝ้า, ทรงแนะนำให้รู้จักหนุมานและ
 ชนพพานแล้ว ฝากฝังให้ ไปอยู่ด้วยที่
 กรุงชิตขิน.

ครั้งหนึ่งไป ขำเพญคปะเพื่อ ให้เรื่อง

ฤทธชทปากทถวน พบกับด้วครีพผู้ถูก
 พาดจับจากเมือง, ทราบเรื่องและปรับ
 ทุกชกนแดง ก็กลับไปขำเพญคปะตาม
 เดิม, ครางหนึ่ง ออกจากการขำเพญ
 คปะ, เดินเทยวไปโนป่า เห็นพระราม
 พระ ดกษณ ซึ่ง เดินดง เพื่อตาม นางสีดา
 พักอยู่ทโคนคันทว, พระรามบรรทม
 หดับ หนุนเพดาพระดกษณเป็นขณ,
 อยากรูว่า เป็นใคร ก็เข้าไปกอนชน
 ดัน, พระรามพนัสศตุกักรัดทักกระพระ
 ดกษณว่า ทรงเห็นกุนทชชนเพช
 เชยงแก้ว, หนุมานไดยิน นึกถึงคำแม่
 บอก แนใจว่าพระรามคือพระนารายณ์
 ขอการ, ก็เข้าไปด้วความกิด.

เมื่อไปเมืองชมพุกกับด้วครีพ ด้วครีพ
 ก้าว ชมพุก ไปถวาย พระ ราม ทั้ง เคียง,
 พระราม ไปรดมาก ยกหัตถ์ ตูบหัวคตค
 หาง, หนุมานก็พ้นศำปพระอุมา บัง,
 เกิดถำจงเต็มทตามเดิม ในกรทที่จรด้า—
 รวดทางไปดงกา และหาที่ชียกมิ พระ
 ราม ให้หนุมาน ไปกับ องคค และชมพู—
 พาน และให้นำธำมรงค์กลับสะไบไป
 ถวาย นางสีดา ด้วย, หนุมาน ไปพบ
 เมืองมายิน ตามทาง ซึ่งมีนาง บุษมาถ้อย
 กนเตยว (ดู บุษมาถ) ใค่นางนั้นเป็น

เมื่อย และนางนบชกทางให้ไปตงกา,
 ครั้นไปพบนางสุวรรณมาต้ออก นาง
 บอกทางให้ข้ามแม่น้ำใหญ่จะไปพบพระ
 ขจิตฤษี, หนุมานต้องนิรมิตกายใหญ่
 จนหางยาวพอที่จะเป็น สะพานข้ามแม่น้ำ
 ได้ ให้พดกพดโต่หางตนข้ามไปจนหมด
 แล้วไปพบพระขจิต, พระฤษีบอกให้ไป
 ทางเขา เหมตวัน ซึ่งเป็นท่าข้ามไปตงกา,
 ครั้นไปถึงเขานั้น นิงพักอยู่ปากถ้ำ พุด
 ปรึกษาพวกพ้อง และถวายอมตายเป็น
 หน้าที่ เหมอน พญา นกสัตว์ตาย, พญา
 ดัมพาท ผู้ พัดตายได้ ยืนเคียง พุดถึงน้อง
 ตายก็ออกมาตามเรื่องราว, ในที่สุดพา
 ดำนทวารไปตมเมืองตงกา โดยให้ตั้งเขต
 เขานิดกาดดา อันตั้งอยู่กลางทิวปดงกา,
 หนุมานเหาะไป ตงกาแต่ผู้เดียว พบ
 ยักษ์ณเฒ่าชื่อสมุทรรักษาด่านหลังทะเล
 หดอง, ฆ่าเฒ่าสมุทรรวดยแล้ว เหาะ
 ตรงไปเขายอดหนึ่งชื่อโอฬาศ์ เคยตงกา
 ไป ดำคณเฒ่าเขานิดกาดดา เห็นพระ
 ฤษีนารทอยู่ทมน ก็จำแดงเป็นดังเด็ก
 เข้าไปหา ถามถึงตงกา, พระฤษีว่าเคย
 มาแล้ว และชบอกเขานิดกาดดาให้
 หนุมานขอพักอาศัยอยู่ คณหนึ่ง ได้ตอง
 ฤทษพระฤษี แต่แพทาน รังชน ย้อน

ทางไปตงกา พบยักษ์ณเฒ่าเมือง รม
 กันและฆ่าเฒ่าเมืองแล้ว ไปถึงปราสาท
 ในตงกาเวธาคำพอดดี ตระกตพวกยักษ์
 หดบหมด เทียดคตามปราสาทราช
 มนเฮอร์ พบเห็นทศกณฐู กุมภกรรณ
 อินทรัชิต ฯลฯ นอนหดบทั้งนั้น แต่
 ไม่พบนางดีดา, ก็ถบไปหาพระฤษี
 นารทถามที่อยู่ นางดีดา, ครั้นพระฤษี
 บอกวอาอยู่ ในอุทยาน ก็ตรงไป ทนเห็น
 นางดีดาผูกคอตาย รีบเข้าไปแก้ แล้ว
 ทูตเฒ่าเรื่องทพระรามตามมา และถวายเป็น
 ข้ามรงค์กับสะไบทรง, เถวีจระแถถ ก็
 ไปแถตฤทษเพอร์ กาดังมาร, รมและฆ่า
 สหัดสังมารตายหมด, อินทรัชิตมารบ
 แก่แก้น, หนุมานทำแพยอมให้จับได้
 ทศกณฐูให้ฆ่าอย่างไร ๆ ก็ไม่ตาย, เมือ
 เขาพาหนุมานไปให้คุดตัว บังเกิดชอบใจ
 จะเลี้ยงไว้เป็นททวาร แต่หนุมานว่าถูกทบ
 ดัชอกฆ่าแล้วชอตตาย และแข็งแรงว่าตอง
 เขาเชื่อเพลิงต่าง ๆ ผูกคุดเข้า แล้วจุดไฟ
 เผวจจะตาย, พอตศกณฐูเอาคบเพลิง
 จุด คุด หนุมาน ซึ่ง เค็ม ไป คุดย นุน ตำดี,
 หนุมาน ก็ ดึง โสม โจนเข้า ในประด้าทราช
 ฐาน ที่ต่าง ๆ เถถ่านถูกไฟไหม้หมด,
 คอนัน เรียกว่าเผวตงกา, ครั้นถบ

แลฤทธิ โมกษศักดิ์. เมื่อกุมภกรรณไป
ทหน้า ได้ ไปทำตายพิชังน กุมภกรรณ
หน. เมื่อ พระราม ทำสงคราม ขบเคียด,
กับ ทศกัณฐ์ ข่าทศกัณฐ์ ไม่ตรง จึง
ให้หนุมานไป ดองเขาถ้องดองใจ ทศ—
กัณฐ์ ทพระฤษีโคบุตร

เมื่อเสร็จศึกลงกา ได้สัมฤทธิ์ศักดิ์
เป็นพญาอนันตจักรกฤษณพิพรรธพง—
ศา ผ่านกรุงอยุธยา ตามที่พระราม
กำหนดไว้, แต่ไม่สามารรถหน่วงราช—
บดตงก ไต่ ก็ทูลขอเมืองใหม่. พระราม
แสดงศรให้พญาอนันตตามไป ตกที่
ใหม่ให้ถลัมไปทุก จะได้ตั้งตั้งยกพลไป
กำหนดเขตต์สร้างเมืองให้เป็นเกียรติยศ.
ครั้นครวคที่เขาก่ายอด (นพศรี) ทำ—
ตายเขาทั้งเก้าหนเดียนราบลงหมด. พญา
อนันตก็ตงไป เขาหางกวาดให้เป็นกำ—
แพงกันเขตต์แดนไปทัตทัต แด่ถดถบ
ไปทุก. พระรามครัดใจ เมื่อกำหนด
เขตต์แดนเดี่ยเฮนเดี่ย ก็ไม่จำเป็นที่จะ
เสด็จไปทำอะไรให้อีก. พระรามชาน
นามฉานพบรี ตามนิมิตต์แห่งภูเขาก้ำ
ยอด. แบ่งราช สัมบัติ ถึงอยุธยา แด่
พญาอนันต.

พญาอนันตได้ครอง กรุงนพบุรี มี

ปกติไปเฝ้าพระรามทุกเจ็ดวัน. เมื่อ
พญาภิษ มหาบาด เจ้าเมือง จักรวางทำ
ศึกกับพิเภก พระรามให้ พญาอนันต
ไปช่วย ได้ฆ่ามหาบาดตาย. คราว
หนึ่ง เคียดเดินในอุทยาน ชนไปป่าขึ้น
คนไม่เดิน ถอดมงกุฎฝากชาวมาดาได้
เก็บมะม่วงป่าทิ้งลงไปแก่หมู่นาง, ยาง
หยดถูกศีรษะ เขามือแคะไม่ถนัด ก็เอา
เท้าชนแคะเท้าทั้งสองข้าง เหล่านาง
ก้านัด เห็นพญาอนันต ไซ้ คัน เกาหัวเช่น
นั้น ก็หัวเราะกระซิบกระซาบกัน ด้วย
ผิดมรรยาทกษัตริย์. พญาอนันตแต่เห็น
ก็มีความละอาย ไม่สามารรถ อยู่คูหน้า
นางได้ ไปทูลตาพระรามขอขบวช. ถึง
เขามรคเข้าไปหาพระฤษี ทิศไพ ขอ
บรพชา. พระฤษีว่าเป็นฉานร จะทรง
เพศบรพชิตไม่ได้ ให้นิรมิตเป็นมนุษย์
เดี่ยก่อน. ครั้นพญาอนันตนิรมิตตนเป็น
มนุษย์แล้ว ก็ไต่รับบรพชา บำเพ็ญ
ศบรทของกณทอยู่ ที่เขามณทป. ครั้น
อดสูรผิดไปบอกเจ้าถกบฏในลงกา ก็เส
เพศ ไปเล่าเรื่องแก่สุครีพ แด่พวกกัน
ไปเฝ้าพระราม ทูลเรื่องราวทุกประการ
พระ รามให้ พระ พรต พระ สัตร์ต ไป รบ
หนุมานไปในสงครามคราวนี้ด้วย แต่

ไม่ปรากฏทำหน้าที่ในการตั้ง ดงกา, ต่อ
 เมื่อ ยกทัพ ตามไปรบทำงจักรวรรดิ ณ
 กรุงมถวน จึงมีหน้าที่ออกรบ. ครั้งแรก
 ซ้ายกษัตริย์ชวานนายด้านเพด็จรบ, แล้ว
 ซ้ายกาดสูรนายด้านนำกรร. คราวเมื่อ
 บรรดย จกร แผลงศร เหวร มัด เข้า พระ
 ด้ครุดไปและให้ยกษราหุคุมไว้, หนุมาน
 จำแดง เป็น นกอินทรี แก่เขา พระ ด้ครุด
 ออกมาได้, แล้วไม่มีหน้าที่รบอีกต่อไป
 จนเสร็จสงครามกับกรุงศรีอยุธยา.

คราวหนึ่ง พระมงกุฏ ทรงคิดป ยิง
 ต้นพญารัง ซึ่งเกิด ประจำท้อปมา พร้อม
 กับเขาพระเมรุ โค่นลงเป็นภัดมรุตี้ มี
 เสียงดังนั้นไหวทั่วโลกธาตุ แดง
 ว่าเกิดชายชาติศรีประดองฤทธิแล้ว. เมื่อ
 พระรามได้ยิน จึงปล่อยม้าอุปการไป
 เป็นการดับเรื่องราวดู เมื่อพบใครที่ไม่
 อ่อนน้อมจับมาช้ ก็จะได้ปราบ. ให้
 พระพรต พระด้ครุด และ หนุมาน ตามไป
 ดูด้วย. พระมงกุฏจับมาได้ ชนช้เดิน,
 พระรถเดินตามไป. หนุมานเข้าจับ
 ด้ของกุมาร ถูกด้ด้วยคันศรด้ตบถึงด้ของ
 ครึง, แล้วด้ของกุมารก็เอาเถาวัลดยมัดไว้
 แดะคำปไว้ว่า มิให้คนอื่นนอกจากนาย
 แก่ได้. หนุมานต้องไปให้พระรามแก่.

อีกคราวหนึ่ง พระรามทำเป็นอุบาย
 ด้พระชนม์ ให้หนุมาน ไปด้รังบอก
 ซ้ายแก่นางด้ตา ซึ่งต้องไปอยู่บ้านกาด
 กับพระฤษี ด้ชมฤศ. เมื่อนางด้ตาไป
 ไร่พันเศรว่าไค้กทโกศ พระรามออกมา
 จะจับนางไว้. นางด้ด้ตยา ธิษฐานจน
 แผ่นดิน แยกให้ ซ้อย ดงไปอยู่ ไค้บาดาด
 ในเมืองของท้าวจิรอุณนาค. พระราม
 ให้หนุมานดงไปด้ับหาแเดะเยี่ยมเยือน.

ใน คราว ที่พระราม ต้อง เดินดง ครึง
 หดงอีกด้บด้งเดือน หนุมานตามด้ด้จ
 ด้วย. เมื่อประจบศ้กกดางทาง ได้ฆ่า
 กาดดุขทหารเอกของตรีบั๊กกัน แดะ
 กาดสูรทหารเอกของ กเวรนุราช. พา
 ท้าวกุมภณันนุราช ซึ่งเดิมเป็นเทวดา
 ต้องคำปพระอิศวรเข้าเฝ้าพระรามให้พัน
 คำปนน.

ห้ศักรรณมาราสูร ดู อ้ศักรรณมาราสูร.
 หิมพาน เทวดา เจ้าป่าหิมพาน ด้ห่งด้
 ชาติ, อวดคารเป็นด้พาวานร ชื่อโกมุท
 หิรันตยัถย์ (ด้. หิรณยาถษ) ยักษ หน้
 ทอง. ทรงมงกุฏกะเทนท อยู่เขา จกร—
 วาด ในวิมานทิพย์ ทำพิชิตบะที่เขา
 วนันตค จนพระอิศวรให้พร, มีฤทธิ
 มาก ถึงม้ฉนแผ่นดิน. พอกที่อาคัยแผ่นดิน—

คืนอยู่มีความเดือดร้อน พระนารายณ์
ต้องอดตารเป็นหมไปฆ่าเสีย.

เหมตริ้น (ส. มเหศวร) ภูเขา ทำข้าม
ไปเกาะตงกา.

เหรันตบุตร ขลุ่ยเทพบุตร, หน้าดำมวงอ่อน
ทรงมงกุฎจับ, อยู่เขาหิมพาน มีฤทธิ์
เดชมาก เทยจวมมนุษย์กินเป็นอาหาร.
วันหนึ่ง ไปเที่ยวป่า พบ กระบวยอาหาร
ชยชยา ซึ่งมี ท้าวทศรถ เป็นประมุขเสด็จ
พาตามมเหตผู้ทรงครรภ ไปประพาดป่า,
ก็ทำรบกับท้าวทศรถ, ถูกท้าว ทศรถ
สังหารเสีย.

เหราพต ศิว ซึ่งบรรดยจักร ไปตงพิชช
ที่เนินเขาจักรวาล.

ข

อกิต พระฤษี ผู้รบเกราะที่พระอิศวรใช้ใน
สงครามปราบตรีบุรมีแล้ว ฝ่ายรักษา
ไว้ให้ พระนารายณ์ อันจะอดตารมาเป็น
พระราม, บางทีเรียกดา ขรรคค หรือ
ขคคค.

องลต พญาฉานร ถูก พาด เกิดด้วยนาง
มณโฑ (ดู พาด) ครั้นพาดตายแล้ว
สุครีพนำถวายเป็นแก่พระราม. เมื่อพระ

รามให้ หนุมาน และ ชมพูพาน ไปสำรวจ
ทางอันจะไปตงกาและชยภูมิ และถวายเป็น
แหวนนางสีดา, ได้ให้ของศตไปด้วย.
พบยักษ์ปักหลั่นตามทาง เกิดรบกัน,
ยักษ์ยอมแพ้ (ดู ปักหลั่น). เมื่อพระ
รามยกพลไปตงชยภูมิอยู่ที่เชิงเขามรกต,
ให้ของศตไป เป็นเหตุ เจรจาความเมื่องให้
ทศกัณฐ์ตั้งนางสีดาค้น, ได้โต้ตอบกับ
ทศกัณฐ์หลายครั้ง. ทศกัณฐ์โกรธมาก
จึงให้ตีเสนาจับฆ่าเสีย. องคคฆ่าตีเสนา
ตายหมด แล้วกลับไปรายงานพระราม.

เสร็จศึกตงกาแล้ว พระรามให้สม
ญาศักดิ์เป็นพญาอินทนนภาพ ตำแหน่ง
อุปราชชิตชิน. มีโคลงประจำภาพว่า—

นามขุนกระบี่	องคต เสนอมอ
ภคธรรณเจารส	อุษลั
สีเชียวคองมรกต	มฤฤกลีบ สามนช
เจดิงบศออุปราชกำ	เขตต์เจ้าชิตชิน.

อนควา พระฤษี ผู้มซ่อนในการสร้าง
ชยชยา. ดูในชยชยา.

อดุล บิศาจยักษิณี อยู่ใต้ดิน. หน้าแดง
เด่น, ถูกดาวขีดหา, มีความพยายาม
พระรามที่ฆ่าพวกพ้อง จำแดงตัวไปตง
ตงให้นางสีดาเขียนรูปทศกัณฐ์ แล้ว
ก็เข้าไปตงในรูปนั้น ให้ลบไม่ออก.

ขณะนั้น พระรามเดินเข้าห้อง, นางตกใจรีบชุกรูปไว้ใต้ที่บรรทม. พระรามนอนบนนั้น มีความร้อนรุ่มกุดมกุดมาก. ให้พระดักษณีนั่ง. พระดักษณีได้รูปทศกัณฐ์ไปถวาย. พระรามถามว่าใครเขียน. นางตั้งารับ. พระรามกริ้ว ทว่าเป็นชู้กับทศกัณฐ์ จึงเขียนไว้ชมเด่น ตั้งให้พระดักษณีเอาค้อนนางตั้งาไปประหารชีวิตเสีย.

อดันตา หรือ อดันต, พระฤๅษี คุในมณโฑ.

อดิกำ ทหารยักษ์ในกองทัพมฤตยม.

อนันต์ไตรภพ ศรของบรรลัยจักร.

อนันตสิงหาสน์ ม้าที่นพยวิกษ์ไปหาท้าวมืดวราช, พันชาด แชมดำ, นิดพายุก็เรียก.

อนุชิต สมญาศักดิ์หนุมาน โดยพิสดารว่า พญาอนุชิต จักรกฤษพิพรรรพงศา.

อนุราช เดิมเป็นเทพบุตร ต้องโทษเพราะขาดเมา พระอิศวรคำป เกิดเป็นพญารากษส เจ้ากรุงมหาสังขร, กายดีจันทร์อ่อน, ทรงมงกุฎกะหนก. เมื่อใดพระนารายณ์ขอคาราบรบพวกอารม ให้พระองค์เอาตนยกแสดง ไปครั้งไว้กับหินทรมานอยู่ แดงโกฏิบ. พญาฤษีมมเหสี

ชื่อรัตนา หรือไวยกาตุร, มีตาชื่อจันทคติ หรือ ประจัน เมื่อพระรามเดินตงครึ่งหลัง ถูกศรภกพระรามปักตรงม่น้อย ตามคำคำปนั้น.

อโนมาตัน (อ. รฆ) กษัตริย์ชโยชยาองค์แรก กำเนิดในดอกบัวอันหลุดขึ้นจากนภาพระนารายณ์ ในเมื่อเสร็จการตั้งทหารวันศยกษัแล้ว, ได้อาตุรจากพระอิศวร คือ ศร ตรพิเชษ คทา ชำมรงค์. พระอิศวรนับเป็นหลาน จึงมีนามเรียก ว่า นิดตาพระคู่ดี. พระอินทร์นำนางชาวทอปอคร ชื่อ มณเฑียร ให้เป็นมเหสี มีโอรสชื่ออชบาด.

อกภัยพิทรวงศ์ พญา, สมญาศักดิ์แห่งนิตพิท, ตำแหน่งอุปราชเมืองชมพู.

อมตสังขร ภูเขาที่ศรทัพไปอยู่ เมื่อถูกพาดจับ.

อมรโคยานี ชื่อทอป.

อมรเมศ ฤษี อยู่เขาหิมพาน, ผู้แจ้งเหตุแก่พระรามว่า พระอิศวรประทานพรให้ทหารอานร ชื่อ ไชยามพวานมีหน้าที่เป็นผู้ถือธงชัยนำทัพ.

อยุธยา ชื่อกรุง. มีเรื่องว่า เดิมในชมพูทอป ณ บำทวารางดี พระตาบตั้งตนบำเพ็ญพรตอยู่เป็นเวลาดังแดนนี้, องค์

แจ้งข่าวที่ดงกาเกิดกบฏ. เมื่อเสร็จศึก
ดงกาครั้งนั้นและเสร็จศึกมถิวันแล้ว พระ
รามให้ศักดิ์เป็นพญามารนุราช ตำแหน่ง
อุปราชดงกา มีโคลงประจำภาว่า—

วาอุบุตรมีชะหน้า กบิรินทร์หมาช เหมือนนอ
กายเศศเพศเบญกาย มาคูนัน
สมเชศอสุรผัดผาย เกียรติเกริก ไกรแย
อุปราชอชยกาถิ่น สีกกัถ์ ลงกา.

อสุรพรหม อสุรเทพบุตร, ดั้หน้า, ดั้หงด-
บาท, ทรงมงกุฎชัย, อยู่ที่ไพชยนต์—
อสุรกานต์ เนินเขาจักรวาล, ไค้คทา—
เพ็ชรจากพระอิศวร กบิพรที่ไม่แพ้ฤทธิ
ใคร, มีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า อสุรพักตร์,
มีความกำเริบฤทธิ ถูกท้าวอชบาดฆ่า
ตัดเอาเศียร ไปไว้ ให้เฝ้า ดงน หลวง ใน
อยุธยา.

อสุรพักตร์ ดู อสุรพรหม.

อสุรพัตร หรืออสุรเพศรา, หรือเพศรา,
เสนายักษ์แห่งท้าวจักรวรรดิ, หน้าดำ,
ผมหาว, ออกไปขัดทัพเมื่อท้าวไวยคาด
ไปทำพิธีปลุกกระบองวิเศษ, ลูกของคค
ฆ่าเศียร. ดูในมถิวัน.

อสุรราชส ดู ราชสแห่งดงกา.

อสุร ดู อสุร.

อศิตต ดู อศิต.

อศิต ดู กาดอศิต.

อศิน พระเพ็ง ดั้แดงชาด.

อศินรุทร สถานที่แห่งหนึ่ง ซึ่งศรีของพระ
ดั้กษณ์ไปตกในคราวที่กุมารทรงดั้ประ —
ดของศิตบั้แต่ดงวิชาถวายท้าวทศรถ.

อศินิวาด (ส. อากเนยาศตรี) ศรีวิเศษ.

อังกาศ ดู อากาศศิริ.

อังกศ (ส. อคัตตย) พระอุษั อาจารย์
ของพาดั้.

อังการ เทวดานพเคราะห์, ดั้ชมพู, อวดาร
เป็นเสนาวานรชื่ออวิฉินตรา.

อศักรรณมาลาสูร หรือ หักักรรณฯ หรือ
อศักรรณฯ, พญายักษ์, หน้าม่วงแก
ดองชั้นเจ็ดหน้า, ทรงขฎามนุษย์, ทรง
กรงศุรม, ดั้มีพันธมิตรของทศกัณฐ์,
ผู้เคย ทศศิริ วัน และ ทศศิริชร เป็น บุตร
บุญธรรม, เมื่อทราบว่าบุตรบุญธรรม
ทั้งดองและทศกัณฐ์ค้าบด้วยวิชาคัถ์, ก็
ยกกองทัพไป, กัดังพระรามยังอยู่ใน
เมืองดงกา, ได้เข้ารบพระราม, มีฤทธิ
ที่เมื่อศัวิชาดออกจากกัน ก็ถวยเป็น
ดองคน และชาดจากดองคน เป็นดั้คน,
แปดคน, จนถึงกัน, กามพรพระอิศวร
ซึ่งองท่ายว่า เมื่อใครตัดหัวราชดั้
กวาดตงนำคองคาศเศียร จึงจะตาย. พระ

รามจึงแฉดงพรหมาศตร์ ไปตัด คิว อัก—
กรรมทั้งพันแต่จ เกิดดมกรตพิศหอบ
วางไปทงทแม่คงคา.

มีโคลงประจำภาพว่า—

ปิ่นตุ้มธริราชเชื้อ	พรหมา
นามอัครพรหมมาลา	บอกไว้
สองปลงมัจฉพิศครา	มงกุฏ มนุษย์เฮ
กายมั่งงแถมิตรให้	มเทศอู่ท้าว ทศกัณฐ์.

อัสธาตา พญาเกษ ฤทท้าวตตั้งเตียนกับ
นางสุวรรณมาไล, พิศกัณฐ์ ตั้ชาว,
ทรงมงกุฏชัย, ครองเมืองวักกัน.

มีโคลงประจำภาพว่า—

แปดหัตถ์สี่เศวตภู	อัสธา-ดาเอช
พิศตร์สี่ทรงขรรค์ศรา-	วสุห้าว
มงกุฏชัยสี่ยอดปรา-	กฤษณ์ พรหมแฮ
ครองเขตตัวทักกันตัว	หน่อให้ ลัสเดียน.

อัสมุขี (ต. อโยมขี) ยักษ์ณี, ตอนเมื่อ
พระรามพระลักษณเดินดง เพื่อดม
หานางดีดา, แดเห็นดองกษัตริย์หนุ่ม
ก็มีความประดีพิศร์ ดำแดงฤทธีให้บ่า
มิดแฉวเข้าฮ่อมพระลักษณเหาะไป. ครั้น
ความมิดหายไปด้วยฮานภาพศร์พระราม,
พระลักษณแฉเห็นด้วย กษณษัต กิ
ร้ายเวทจนยักษ์ณีตกจากฟ้า, ฮนเหยียบ
ชกไว้. พันด้วยพระขรรค์ถกแขนขาด

ทั้งดองช้าง. ยักษ์ณีร้องขอชีวิต แฉว
จึงเคล็ดเข้าบ่าไป.

อัสวกรรม }
อัสกรรม } คู วักกัน.

อัสดงคี เมืองท้าวตที่ชาดุง.

อัสตริ คู ฮนอัสตริ.

อากาศกริ ภูเขาคันตันโรทัน ซึ่งอินทรีชิต
ไปทำพิชชุปศร์นาคมาศ.

อากาศไล }
อากาศประลัย } คู เตือเมือง.

อาทิตย์ เทวดานพเคราะห์ ตังแดงชาด,
แบ่งภาคเป็นสุศร์พ.

อาวฐ ภูเขาคันถรรพยา ฮยู่ใหม่หาทัวบ
บุรพิพิเทท ที่หนุमानชเรตฮเอามา เเกาะ
ให้ยาโรยตงมา แก่ฤทธีพรหมาศตร์ของ
อินทรีชิตที่ตอง พระลักษณ แฉพอกพด
ดตบ.

อามตังคี ภูเขามตตังชร.

อินพิศ คือ วิรุณพิศ.

อิทธิกาย (ต. อติกาย) เตือนายกษี แห่ง
ดงกา, ในจำนวน ๒๐ คน, หน้าตมื่อวง
ฮ่อน.

อินทกาล ถ้าภูเขาคันโคอตุกราชฮยู่.

อินทนิล เขา ฮยู่ทางร่วมทังจะไปชิตกริน
แฉชมพ.

อินทร์ มเหตักขเทวราช ตั้งเขี้ยว, จอม
ดาวคิงต์, วิมานช่อเวษยันต์, ช่างทรง
ช่อไชราพต, ถาวรถช่อมาคู้ด, ช่างช่อ
วิคจกรรม; มเหตต์นาง คือสุจิตรา,
สุชาดา, สุจรมา, และสุนันทา. แบ่ง
ภาคเป็นพาด.

ครั้งหนึ่ง อินทรชิตไปปราบเพื่อ
ให้อ่อนน้อมคอกกรุงดงกา, พระอินทร์
ออกรบแพ้อินทรชิต จนตีมัจฉ.

อินทรชิต ยักษ์ ถูกทศกัณฐ์กับนาง
มณโฑ, เมียช่อสุวรรณกัญญา, มี
ลูก ๒ คน คือ ยามตีวันและกัญญาเวก.
เดิมชื่อรณพิทศร ดับต้นคานทวารุณ
ร้ายกาจจากพ่อ, เรียนวิชาคิดปล้ำศาสตร์
ณสำนักพระฤษีโคบุตร. ภายหลังเรียน
มนตร์ขอมหากาตชคคิ ดำหรับบูชาพระ
เป็นเจ้าทั้งสามแล้ว ก็ไปนั่งภาวนาอยู่
ทำเดโชครบ ๒ ปี. พระเป็นเจ้าได้ตั้งมา
ปรากฏณะเพราะหน้าพร้อมกันทั้งสามองค์
รณพิทศรทูลขอศร. พระอิศวโรประธาน
ศรพรหมาศศร และบอกเขตแบ่งดวงคือ
เป็นพระอินทร์. พระพรหมประธาน
นาคบาศ และให้พรว่าเมื่อจะตายให้
ตายบนอรธาศ์ ถ้าหัวขาดจากตัวตกลง
พื้นดิน ให้กตายเป็นไฟบรรลัยกัลป์

คือเมื่อได้พานทิพย์ของ พระพรหมมารอง
รับ จึงไม่เกิดไฟไหม้. พระนารายณ์
ประธานศรวิษณุปานัม. เมื่อได้ศร
ตามเดิมและพรพิเศษเวทมนตร์แล้ว ก็
เป็นอันเสร็จการศึกษาคิดปล้ำศาสตร์.

ครั้งหนึ่ง ทศกัณฐ์ใช้ให้ไปปราบ
พระอินทร์เพื่อให้อ่อนน้อม, เมื่อรบชนะ
พระอินทร์ ทศกัณฐ์จึงให้ชื่อใหม่ว่า
อินทรชิต.

เมื่อศึกติดดงกา กุมภกรรณออก
รบจนตายแล้ว, ได้เป็นจอมทัพออกทำ
สงคราม. ครั้งแรก รบกับพระฤกษ์
ไม่แพ้ชนะกัน ครั้งที่สอง ทำพิธีชุบ
ศรนาคบาศ, ถูกขามพอราชทำตาย
พิชิต, ออกรบกับพระฤกษ์. แผลงศร
เป็นนาคมดพระฤกษ์ กบทหาร ลงลง
ลงของทัพ. พิเภกแนะนำวิชาแก้แก่
พระราม. ครั้งสาม ทำพิธีชุบศร
พรหมาศศร, แต่ไม่สำเร็จ เพราะทศ-
กัณฐ์บอกล่าวตาย, เลยแบ่งตนเป็น
พระอินทร์ ยกพลไปดนามรบ. พระ
ฤกษ์มีงูพินิน หลงว่าเป็นเทว-
อณินบาต, แผลงศร. อินทรชิตแผลง
พรหมาศศร ตีมดอบหมดทั้งนายไพร่.
หนุมนชิงโคคชนไปหักคยช้าง ก็ถูก

ด้วยคันศรดังลบ. ภายหลังพิเภกแก่
พินหมด. ครงทดี ทำพิชกมภนียา
เพื่อชบคตเป็นกายสิทธิ์, พระดกษณ์
ยกพลตามไปรบทัพพิช. อินทรชิตเพ
พระดกษณ์ หดบเขาเมือง. ครงททำ
รวบรวมพลเข้ารบพระดกษณ์อีก, คาย
ด้วยศรพระดกษณ์ที่เนนเขาจักรวาล.

มีโคลงประจำภาพว่า—

อินทรชิตเต็มชื่ออ้าง รณพิภตร

เทพประสาทรศักดิ์- สิทธิให้
ทรงมฤตมุนษย์ลักษณะ สีเทห์ เขียวนอ
เขี้ยวออกลิ้นบุตรให้ แทนขี้หัว ทศลักษณ์

อินทรนภาพ พญา—, สมญาศักดิ์แห่ง
ของคต.

อิสวรร พระมหาดกษเทวราช เป็นเจ้าเป็น
ใหญ่ในเรื่องรามเกียรติ์, ตีฆาต, ตัด
ยชชราโกดาต; มีมหาลัยทรงนามว่า
อุมภกวด, มเหศวร์, ตีรตีต; มี
โอรสชื่อพระขันทกumar, พระพิเนศ,
และพระพินาย; เรียกพระนามต่าง ๆ
ว่า พระเป็นเจ้า, พระศักดิ์, พระจอม
โกดาต, พระดกษณ์ภูพาน, พระดกษณ์
ภูวนาท, พระศรีภูวนาท, พระอิศวร,
พระอิสิโรโมตี; พาหนะ โดยมากทรง
โค, บางทีทรงช้าง เมื่อคราวถอยดา

ช้างขวางปักชอกทศกัณฐ์.

อิสสิงห์ (ส. ฤษยศฤงค) พระฤษี บิดา
พระฤษีกโตโกฏ

อิสาน เตณาเทวดา ผู้ครองชัยแห่งทัพพระ
อินทร์ คราวรบกับอินทรชิต.

อนาราช ดู อนูราช.

อุดร ดู แก้วอุดร

อุดรกาโร (ส. อุดตรกร) ชื่อท้าวปี มีต้น
วังเป็นหลัง แต่ถูกศรพลอมเดียมเมื่อ
ศึกกุมภกรรณ

อุปการ มาทรงพระราม, ตีฆาต เทาทั้ง
ดีและปากแดงตั้งกับโกมุท หัวดำ,

อุมภกวด มเหศวร์พระอิศวร.

อุสุภราช พญาโค พาหนะพระอิศวร อยู่
ถ้ำอินทกาด, ตีดำ, ตีฆาต ๗ แห่ง
คือ ปลายเท้า, ปลายหาง, หน้าใบโพธิ์,
หนอก.

อุสุภธรรม (ส. พฤษภ) บางทีเรียกว่า
ศรราม, กบเคียดเพชร ในจำนวน ๘
นาย ชาวชดอิน, ตีฆาต, ได้ผ้าตะมิต
โลกศิระ, เป็นอุปราช โรมคต.

ไอราพต ช้างทรงของพระอินทร์.

ไอพศ ภูเข อยู่พื้นดงกาไป ที่หนุมาน
เหาะไปถึง โดยดำคณูจาเขานิดกาด
เมื่อคราวถอยแหวน ซึ่งให้เกิดตำนาน
ว่าเหาะเกินดงกา

สมุดที่โรงพยาบาล ได้พิมพ์ประกอบตาม เล่มแรก พิมพ์ครั้งที่
หน้า ๑๕/๐๙/๒๕๒๓
นายสวัสดิ์ สวัสดิ์สงคราม พิมพ์ที่โรงพิมพ์